

Č A S O P I S
MAĆICY SERBSKEJE
1890.

Redaktor:
Michał Hórnik.

Lětnik XLIII.

B u d y š i n.
Z nakładom Maćicy Serbskeje.

Mythiske bytosće lužiskich Serbow.

Napisał *Adolf Černý*.

Z a w o d.

Mythologija běše husto „kamjeń postorka“ za wšelakich pře-
pytowarjow a, kaž přemnohe nastawki a knihi pokazuja, nje-
přestawa to być do džensnišeho. To najlěpje a najjasnišo wopok-
azuje mnohosć a wšelakosć zaměrow, kotrež w přepytowanju
mythow a nabožnistwow knježachu a husto dosć runje sebi na-
přećiwnne běchu. Žórło wšelakich wopačnosći bě pak njedosahace
rozdźelowanje zapřijećow „mythus“ a „nabožnistwo“ (wěra);
pak njewobkedźbowanje rozdźěla mjez mythami samymi*); abo
njepríhladowanje k času nastaća mythow, resp. k duchownemu
skhodžeńku, na kotrymž naši prjedownicy w dobje tworjenja my-
thow stejachu a kotryž bě podobny skhodžeńku, na kajkimž nětko
džiwiwe ludy steja; abo skónčnje jednostroniske wužiwanje jenič-
keho zaměra mythologiskich studiji, kaž widźimy na př. pola
zastupjerjow šule Creuzeroweje, Mülleroweje, Kuhnoweje, z džěla
tež najmodernišeje šule Langa a druhich.

Podam nětko, wužiwajo přihódneje přiležnosće, krótki přehlad
historije mythologiskich přepytowanjow, dokelž wo tym předmjeće
hišće ženje serbscy pisane njebu. Tón přehlad podawam tež teho
dla, zo njeby mi něchtó wumjetował njewaženje džělawosće
druhich, hdyž budu to abo tamne hinak wukładować, hač so dotal
wukładowaše. Zepjerajo so na swojich předkhadnikow w pře-
pytowanju serbskeje mythologije, njemóžu hinak, hač jenož dža-
kownje připóznać jich zaslůžby, kotrež wosebje w nahromadźenju

*) Někotre mythy su mjenujey widzomnje přeujoťniše, druge pak
pozdźišeho nastaća — a tuž žadaju sebi kóždy druhoho pohladowanja, po-
sudźowanja a wukładowanja. Teje wopačnosće dopuščowachu so wosebje
zastupnicy M. Mülleroweje šule.

materialow wobsteja a su tehodla jara wažne a drohotne. Tola so wě, zo při tym jako lubowař prawdy njemóžu přewidzeć zmylki abo njedospołnosće — haj, zo mam přislušnosć na nje pokazać, je wuporjedzić abo wotpokazać po najlěpsim swojim wědženju a swědomju. Česé dokonjanemu džětu a jeho dokonjerjam — a zbože přikhodej a nowym prócowanjam! Na wědomosć dyrbymy hladać jako na wěc, kotraž njeje dokonjana a hotowa, ale kotraž so přeco porjedža, wudospołnja, přeměnja a rozwija; — žana wědomosć, a tuž ani mythologija, njenamaka so hišće w skónčnym, poslednim stadiu, ale přeco jenož w ewoluciji. Poslednje słowo we wědomosći hišće dołho wuprajene njebudžo! Niže předstaju rjad mužow ze wšelakich narodow, kotřiž so njebojachu swojim krajanam krutnu wěrnosć prajić, hdyž běchu wo njej wobkrućeni. Mjez tymi mužemi su hižo tež mnozy Němcy — a poslyšmy, kak rěči Němce we folkloristiskim měsačniku „Am Ur-Quell“ (1890, str. 40): „Smějemy so wunamakany m narodnym bajam Irčanow, podćisnjenym glossam w ‚Mater verborum‘ Čechow . . . — njeby hižo skónčnje čas był, wotstronić naše samsne džiwnostki, zo bychmy radši wědomostnemu dyžli dotalnemu poetiscej-samowólnemu wobdžělowanju němskeho ludopisa a němskich starožitnosću drohu twarili?“ —

--- - - - -

Što je mythus? Kak nastawa? Čłowjek přeco wobkedžbuje wokolny swět a pyta wukładowanje wšelakich wujawow a wěcow, kotrež we wšědnym žiwjenju zetkuje. Někotre tajke wěcy a wujawy móže sebi prawje wuklasć, druhe wostawaju jemu njejasne, wón po dotalnych swojich wědomosćach njewě, kak je z wěstosću wukładować; tuž wukładowuje je po swojim domyslenju tak, kaž po swojim rozomje za najsprawniše džerži — wukładowuje je přez mythus. Čim zdžětaniji lud, čim lěpje wukładowuje sebi na př. wujawy přirody a čim mjenje ma přirodnych mythow. A nawopak: čim přenjetniši lud, čim wjacj ma mythow; najpřenjetniši čłowjek dyrbjese wšo jenož mythiscej wukładować, doniž wšelakich nazhonjenjow, kotrež bychu jeho mythiske wukładowanja porjedžile, nadobyl njebě. Z přiběracej zdžětanosću čłowjek spózna njewěrnosć někotrych mythow a začisny je, tola druhe mythy, kotrež hišće jako njewěrne spóznać njemóžeše, přeco wu-

porjedža, z nowymi wumysłami wudospolni a zwudebja — z čohož derje wusudzić móžemy, zo bě přenjatna forma mythow jara jednora, zo njejsu wšitke mythy w přenjatnej formje so zakhowałe a tuž zo dyrbi so tota přenjatna podoba hakle pytać. To je cyle jasne: mythy griehiske a wedske su wjele bohatše na formach a podrobnosćach, dyžli mythy starych barbarow (tuž tež našich prjedownikow) a nětčišich dźiwich ludow. Přez tutón mysličkowy puć přinđzemy k poznaću, zo je nuzne, přirunować wšelake mythy, je-li chcemy postajić, kajka běše přenjatna forma toho abo tamneho mytha, dale tež, zo dyrbi so rozdzěl činić tež mjez mythami jeničkeho luda, mjenujcy, hač a kotre su starše a kotre nowise. Na tajke wašnje přinđzemy k poznaću wažnosće a nuznosće přirunowaceje metody mythologiskich přeptytowanjow.

Hdyž dale přemyslujemy wo tymaj dwěmaj poznaćomaj 1) zo mythus nastaj z psychiskich přičinow a 2) kak trěbna je přirunowaca metoda mythologiskich přeptytowanjow, přinđzemy k nowym wuslědkam. Hdyž přirunujemy mythy najwšelakorišich, tež sebi najzdalenišich ludow, přinđzemy husto na nadpadniwu podobnosć tych abo tamnych mythow. Tak na př. mythus wo přinjesenju, resp. wo kradženju wohnja (griehiski mythus wo Promethen) namakamy nic jenož pola indoeuropiskich ludow, ale tež pola wšelakich druhich ludow.*) Kak mamy wuklasć tajku podobnosć? Přez wupožčenje abo přeńdženje mytha wot luda k ludej to móžne njeje, přetož dźiwje ludy za oceanom z indoeuropiskimi ludami ženje do dótknjenja njeprinđzachu. Přičina je druhdze. Hdyž ludy njemóžachu mythy sebi poččować a tola maju wšelake cyle (abo w podložku) jenajke mythy, je cyle widzomne, zo přičina je přirodžena, wotpočowaca w čłowjeku samym, resp. w jeho duchownej stronje. Hdyž wšelake ludy jenajke mythy wutworichu, dyrbjachu je k nim přiwjesé jenajke zakony psychologiske. Tak přikhadžamy k přeswědčenju, zo su puće čłowjeskeho myslenja pola wšitkich ludow w podložku jenajke, z druhimi słowami prajene: ludske myslenje wjedu jenajke psychologiske zakony.

*) Lang, La Mythologie, 185.

A to su základne zásady moderneho zaměra mythologických přepytowanjow, kotrež je přeni zjawnje a jasnje wuprajit Jendželčan Edward B. Tylor we swojich džělach *Researches into early history of mankind*, 1865, a *Primitive culture*, 1871. Hladaj tež XIV. a XV. stawaj jeho „*Anthropologie*, 1881.“*)

Najstawniši zastupjeř tuteho zaměra je njedwělomnje druhi Jendželčan Andrew Lang. Wón móže so mjenować wjednik nětčišeje šule mythologow-realistow (kotřiž swoje přepytowanja na realny podložk zepěraju a nic jenož na wumyslene, husťo runje „mythiske“ praemissy), kotrejž so wosebje přez džělo „*Myth, Ritual, and Religion*, 1887“ na čolo postaji. Dale mjenujemy jeho „*Custom and Myth*, 1885“ (wočišć nastawka z britaniskeje encyklopaedije) a „*La mythologie* 1886“ (francózske přeložk). Lang wuwjeduje swoje zásady dospołnje konsequentnje a jara wótrje wustupuje přećiwu zastupjerjam druhich methodow, wosebje přećiwu M. Müllerej.

Tuta moderna šula Tylorowa-Langowa mješe swojich předkhadnikow — tola ničto jeje zásady tak jasnje a wotewriće njewupraji, jako Tylor a po nim Lang, a ničto njewuži tych zásadow tak šěroko, jako posledniši mytholog. Tak hižo w minjenym lětstotku přindžestaj Francózaj De Brosses (*Du culte des dieux fétiches, ou parallèle de l'ancienne religion de l'Égypte avec la religion actuelle de Nigritie*, 1760) a Fontenelle (*De l'Origine des Fables*, 1758) na myšličku, „zo mythy nastawachu z natur-skich přičinow“**) a počachu přirunować mythy egyptiske a gri-chiske z mythami dźiwich ludow Ameriki a Afriki. Mjez druhimi předkhadnikami anthropologisko-psychologiskeje šule Tylora a Langa zasluža sebi wosebje mjenowani być Němc Meiners na kóncu minjeneho lětstotka, teho runja Němc Lobeck na spočatku našeho lětstotka a Francóz Maury wokolo počejcy našeho stotka.

Nětko přiznawaju so k tutej šuli z cyła abo z džěla najpřěnshe autority našočasneje folkloristiki, kaž na př. Francóz Henri

*) We swojich citatach počahuju so k pólskemu přeložkej A. Bąkowskeje, Warszawa 1889.

**) J. Král, O nynějšich směrech bádání mythologického, „*Listy filologické*“ 1888. 228, 229.

Gaidoz, redaktor časopisa „Mélusine, recueil de mythologie, littérature populaire, traditions et usages“, Polak Jan Karłowicz*), redaktor wubjerneho folkloristiskeho časopisa „Wisła“, Němcaj M. Lazarus a H. Steinthal, redaktoraj „Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft“, z džěla tež Němc Wilhelm Mannhardt (wumrje l. 1880), hač runje z woprědka čescef a šulef M. Müllera, wot kotrehož so pomałku wotkhiLOWaše, hač so skónčnje docyła wot njeho wotwobroći (hl. zawod džěla II. jeho „Antike Wald- und Feldkulte“, 1879), z někotrymi wotkhiLENjemi tež Čech J. Král a wjele druhich.

Tuta šula je hakle najnowišeho pokhoda, nasta hakle w poslednich lětdžesatkach — před njej knježeše šula cyle wopačnych zasadow, šula, kotraž džě tež přirunowaše a wjele přirunowaše, tola wjacj słowa, mjena mythiskich bytosći dyžli mytby same — a móže so tehodla z połnym prawom nominalistiska mjenować. Je to šula Němca a naturalisowaneho Jendželčana Maxa Müllera, kiž we swojich Essays on comparative mythology (Oxford 1856) jako žórło mythow poznamjeni rěč, prajo: Rěč bě z woprědka jenož wobrazowa, čłowjek rěčeše w tropach; pozdžišo zapomni so, zo běchu wšelake słowa, kotrež dawachu na př. přirodnym wěcam a wujawam, kaž ranje, wječor atd., poprawom wobrazy, čłowjek, sudžo z rodowego zakónčjenja słowow, poča sebi pod wšelakimi mjenami woprawdže myslić bytosće teho abo drugeho roda — a tak nasta mythus.***) Tež podobnosć abo jenajkosć słowow za wšelake wěcy (homonymija) a wšelakosć słowow za jenu wěc (synonymija) bě přičina nastaća wšelakich mythow. Wón wupraji dale, zo su Vedy najstarši pismowski wopomnik čłowjestwa a z sanskrť wobsahuje najstarše rěčniske formy. Tola je dopokazane, zo sanskrť njeje najstarša indoeuropiskich rěči, čím mjenje móže so prajić, zo by był „wóte“ wšitkich indoeuropiskich rěči —

*) Dr. J. Karłowicz měješe zaúdzěne lěto na zjězdze orientalistow we Stockholmje tu słušacy přednošk „Quelques mots sur le système et la méthode en mythologie“.

**) Tuž woprawdže „přez khorosé rěče, runje kaž parla přez khoros zwěrjeća nastawa“, jako Lang derje praji: „That method is based on the belief that myths are the result of a disease of language, as the pearl is the result of a disease of the oyster“. (Custom and Myth, 1.)

dale přiřdžechu wučeni k póznaću, zo Vedy njejsu ani poměrujo stary ani přenjetny wutwar.*) Wopačnosť nahlada, zo mythus hakele z řečowych formow nastawa, je widžomna. Po tajkim, tak rjec „řečniskim“ puću, wukładowaše Müller ze swojimi přiwisnikami wšelakore mythy husto z wulkim řečespytniskim apparatusom — tola hdyž běchu praemissy wopačne, běchu tež wusudy, ke kotrymž přikhadžachu, wopačne a husto dosé tež směšne. Běchu to poprawom sofismata. Tuž je bjez džiwa, zo jich zastupjerjo noweje šule wusměšachu. Tak sta so Müllerej samomu. W jenej jendželskej humorescy, nadpisanej „Oxfordski stóněny mythus, přinošk k přirunowacej mythologii, poswjećeny (bjez dowolnosće) knjezej Coxej“**), dowjeduje so, zo Max Müller ženje žiwy njebě a zo je te mjeno poprawom symboliske pomjenowanje slónca.

M. Müllerowa wučba načini wjele hořka we wučenym swěće a doby sebi wjele wuznawarjow. Najslawniše mjeno mjez nimi a najwjetše zaslůžby maju Němc Adalbert Kuhn a Rus A. Afanasjew***), Němc Schwartz****) a druzy. Wšitcy wukładowachu mythy jara jenostronisce: M. Müller pyta wšadžom bójstwa slónca, a tehodla móže so jeho theorija slóněna abo solarna mjenowac; Kuhn praji, zo pódlá skhadženja a zakhadženja slónca běchu we wjetšej hišće měrje z přičinu nastaća wšelakich mythow wšelake wujawy přirody, jako dešć, wětr, hrímanje atd. Tuž móžemy jeho theoriju meteorisku pomjenowac. Tu zawjedže do słowjanskeje mythologije Afanasjew a tej hořdowachu dolho wšitcy słowjansey mythologoj. Tež naš Pful słušeše k tej šuli.†)

Zaměrej Müllerowemu a tehodla tež druhim spřecelenym zaměram Kuhnowemu, Schwartzowemu a Mannhardtowemu počožistaj

*) Wisła 1838, 383.

**) Wuńdže 1870 w Dublinje w zběrcy poetiskich a prosaiskich wudžětkow. Hl. „Wisła“ 1838, 583. — Cox, jendželski mytholog Mülleroweho zaměra.

***) A. Afanasjew Поетическія воззрѣнія Славянъ на природу, Москва 1865, 1868, 1869.

****) Kiž so tola trochu džěli wot Müllera, dopokazujo, zo stari bohowje wuńdžechu z nižšich bytosći, přez čož so trochu přibliža k modernemu zaměrej. Tehodla J. Král (L. Fil. 1888, 413) jeho mjenuje jako wjednika wosebíteje šule.

†) Hladaj wosebje rjad jeho nastawkow wo serbskej mythologii, wozjewjany w „Lužicy“ 1887 pod napismom „Ze serbskeje stariny“.

zakładny kamjeń bratraj Grimmaj přez swoju přirunowacu methodu. Po nahladze Jakuba Grimma mějachu w najdawnišich časach Indoeuropjenjo jenu, zhromadnu mythologiju podobnje, jako pječa zhromadnu řeč řečachu. Tuž poča wón přirunowac mythologije indoeuropiskich ludow, zo by přiwuznosć jich mythologiji dopokazał. Tola najnowiša šula dopokazuje, zo wjetšina mythow, kotrež Grimmaj za čisto indoeuropiske dźeržeštaj, so namaka tež pola wšelakich druhich ludow a zo tuž njeje charakteristiske znamjo jenož indoeuropiskich ludow.

Zo bychmy pokazali wšelakosć mythologiskich theorii, naspomnimy jenož symboliku Bjedricha Creuzera, kotryž na spočatku našeho lětstotka dopokazowaše, zo su mythy jenož allegorije, přez pohanskich měšnikow wumyslene. K jeho šuli přiznawachu so Baur, Rink, Baehr a druzi. Dale na euemerismus*) K. A. Böttigera a E. Hoffmanna, kotraž wukładowaštaj mythy na podložku historiskim. W serbskej literaturje słuša k euemeristam z džěla tež H. Jordan při wukładowanju pokhoda lutkow a wódnych mužow. Někajka družina euemerisma je tež theoriya znanjeniteho Jendželčana Spencera, kiž dowjeduje,**) zo wšitke mythy so hodža wuklasć z kulta prjedownikow. Wón praji, zo přenjatni ludzo česćachu duše zemrětych svojich prjedownikow pod mjenami, kajkež mějachu zomrěći w žiwjenju a kotrež běchu lusto wzate z přirody, jako do džensnišeho pola džiwich ludow widzimy, na př. Slóncu, Jutrničku, Mróčel atd. Pozdžišo pječa zapomnichu, zo běchu to mjena jich prjedownikow, a počachu pod tymi mjenami česćić woprawdžite slóncu, woprawdžitu jutrnčku, mróčel atd. Tuž widzi Spencer zaso źórło mythow w řeči (resp. w mjenach prjedownikow) a bliži so na tajke wašnje Maxej Müllerej a jeho šuli. Zo při swoim dopokazowanju najšěršeje přirunowaceje metody wužiwa, bliži so tež anthropologiskej šuli E. B. Tylora. Najslawniši Spencerian w mythologiji je Němc

*) Euemeros, grichiski filosof w IV. lětstotku př. Khr. w době Alexandra Wulkoba, widžeše w grichiskich bohach heroow, tuž historiske wosobnosće, na bohow powyšene. Po nim mjenuje so pohladowanje na mythy kaž na skaženu, zo tak prajimy, historiju — euemerismus.

**) The principles of sociology, 1877.

Jul. Lippert*), kiž widži w bohach indoeuropiskich ludow duše prjedownikow, na bohow powyšene. Jenostroniskosć teho wukładowanja je widžomna — wěste je, zo tuta teorija wo wšitkich mythach plaćić njemóže, bač runje ju při někotrych připušćimy. K Lippertowemu stejišću w najnowišej českej literaturje jara so bliži Fr. Krejčí, kiž tež haji pokhod bohow wot duši prjedownikow.**)

Z tuteho, byrnjež krótkeho přehlada zaměrow mythologiskeho přepytowanja***) wukhadža jasnje wěrnosć, zo so tajke přepytowanje njesmě wjesć jenostroniscey — widžachmy runje, zo jenostroniske wukładowanje wšelakich mythow husto wjedže k wopáčnosćam, haj k směšnosćam. We woprawdžitosći su mythy tak wšelakore, zo njeje móžno, při wšitkich jeničkeje wukładowaceje metody wužiwać. W podložku drje běše přičina nastaća mythow jenajka — mjenujcy jenajki postup myslenja přenjetnych ludow. Tuž bjez dwěla wozmjě přikhodna mythologija za podložk zasady šule Tylora a Langa. Z tych zasadow tež scěhuje, zo wšitke mythy na př. słowjanske, kotrež su spodobne mytham němskim abo grichiskim atd., njejsu bižo teho dla požčene wot Němcow atd. Móžachu přenjetnje nastać pola kóždého tych ludow po jenajkich zakonjach čłowjeskeho myslenja. Tola je tež dopokazane, zo ma kóždy lud wosebite znamjenja, kotrež hromadže tworja jeho individualitu, jeho wosebity charakter. Tuta jeho individualnosć móžeše być z přičinu drubich mythow abo wosebitych debjańkow hewak powšitkownych mythow. Tež wosebitosće přirody, te abo tamne ludy wobjimaceje, a wosebite wosudy ludow běchu zawěsće tež źórła wšelakich mythow, jenož temu abo tamnemu ludej słušacych.

Widźimy, zo mythologiske přepytowanje njeje tak snadne a lohke, kaž by so komužkuli zdało. Haj móžemy prajić, zo wě-

*) Čitaj wosebje jeho: *Die Religionen der europäischen Culturvölker in ihrem geschichtlichen Ursprunge*. Berlin. 1881.

**) *Otění předkův*. *Listy Filol.* 1889, str. 201—210. — O původním významě daimonů řeckých. 1885.

***) Přehlad historije mythologiskich přepytowanjow a kritika tych samych namaka so w Langowym dźěle „*Myth, Ritual, and Religion*“ I., dale we „*Wisle*“ 1888 a we „*Filol. Listach*“ 1888 (hl. wyše).

domostna mythologija je hakle w spočatkach — pokročować budže jara pomalčku, kročel za kročelu, po puću wobćežneho přirunowanja, ke kotremuž dyrbyja so materiale přeco a přeco hromadžeć. Při swojim dźěle njezačísnje wona žadyn rozomny zaměr, žanu rozomnu methodu. So wě, zo budže wobhladniwje a jara kritisecy rozsudźować, hdže teje abo woneje metody naložić dyrbi. A k tutej idealnej mythologiji, myslu, položištaj zakładny kamjeń Tylor a Lang přez swoju theoriju. Na druhim podložku sebi woprawdže mythologiju myslić njemóžu.

Wot časa bratrow Grimmow zběrachu so wšelake ludowe bajy a powěsće z wjetšej horliwosću dźyli prjedy, hač runjež nic přeco z jenajkej swědomitosću a jenak kritisecy. Zběračelsku dźělawosć powjetši nastaje přirunowaceho zaměra M. Müllera a Kubna, dale Schwartza a Mannhardta, a skónčnje a najwjacy wobknježenje najnowišeho zaměra Tylora. Najnowiša folkloristika žada nic jenož podawanje wopřijeća bajy, ale zapisanje cyle swěrne, słowo po słowje, tež z wobkedźbowanjom dialektiskich wosebitosći a z přistajenjom městna, hdžež bu baja zapisana, a tež čłowjeka, kiž bě ju wopowědał. Mjez słowjanami najwobšěrniše, najdospołniše zběrki a tež najwjacy zběrkow maju Polacy a Rusojo. Pokažu tuď jenož na hobrowsku dźělawosć (z cyła zběračelsku, nic jenož w zběranju bajow) njedawno zemrěteho Polaka — Oskara Kolberga, na starše zběrki Polakow Wójcickeho, Glińskeho, Zamarskeho, Nowosielskeho, a nowše Karłowicza, Ciszewskeho, Chełchowskeho, Weryha, Mátyása a druhich; na ruske zběrki Afanasjewa, Chudakowa, Šejna (bětoruske), Dragomanowa (małoruske) atd. Dale na skutkowanje krakowskeho „Zbiornu wiadomości do antropologii krajowej“, warsawskeje „Wisły“ a ruskeho „Etnografičeskago otděla imperatorskago obščestwa (towarštw) ljubitelej jestestwoznanja, antropologii i etnografiji“. Tež južnosłowjanske zběrki su mnohe a wobšěrne; znaći zběračełojo su V. S. Karadžić (Serb), M. Stojanović (Khorwat), w najnowišej dobje Krauss a družicy. W Čechach, na Morawje, w Šlezynskej a Słowakskej zběrachu Erben, Němcowa, z Radostowa, Kulda, Vrána, Sedláček, Dobšinský, Škultéty, Prasek, Košťál a družicy.

W serbsčínje džělachu wšelacy na polu mytologije, mje-
nujcy: Smolef, Hórnik, Dučman (Wólšinski), Pful, H. Jordan,
Muka a družy; potom cuzbniicy: Haupt, Schulenburg,*) Rabenau,
Veckenstedt a dr. Dokelž su přinoški serbskich zběračelow
nimale wšě rozpróšene we wšelakich časopisach a tuž druhim
słowjanskim přepytowarjam nimale njeprístupne, rozsudžich so
podać studije wo bajskich bytosćach lužiskich Serbow, hdžež bychu
słowjanscy a družy mytologojó wšitko namakali, štož bě hač
dotal wo tym předmjeće zezběrane a štož za wěste a njepodcis-
njene abo njeskažene dđeržu. Tudy pak najprjedy podawam pře-
hlad wšitkich zběrkow a jednotliwych přinoškow, kotrež běchu
mi znate. Do tuteho zapisa přiwozmu tež tajke wěcy, kotrež
drje so nadawka mojeho džěla runje njedótkuja, tola do wokrjesa
mytologiskich (njepraju nabožniskich) přepytowanjow slušeju.

A. Zběrki.

1. Zběrka powěsći, kotrež nastupaju Hornju a Delnju Łužicu.
(Sammlung von Sagen, die Ober- und Niederlausitz betreffend.)
Založena bu přez němsku sekciju lužiskeho studentskeho
towarštwu we Wrótsławju. 1 zešiwk w 4°, wobjimacy 34
čislow. Rkp. Namaka so w Zhorjelcu. (?)
2. Bjedrich Schön: Zběrka ludowych powěsći z pruskeje Hornjeje
a Delnjeje Łužicy (Sammlung preussischer ober- und nieder-
lausitzer Volkssagen). 124 str. w 8°, wobj. 84 čislow. Rkp.
Namaka so w Zhorjelcu (?).

Wobě tej zběrcy matej powěsće wosebje z přeněmčonych
stron Łužicy. Tej zběrcy wučerpa K. Haupt we swojej zběrcy
(hl. niže).

3. H. G. Gräve: Volkssagen und volksthümliche Denkmale der
Lausitz. 1839. 3 zešiwki w 8°. (Tež w jeho „Sächsische Sagen“.)
4. Karl Haupt: Sagenbuch der Lausitz. Neues Laus. Magazin.
Zhorjele 1862—1863, str. 475, lex. Tež wosebje, Lipsk 1862.
5. H. Jordan: Najjeńše ludowe bajki. Přěni zešiwk. Z nakładom
G. Wenzela we Wojerecach. 1876. Str. 80 w 8°. Wjacy
wušlo njeje.
6. Edm. Veckenstedt: Wendische Sagen, Märchen und aber-
gläubische Gebräuche. Graz, Verlag von Leuschner & Lubensky.
1880. Str. XIX a 499, lex.

*) Přiwisnik Schwartza, kotremuž wón tež swoje „Wendische Volks-
sagen . . .“ poswjěći.

Zbórka jara njespušćliwa, z wuwzaćom tamnych wěcow, kotraž je wón wot H. Jordana a wot Rabenaua dóstał. Dyrbju woprawdže cuzych folkloristow kedźbliwych sčinić na njespušćliwosć teje knihi — z tolsteho zwjazka by jara ćeńka knižka nastala, hdy by so wšo wopačne a njewěrne abo njewěste wuwostajilo. Na njespušćliwosć jeho zběrki „Mythen, Sagen und Märchen der Žamaiten“ (Litwinow) pokaza dr. J. Karłowicz hižo r. 1883 we warsawskim „Ateneum“ (Najnowsze badania podań i ich zbiory) a tu samu cyle wotsudži najnowišo w parizskej „Mélusine“ č. 5. 1890. Tež tutón fakt woteběra knizy „Wend. Sagen . . .“ wěrohodnosće a hódnosće.

7. W. v. Schulenburg: Wendische Volkssagen und Gebräuche aus dem Spreewald. Leipzig, F. A. Brockhaus. 1880. Str. XXIX a 312.
8. R. Virchow und W. v. Schulenburg: Der Spreewald und der Schlossberg von Burg. Berlin 1880.
9. Wilibald v. Schulenburg: Wendisches Volksthum in Sage, Brauch und Sitte. Berlin, Nicolaische Verlags-Buchhandlung R. Stricker. 1882. Str. X a 208, lex.

B. Mjeńšće zběrki w časopisach abo knihach a studije.

1. J. E. Smolef: Powostanki starodawneho slowjanskeho naboženstwa bjez džensnišimi Serbami. — W knizy: Pěsnički hornych a delach Lužiskich Serbow, II. Grimma 1843, str. 265—274.
2. J. E. Smolef: Serbske basnički a bamžički. — Pěsnički, II., str. 159—185.
3. J. E. Smolef: Powostanki ze serbskeje mythologije. — Časopis Maćicy Serbskeje, Budyšin 1848, str. 217—223.
4. K. A. Jenč: Powjesć wo serbskich kralach. — Časopis M. S. 1849—1850, str. 16—48.
5. K. Haupt: Zwergsagen aus der Ober- und Niederlausitz. — Wolfowa: Zeitschrift für deutsche Mythologie und Sittenkunde, IV. Göttingen 1859, str. 211—228.
6. B. Mučink: Ueber den slavischen Abgott Flins. — Smolerjowa: Zeitschrift für slavische Literatur, Kunst und Wissenschaft, I. 1862—1864, str. 261—267.
7. H. F. W.: Přibóh (wot Němcow „Flinc“ mjenowany) pola Hownjowa. — Lužican 1864, str. 124—125.
8. K. A. Jenč: Přibóh Flinc. — Časop. M. S. 1869, str. 9—41.
9. H. Jordan: Delnjolužiske ludowe bajki. — Časop. M. S. 1876, str. 14—21; 1877, str. 104—109; 1879, str. 56—64 (tute poslednje bajki su wočišćane tež we Veckenstedtowej zběrcy). Z cyła 34 čislow.

10. H. Jordan: Ludki. — Lužičan 1876, str. 18—21.
11. J. B. Š. (Šolta), Lubinski: Někotre powostanki starodawneho slowjanskeho naboženstwa mjez džensnišimi Serbami. — Lužičan XVII., 1876, str. 33—38, 50—55, 66—69, 82—85, 147—150, 167—173, 178—190.
12. E. Veckenstedt: Ueber die wendischen Volkssagen der Niederlausitz. — Verhandlungen der Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte, 1877, str. 17—36.
13. E. Veckenstedt: Ueber den Wendenkönig und die Boža-košć. — Verhandl. der Berliner Anthr. Gesellsch., 1878, str. 162—182.
14. Wilib. v. Schulenburg: Bemerkungen zur prähistorischen Karte von Burg. — Zeitschr. für Ethnologie, Berlin 1880, 249.
15. W. v. Schulenburg: Der Schlossberg zu Burg an der Spree, ib. 237.
16. W. v. Schulenburg: Die Steine im Volksglauben des Spreewaldes. — Ib. 252.
17. W. v. Schulenburg: Die Obstbäume des Spreewaldes in Wirklichkeit und Sage. — Deutscher Garten 1881, str. 210—219.
18. W. v. Schulenburg: Die Königslerle. — Deutscher Garten. (Mějach jenož korekturu w rukomaj, wot k. H. Jordana počěnu. Tuž njeznaju lětnik a stronu.)
19. W. v. Schulenburg: Ueber den Brahmoeer Schlossberg und den wendischen König. — Verhandlungen der Berliner Anthropologischen Gesellschaft, 1883, str. 55—66.
20. Hanuš Máchal: Studia z oboru mythologie lužických Srbův. — Koleda V., 1880. I. Ludki, čč. 22—25, II. Přezpołnica a její rod, čč. 27—29.
21. H. Máchal: O shodě nár. lužických pověstí se starožitnostmi a historií. — Světozor 1882, str. 507—508 a 518—519.
22. H. Máchal: O lužické modle „Flins“. — Slovanský sborník, III., 1884, str. 285—290.
23. H. Máchal: Boža košć. — Zlatá Praha, II., 1885, str. 343.
24. H. Máchal: Vrchy Bělobóh a Čornobóh v Lužici. — Slov. sbor., IV., 1885, str. 393—397.
25. Dr. Kř. Pful: Ze serbskeje stariny. — Lužica, IV., 1887, čč. 2, 3, 5—12.
26. Alexander Rabenau: Originalmärchen der Wenden. W knizy E. Kühna: Der Spreewald. Khočebuz 1889, str. 65—143.
27. A. Černý: Nykus. — Zlatá Praha, VII., 1890, str. 399—402 a 411—414.

Pódlá tych wjetšich abo mjeńšich zběrkow namaka so w serbskich časopisach wjele jednotliwych bajkow a basničkow. Časopisy te su mjenujcy:

1. Jutnička. Nowiny za Serbow. Redaktor J. P. Jordan. Budyšin, 1842.
2. Tydžeńska Nowina, abo serbske powjesće za hornych Łužičanow. Redaktor (njemjenowany) H. Zejleř. Wot lěta 1842—1848. Wot l. 1849 bě redaktor J. E. Smoleř. Nas zajirowace přinoški maju přenje 3 lětniki.
3. Měsačny přidawk k Serbskim Nowinam. Redaktor (njemjenowany) M. Hórnik. Budyšin, 1858—1859.
4. Łužičan. Časopis za zabawu a powučenje. Red. M. Hórnik. 1860—1863; J. E. Smoleř 1864—1865; K. A. Fiedleř 1866—1873; J. E. Smoleř 1874—1881. W poslednim zwjazku 1879—1881 njenamaka so žadyn přinošk k serbskej mythologii.
5. Łužica. Měsačnik za zabawu a powučenje. Red. dr. Ernst Muka. Budyšin, wot l. 1882.
6. Łužiski Serb. Časopis za serbski lud a studentow. Red. Mikławš Žur. Budyšin, 1885—1886.

Wšitke jednotliwe, w tych časopisach wozjewjene bajki tuď přehladnje njemjenuju; wšak wšudźom praju, zwotkel powěsć abo bajku mam. Škoda, zo we staršich časach njebě přeco zjawnje prajene, hač je bajka z luda wzata, tak zo druhdy nastawa dwě-
lomnosć, hač mamy před sobu woprawdźity ludowy wuplód abo jenož wumyslenu (abo tež přeloženu) bajku nowišeho spisacela. W tajkich připadnosćach dyrbiš jara kedźbliwje přirunować z woprawdźe ludowymi bajkami, abo w ludu samym so wobhonjeć. Na tutym městnje dyrbju w interessu druhich słowjanskich folkloristow naspomnić, zo w H. Jordanowej zběrey „Najrjeńše ludowe bajki“ (kotraž bě na přerim městnje za lud a nic za wědomosć postajena) njejsu wšitke čisla přerjotne serbske*) bajki, ale zo su někotre přeložene, kaž „Rozom a zbože“ z českeho (z Erbena), „Lěnja přelča“ z němskeho (z Grimma), „Žid w ščer-
njach“ (tež) a druge.

Do swojeho džěta přiwozmu wšitke hač dotal serbscy wozjewjene a tež nowje zezběrane bajki z woběju Łužicow, tak zo budže wono dospołna zběrka serbskich bajkow, pod napismo „Mythiske bytosće lužiskich Serbow“ słušacych. Na tajke wašnje stanu so folkloristam přistupne wšitke te bajki, kotraž běchu hač dotal dla nich w staršich lětnikach serbskich časopisow nimale

*) Wšak knižka tež rěka „... ludowe bajki“ a nic specialnje „... serbske ludowe bajki“.

zhubjene. Bajkow, jenož němscy a nic tež serbscy wózwjewjenych, tudy w počnym klinčenju njepodašam, ale jenož we wučahu (hdyž je za wěšte džeržu), pokazuju přeco na žórlo.

Z časom wudam tež zhromadnu zběrku druhich serbskich bajkow (poprawom basničkow), rozpróšenych po časopisach a tež nowje zezběranych. Tajka zběrka je za přirunowanje jara třebna.

I.

Přenjoťny čłowjek, wobkedžbujo bytosće a wěcy wokoło sebe, njeje wo nich hinak sudzić móhł. hač jenož po sebi. Čujo w sebi žiwjenje, kotrehož wuměnenja derje njerozumješe, je wón tež wšitkón wokołny swět jako živy wobkedžbował a jako tajkemu jemu tež znamjo žiwjenja nadawał. Wón pak samsnemu žiwjenju derje njerozumješe — tuž runje tak wopačnje, jako wo swojim žiwjenju, sudžeše tež wo žiwjenju druhich žiwych bytosći abo tež nježiwych wěcow, kotrymž žiwjenje přisudžowaše. Po tajkim puću přinđže wón pozdžišo k předstawam wo wšelakich bytosćach, kotrež hač dotal pak w tradicionalnych mytbach zdžěłanišich ludow, pak w přiwerkach dotalnych džiwich ludow widžimy.

Dyrbju so jasnjšo wuprajíc a wěc wukłásć.

Přenjoťny čłowjek předstajowaše sebi dušu, jako něšto, štož drje njebě móžno wobmasać, tola štož měješe runje tajku podobu, kaž čłowjek sam. Wón mjenujcy widžeše we spanju druhich ludži, rěčeše z nimi, khodžeše z nimi na hontwu kaž we woprawdžitym žiwjenju, a njemóžo swojeho sona hinak zapřimnyć, wukładowaše sebi, zo w nim sydli druhi čłowjek, bjezcělesny, tola runje tajkeje podoby, kaž wón sam, z runje tajkimi wosebitosćemi a potřebnosćemi, kajkež wón sam ma. Wón dale widžeše, zo kóždy čłowjek, hdyž spi, so njehiba, njerěči, njehlada, njekhodži atd., zčyła je jenož nježiwe čělo. Tuž wón wusudži: We čłowjeku je woprawdže hišće druhi čłowjek; hdyž tón z čěła wunđže, wostanje čělo bjez žiwjenja ležo — tuž je tamón druhi, bjezcělesny čłowjek přičina žiwjenja.

Na tajke wašnje přinđže wón k póznaću, zo je něšto, štož čłowjeka wožiwja, štož je po prawom čłowjek sam. Hdyž tamne „něšto“ z čłowjeka wunđže — čłowjek spi. Z tuteho pohladowanja na spanje scěhowaše runje tajke pohladowanje na smjerć.

Prěnjotny čłowjek z woprědka zawěsće njemóžeše derje rozdźělić son wot smjerće, njemóžeše rozdźělić, hač čłowjek, kiž wumrě, spi a soni (t. r. hač z njeho „druhi čłowjek“ jenož na khwilu wuńdže), abo hač je mortwy (t. r. hač tamón „druhi“ z njeho na přeco wuńdže a wjacy so njewróći). Wot teho přindže pohladowanje přenjotnych ludow na smjeré jako na spanje, son.*) Hišće moderny čłowjek praji „wotpočni z měrom“, „spi z měrom“, „wón hižo soni wěčny son“ — njepřemyslujo, zo běchu tute słowa, kotrež wón jenož wobraznje praji, přez jeho prawótcow do słowa myslene, tuž zo powěda něšto, štož je poprawom prastare herbstwo z přenjotnych časow čłowjestwa.

Dopokaz teho, zo woprawdže móže někajke byće w čłowjeku być, hač runje bjezcělesne, wiźeše přenjotny čłowjek, hdyž wohlada swój wobraz we wodze abo hdyž wobkedźbowaje swój scěń abo tež dych — wot teho nawda wón dušam zemrětych mjeno duch abo tež scěń (kaž hišće dotal dźiwje ludy duchow mrtwych mjenuja.***) Z teho móžemy sebi lohecy wuklasć ludowy nahlad, zo duchojo so spóznawaju po tym, zo nimaju scěnja — dokelž su sami jenož scěń. Přetož w přenjotnych časach zawěsće njewobkedźbowachu ludžo scěń jako jednory zjaw přirody, ale jako wosebitu bytosć, kotraž, dokelž njeměješe čěła, bě na jedyn skhodźeńk z duchami postajena, abo hinak wuprajene, bě jako duch wobkedźbowana.

Wo pohladach na čłowjesku dušu budže wobšěrnišo rěč pózdžišo (při mórawje a wjelkorazu), tuž chcemy nětko to thema wopuścić, přestawajo na tym, štož podachmy a štož bě za zrozumjenje dalšeho trěbue.

Runje tajku abo podobnu dušu, kajkuž w sebi wobkedźbowaje, mjenujcy dušu, kotraž je něhdže z fotografiju, z podobiznu čěła abo zwonkowneje podoby, připisowaje tež zwěrjatam a wšitkim wěcam, kotrež wokoło njeho běchu. Tuž kón, pos, mjedwjedž atd. mějachu po jeho zdaću dušu, kotraž bě dospołnje podobna woprawdžitemu konjej, psej, mjedwjedzej — duše tych zwěrjatow je wón husto we swojich sonach widzał (hewak njewědžeše wón

*) Tylor, Antropologia (pólski přełožk A. Bąkowskeje), kap. XIV. Spencer, The study of Sociology, kap. VIII.

*) Tylor, Antropologia 325.

sebi wuklasé zjaw tych zwěrjatow w sonach hač tak, zo jeho duša wukhadža z jeho ćěla a woprawdže wobkhadžuje z dušemi-konjemi, z dušemi-psami, z dušemi-mjedwjedzemi atd.). Tola runje tak wón sudži tež wo wěcach, kotrež měješe, a wo cyłej nježiwej přirodže wokoło sebjě. Tuž jeho wodžěw, jeho łuk a kłoki, z cyła wšitke wěcy maju dušu, kotraž ma dospołnu podobu woprawdži-teho wodžěwa, łuka, kłokow atd. — w sonach měješe wón dušu-wodžěw, dušu-łuk, duše-kłoki atd. W sonach rosćeše duša-trawa, rosćechu duše-štomy, žolmješe so duša-woda atd. (Tylor).*

Prěnjotny čłowjek wobkedžbowaje, zo mortwe ćělo abo ćělo spjaceho čłowjeka njekhodži, njedžěta, njerěči atd., dokelž bě duch z njeho wotešoł, z čehož sudžeše, zo přičina wšitkich činjenjow čłowjeka je duch — a analogiscey tež přičinu wšitkich wujawow w přirodže, kotrež sebi wuklasé njemůžeše, we wšelakich duchach pytaše, kotrymž, njewědžo hinak, podobu čłowjeskeho ducha čawaše, resp. čłowjesku podobu. Tola husto tež podobu druhich žiwych stworjenjow (zwěrjatow) jim přidawaše, hdyž widžeše někajku podobnosć mjez wosebitosćemi tamnych wujawow a wosebitosćemi wšelakich žiwych stworjenjow (zwěrjatow).

) W amerikauskim měsacniku „Popular Science Monthly“ namaka so nastawk The Indwelling spirits of men (Duše, w ludžoch přebywace) wot A. B. Ellisa (ref. we „Wisle“ 1890, 908), z kotrehož widžimy, zo někotre dziwje ludy do dweju (tak rjec) dušow wěrja: 1. do praweje duše a 2. do něčeho, štož kra mjenuja. Teje druheje njezměšuja z woprawdžitej dušu. Duša słuša jeničkemu čłowjekej a dže po jeho smjerěi do swěta scěnjow; kra je žiwa hižo před narodom čłowjeka a po jeho smjerěi pyta sebi nowe wobydlenje w ćěle nowonarodženeho džěčka. Hdyž žane nje-namaka, zastupi tež do ćěla zwěrjatow, a hdyž skónčuje ani to so jej nje-poradzi, khodži wokoło po swěće a je přičina wšelakich khorosěi. Tajka błudna „kra“ mjenuje so sisa. Dušu a kru maju tež nježiwe wěcy. Tež duša tych předmjetow dže do krajiny duchow (scěujow), na což palenje brónje a druhich wěcow při pohrěbje (abo připoženje tajkich předmjetow do rowa) pokazuje. „Duša mortwych łoji w krajiny duchow duše zwěrjatow při pomocy dušow brónje.“ Kra při skónčowanju předmjeta wostawa tudy a pyta sebi druhi předmjet. Na tajke wašnje móžeme sebi wuklasé, čeho dla dziwje ludy někotrym wěcam wosebite počesćowanja dawaju, abo tak mjenowany fetišismus. Ellis měni, zo bě tež romski genius natalis (kotremuž wopory přinošachu w narodny džen) něšto podobne, jako kra tamnych dziwih ludow.

Z tego pojimowanja scěhuje, zo tež wšelake přikhoďy swojeho žiwjenja, lubozne abo njelubozne, zbožowne abo njezbožowne, připisowaše wšelakim ducham, přecelniwym abo njepräcelniwym — a z tego nastachu předstawy wšelakich duchow, kotrež žiwjeński běh čłowjeka wjedu, postajeju, zaškituju abo jemu zadžěwaju. Měnju tudy na př. genijow starych Romjanow (kóždy čłowjek měješe swojeho genija), daimonow starych Gričow, dolu Polakow, Małorusow a Rusow, sreću połudnjowych Słowjanow, osud a sudičky Čechow, sugjenice połudnjowych Serbow, sudjenice abo rojenice Khorwatow atd. Spodźiwno je, zo Serbja žanu podobnu bytosć nimaju, z najmjeńša mi wo tym cyće ničo znate njeje.*) Pful drjo ma we swojim słowniku słowo wosudnica = Schicksalsgöttin, tola njewěm, zwotkel je ma, hač je to same w ludu słyšał abo sam wutworil. Na někotre wašnje

*) Tola zda so, zo něhdy tajku bytosć mějachu, a zo wona jenož do zabyća zapadny. Na to zdaju so pokazować někotre přiwěrki, kotrež serbski lud k narodženju džěsa přidawa a kotrež nam naspominaju přiwěrki wo „dolach“, „srećach“ atd. Tak njenujey so praji, zo temu k zbožu pónđe, štož so njeźelu narodzi. „Je sebi něchtó nohu wuwinył, trjeba so jenož wot njeźelskeho džěsa teptać dać a huydom budže škoda naprawjena. Tež w druhim nastupanju so njeźelske džěci wot druhich smjertnych rozdžěluja: wone pjeća wjacy widža.“ („Łužica“ 1891, str. 5.) Tež hodžina naroda rozsudža wo zbožu abo njezbožu čłowjeka. „Widžerjo a wěšcerjo su pak tež ei, kiž so srjedź nocy abo w poslednej nocy lěta narodža. . . . Hdyž by baba w starych časaach na porod čakata, słyšachu ju traš prosyc: „O njeby so džěšo tola w tej abo w tej (w kotrej?) hodžinje narodžilo, to njeje dobra hodžina!“ . . . Baby mějachu potom tež swoje kuziařske srědki, z kotrymiž njezbožownemu wosudej napřećiwu džěłachu. Bě-li so džěšo w njeprawym času narodžilo, je baba knótram, hdyž ke křćenju jědžechu, přez wózne koło poda. We druhich stronach dachu je z woknom won, zo njeby wumřěło kaž přjedawše.“ (Ibid.) Tute přiwěrki nam žiwje připominaju druge słowjanske baje wo „wosudže“, kiž jedyn džen złote pjenjezy z woknom won mjeta, druhi džen slěborne, třeći mědžane atd., hač skónčnje jenož někotre pjenježki z wokna won čisnje. Štož so w přeni džen narodzi, budže bohačk, štož w druhi džen, budže zamóžity čłowjek; w třeći džen narodžene budža hižo khudše atd., hač skónčnje w posledni džen narodžene wostanu za cyće žiwjenje wbozy khudžinkojo. Potom so započnje zaso z mjetanjom złota atd. (Hl. „судба“ pola Małorusow, Afanasjew Poet. wozzr. II., 391 a sl. „Usud“ južnych Serbow, Fr. S. Krauss, Volks Glaube und religiöser Brauch der Südslaven s. 27 a sl. Atd.)

bližitej so runje mjenowanym bytosćam serbska boža łosć a bože sedleško.

Z tajkimi genijemi buchu tež duchojo zemrětych prjedownikow. Prěnjotni ludžo mjenujcy wěrjachu, zo duša zemrěteho nana ze swójbu wostawa a so z jeje škitowacym duchom stawa. Powostanka teje wěry namaka so hišće nětko w ludu, kiž wěri, zo duša zemrěteho w domje wostanje tak dołho, doniž so mortwe čěło k pobrjebej njewunjese. Tehodla pječa njeje derje, přez wšu měru žalosćić a płakać, dokelž to njebožički, resp. jeho duša, wšo slyši.

Pozdžišo česćachu ludžo wšelakich domjacych duchow, nje-myslicy wjacy, zo bě tuta česć z woprědka dušam jich prjedownikow słušała. Prěnjotni ludžo wěrjachu tež, zo móže so duša prjedownika wrócić tež w podobje někotreho zwěrjeca, na př. hada.*) (Spencer.)

Na tajkim puću móžeše nastać wěra do kuboćíkw, lutkow abo palčíkw, do plonow abo zmijow, z džěla tež do božeho sedleška a božeje łosće. Wšitke runje mjenowane bytosće mam za přiwuzne (poslednjeje jenož z džěla), štož w scěhowacym dopokažu, a tehodla wo nich w jeničkim wotdžěle porěču.

Kuboćík.

Mjenuja jeho we wšelakich wokolinach wšelako. W Delnjeje Łužicy kobolt abo skrótsěne kobod, kobud, koblik, w mužakowskich stronach špilitus**) (widzomnje: spiritus, duch), w Hornjeje Łužicy kužeža diminutivne formy kobołtk, scěhujene kółtk, dale kuboćík, kuboćík a z teho kubošćík, kubušćík.

Wšitke tuďy přiwjědžene mjena (so wě, z wuwzaćom „špilitus“) su němske Kobold (plattdeutsch Kúbolt) — přěnjotne serbske mjeno je zabyte. — Twórba „kubošćík“ je někotrych k wopaćnemu wukładowanju zawjědla: kubošćík = kubłowćík, dokelž jako domjacy duch „kubło“ abo wobsedźenstwo přisporja. Móžne pak je, zo bě ludowa etymologija přez njezrozymjenje formy „kuboćík“ twórba „kubošćík“ (abo „kubłowćík“) wutworiła.

*) Tutu wěru namakamy do džzensnišeho pola wšelakich džiwich ludow.

**) Tak tež na Morawje praja podobnemu dučej špilitus abo špírek. Časop. Matice moravské 1870, str. 126.

Tola přenjatnje wutworjena ta forma zawěsće njebudže, hdyž so pólla njeje telko twórbow na pokhod wot „Kobold“ pokazowacych namaka. — Cyle wosebite wukładowanje ma Pful. Wón mjenujcy mjeno „kóttki“ abo „koltki“ wukładuje jako „khóldki“, małe khodolty, prajo: „Khóldki su małe khodolty, małe dobročiwe létaki, domjace (zakitowace) duški, z połnym wurazom khóldki domu: za čož je senator Graeve, wot kotrehož to poznamjenjenje mam, ‚koltki domu‘ wozjewiŕ.“*) Tute wukładowanje njemožemy hižo tehodla připušćić, dokelž kuboćiki a khodolty su cyle rozdźelne mythiske bytosće, kotrež tež ženje w luđu so njezaměšuju.

Lužiski kuboćik je cyle podobny němskemu Koboldej (plattdeutsch Kúbolt, Klábatermann, Klabáttersmänneken) a wšelakim słowjanskim domjacym ducham, kotrež su: pola starych Čechow děd, dědek, štož pokazuje na jeho pokhod wot duši přjedownikow; pola něčišich Čechow šotek, skřitek, hospodařiček; na Morawje skřitek, špiritus, špírek, lucek, čertík, rarášek (poslednej dvě mjenje pokazujetej, zo bě pozdžišo z čertom změšowany, štož tež pola serbskeho kuboćika namakamy); pola Słowakow buožík, buožiček domový**); pola Polakow dziad, w někotrych stronach czajezaduk abo czajezaduch***); podobnje pola Rusinow did, djod abo didjko (pismik j je tudy jenož zmjehčowace znamješko); pola Rusow domowoj abo dworowoj, po městnach, kotrež w domje zajimuje, wšelako mjenowany.

Wot wšitkich tudy mjenowanych bytosći najwjacy so swojemu pokhodej, t. j. wěrje do zaškitowacych duchow zemrětych přjedownikow, přibliža ruski домовој (domowoj), kotremuž tež дѣдушка домовој („džědušk“ domowoj) abo хозяйнѣ, хозяйнущко (hospodaf) praja. Ličba „dworowych“ abo „domowych“ runa so ličbje stawow swójby,****) tak zo ma kóždy staw swojeho „dwo-

*) Lužica, 1887, str. 73.

**) J. Jireček, Časop. českého museum, 1863, str. 263 w nastawku „Studia z oboru mythologie české“.

***) Dr. Nadmorski, Urządzenia społeczne, zwyczaj i gwara na Malborskiem. Wisła 1889, str. 729.

****) Nikołaj Charuzin: Изъ матеріаловъ собранныхъ среди крестьянъ Пудожскаго уѣзда Олонецкой губ. в збѣреу „Сборникъ свѣдѣній для изученія быта крестьянскаго населенія Россіи. I. Moskwa 1889, str. 369.

roweho“. Mjez dworowymi jedyn płaći za najvyššeho (большакъ, najwjetši), runje kaž nan w swójbje, ma žonu a dźěći, kotrymž poruča, što dyrbja dźělać. Tu je zwisowanje dworowych ze swójbju cyle widžomne. „Dworowyje“ su potajkim wosobne genije, to rěka, kóždy staw swójbny ma jedneho swojeho prjedownika, kiž jeho zaškituje, hač runjež wo tutym wuznamje jenajkeje ličby dworowych a stawow swójbny lud sam ničo njepowěda.*) Domjacy duch Rusow ma wšelake mjena po tym, hdže bydli; tak pod podłohu bydli подпольникъ (podpoljannik), hdžež tež domowoj abo dworowoj bydli, w hródzi (delnojo chlěw) je хлѣвной (chlěwnoj), zady kachli (pjecy) ma swój přibytk запеченикъ (zapečennik), w kupjeli (ruski: w bani) бассейнъ (bajennik) atd. Česć, kotraž so jemu dawa**) a wopory, kotrež so jemu přinošeju, pokazuju jasnje, zo je „domowoj“ škitacy domjacy duch, t. r. duch, kotryž wosobne zbože jednotliwych stawow swójbny škituje abo jemu zadžěwa.

Wot tutych předstawow domjaceho ducha so lužiski kuboćik jara wotkřila. Wón je přiwuzniši čěskim šotkam, pólskim czajezaducham (wo kotrychž so powěda w malborskim kraju w Prusach), kašubskim krosniatam a z nimi němskim koboldam. Wón mjenujcy njewustupuje wjacy jako swójbny genius, ale jako duch, w khězi abo dworje drje bydłacy, wot swójbny pak cyle wotdžěleny. Kóždy swójbny nima swojeho kuboćika abo jich wjacy — jenož někotři ludzo maju kuboćiki jako pomocne duchi.

Jenož dvě bajcy stej mi znatej, z kotrejuž by so sudzić móhlo, zo snadž kóždy khěza swojich kuboćikow ma. Tej bajcy podawa Rabenau w Kühnowej knize „Der Spreewald“.***)

(1.) W přenjej (str. 114) přindže na hród w Starej Darbnje po knjeni Heynicke w zańdženym lětstotku mały mužik, zo wona

*) Charuzin na mjenowanym městnje, str. 371.

**) Tak na př. praja wjesni ludžo Padožskeho wokrjesa při zastupje w sizu jstwu, w kotrež chcedža nocować, tute słowa: „Большачекъ и большушка, благословите почевать и постоять раба Божия . . .“, to rěka: „Bolšaček a bolšuška (domowuje), požohnuje nocowanje a přebywanje tudy wotročka Božeho . . . (mjeno).“ Charuzin, 370.

***) Wobě běštej přjedy wočišćanej we Veckenstedtowej kn. „Wendische Sagen“, přenja na str. 175, druha 176.

dyrbi jeho žonje babiće hić; wón ju zawjedže do někajkeje pincy pod hrodom, hdžež wona małej žónce při porodže pomhaše, za což zbožepřiwodžacy pjeršćen dósta. (Ze St. Darbnje.)

(2.) Druha bajka (str. 115) wopowěda, kak so wěstěj kuchařcy, kotraž w małym městačku pola někajkeho překupca bydleše, mólčki mužik pokaza, jako wona wječor při kachlach sedžeše. Wón ju za kmótru swojemu džěsću wuprosy. Třećeho dnja potom wón po nju přińdže a ju do pincy zawjedže, zwotkelž wonaj do někajkeje wobswětleneje městnosće přińdžeštaj, hdžež wona při křicznach noworodženeho mólčkeho jako kmótra steješe. Pozdžišo přiľhadžeše k njej tón mužik husćišo. Jónu wudžěła wona za swojeho mótka mólčku čerwjenu kapicu. Wot teho časa tón mužik wjacj přišoľ njeje. (Z Wětošowa.)

Kuboľík ma cyłe čłowsku podobu, tola je jara mólčkeje postawy; ma dolhu brodu, kaž ruski domowej, němscy koboldzi atď. Lubuje wodžěw čerwjeneje barby; z najmjeńša ma čerwjenu čapku abo čerwjeny kabatk. Přebywa we jstwach, w hródzách a w družich městnosćach wobydlenja. We jstwjce je wosebje hela (městno za kachlemi) jeho woblubowane bydlišćo, štož pokazuje na jeho wuznam jako domjaceho ducha, přetož pola indoeuropiskich ludow so přeco kachle zjednoćuja z předstawami wo duchach prje-downikow.

Tola móže so tež w družej podobje, hač čłowjeskej, pokazać, wosebje w podobje zmija (ďelnjoľ. plona; hladaj niže pod napisom „Zmij“), kaponka, kurjatka, čeleća*), koblicy (ľasycy), džěrawca (Mauerschwalbe), dejaka (walaka, popjelaka, Ziegenmelker, Caprimulgus punctatus), hada, šěreho mjetela, bruka atď.

1. Kubušćík w podobje kaponka.

Jedyn hólčk słyšeše, zo so za płotom něšto šudruje, a hdyž za tym pohlada, wuhlada tam šikowaneho kaponka. Khětře donjese jeho do jstwy a sadži jeho za kachle. A hlej, bórzy kaponk pisane jejko znjese. Hdyž pak nan domoj přińdže a hólčk jemu kaponka a pisane jejko pokaza, přiľaza nan hólčkej, zo by

*) Smoleř: Pěśnički, II., str. 267. Haupt: Sagenbuch č. 88 a 89.

kaponka a jejko zaso tam donjesť, zwotkelž bě kaponka wzał. To pak njeje žadyn prawy kapon był, ale kubušćik.)*

J. B. Šolta: Lužičan, 1876, str. 187.

2. Kuboŕt jako kurjo.

Muž a žona přińdžeštaj z pola dom a widžeštaj mokre kurjo před dworom sedžace. Tuž je sobu nuti wzaštaj. Bórzy poča kurjo njesć. Z teho widžeštaj, zo bě to „kuboŕt“. Tuž jeho zaso won sadžištaj.

Pfal: Lužica, 1887, str. 12.

Na wrotach bróžni su druždy kohlicy, džerawey a dejaki přibite, kotrež lud za zle koboŕty dzerži. Přeciwo nim pomhaju pismiki K + M + B, na khěžinych abo hróžzinych durjach z krydu napisane. (K. Haupt: Sagenbuch der Lausitz, 63.) Wosebje wo kohlicy (łasycy) ludžo wěrja, zo móže jim abo jich skotej zeškodzić. (Schulenburg: Wend. Volksthum 151, Wend. Volkssagen 259.)

(3.) A. Rabenau (w kn. Der Spreewald, 141) powěda wo mužu, kotryž w lěsu jedneho z mjetelow łapny, kotrež přeco wokoło njeho lětachu. Mjetela tykny do swojeje prózdneje tyzki, prajo, zo jeho džěcom domoj woznje. Domach pak na njeho cyle zapomni. Nazajtra rano namaka w konjencu małego mužika, kiž konje wobstarowaše. Hdyž to swojej žonje powědaše, rjekny wona, zo je koboŕta domoj přinjesť. Muž cheyš rady koboŕta wotbyć a woprašo so duchowneho. Tón jemu wuradží, zo dyrbi tyzku z mjetelom na to same městno w lěsu donjesć, hđžež bě mjetela łapnył, słowa při tym njeprajicy. Wón tak sćini, mjetela w lěsu pušći — a woprawdže, koboŕt so wjacj njepokaza.**)

(4.) Wěsty pohonč dyrbješe služobnej holcy w někajkim hosćencu z lipsčanskeje „čorneje šule“ (schwarze Schule) pomocnika-koboŕta přiwjezć. Wón pak so na to hakle na wrócnym puću dopomni, łapny bruka hownjaka, tykny jeho do tyzy a holcy wotěda. Hdyž pozdžišo zaso do teho hosćenca přińdže, woprašo so teje holcy, hač pomocnik derje služi. „O haj“, wot-

*) Přirunaj Dr. Ulrich Jahn: Volkssagen aus Pommern und Rügen. 2. wudawk. Berlin, 1889. — Čč. 138 a 150.

***) Cyle podobnu bajku ma Jahn, č. 151: „Der Kobold in der Schachtel“.

mołwi tuta, „wón je jara pilny a poslušny; njemóžu so na njeho woběčować.“ (Schulenburg, Wend. Volkssagen 156.)*)

Na kuboćika nas dopominaju někotre přiwěrki wo hadach, z kotrychž suđzimy, zo snadź had druhdy tež druha podoba kuboćika bywa. Praji so mjenujcy, zo „ma kóždy dom swojeho hada, kiž je domjacym wužitny“ (Pful, Łužica 1888, 12). Tuž tajki domjacy had woprawdže po ludowym nahladže dom škituje, podobnje jako ruske domowyje dom škituja, a přez to so přibliža k domjacym genijam. W tym nas wobtwjerdža druge wěrjenje (wosebje w Delnjeje Łužicy rozšěrjene), kotrež praji: „We kóždym domje bydli taj dwaj hadaj, kiž so prjedy widžeć nje-đataj, hač hospodař a hospoza wumrjetaj, hdžež wonaj tehdom sobu kónc wozmjetaj.“**) Haj w Delnjeje Łužicy praja, zo jedyn teju hadow (huž, wuž), kotrajž zbože a strowosć přinošujetaj, so mjenuje gósparař, druhi góspara. Při smjerći hospozy wumrje tež huž-góspara, při smjerći hospodařa tež huž-gósparař wuměra.**) Wěsty stary muž powědaše, kak wón nazajtra rano po smjerći jeho maćerje dołheho, mrtweho hada na kamjenju před khěžu ležaceho wohlada.***)

Tajkeho domjaceho hada njetrjebaš kormić; wšudžom w Serbach wěrja, zo wón sebi mloko, za swoje zežiwjenje trěbne, sam wot kruwow wueyca. Tónle přiwěk je pola wšitkich Słowjanow jara rozšěrjeny. Tak n. př. to same wěrja tež Češa wo „užovcy“ (Tropidonotus natrix), kotrež woni w někotrych stronach tež „had hospodařiček“†) praja. Teho runja tež wšudže Słowjenjo sebi powědaju, zo tajki had druhdy z džěćimi z jeneje šklički mloko jě. Tež w Serbach tajke bajki namakamy (hl. Schulenburg: Wend. Volkssagen s. 99. „Das Kind und der Schlangenkönig“, Veckenstedt: Wend. Sagen s. 403, 404.††) Schulenburg wotwjeđuje

*) Přirunaj Jahn, č. 149.

**) Tydžeńska Nowina 1843, str. 189.

***) Schulenburg, Wend. Volkssagen s. 96.

***) Tydžeńska Nowina 1843, 188. — Haupt, Sagenbuch č. 82.

†) Přir. česki hospodařiček = šotek (kuboćik); dale delnoje huž-gósparař a huž-góspara.

††) Přir. tež Jahn č. 167.

z toho všelake mythologiske konklusije*) — mi zda so cyła wěc jednory přirodny mythus abo wopačne ludowe wukładowanje być. Přez přirodospytnikow je na wěste postajene, zo zmija *Tropidonotus natrix* (něm. die Natter, čes. užovka) rad so zasydla bliže čłowjeskich wobydlenjow, husto w kupach stłanja na dworach, baj tež w hródzách (hdžež so jej snadź wosebje ćopło tu knježace spodoba). Druhdy tež pod podłohu jstwow sebi wobydlenje wunamaka (kaž wosebje w Rusowskej husto nakhadžamy, hdžež tej zmiji wosebite počesćowanje dawaju). Čłowjek, kiž teho hada we swojim wobydlenju wohlada, mènješe snadź w staršich časach, zo k njemu někotry jeho prjedownik w podobje hada přikhadža — a wottudy snadź přikhadža přiwerk, zo tajki had dom škituje. Wohladašći jeho w hródzi, njewědžeše wón, čehodla so tam had zasydli; tuž sebi jeho tam přebywanje wukładowaše přez mythus, zo had we bródzi kruwy deji. To je, mènju, cyle jasne a nje-dwělomne. Naslědk teje wěry bě, zo sebi ludžo powědachu wo hadach, kotrež z džěćimi ze šklički mloko žlokachu (bač runjež je mloko hadam poprawom jara přećiwne, jako zoolog Linck dopokaza).

Přiwerk, zo hadowa króna (hady maju po wšudžom znatej wěry swojeho krala a kralowu, kotrajž so spóznajetaj po drohotnej, wot zlota a drohich kamjenjow wuhotowanej krónje) zbože přinoša, dopokazuje tež blizkosć hadow a kuboćikow (abo zmijow). Wo tym, kotremuž zbože wosebje přeje, praji so w Serbach: „Wón ma krónu krala hadow“ podobnje, jako so praji: „Wón ma zmija abo kuboćika.“**)

Džělo kuboćika je všelakore. Wosebje wón pomha pohončam při jich džěle: dawa konjom, myje a čisí je, tak zo su přeco rjenje čiste a čerstwe, rěza słomu atd. Wo hospodarju

*) Schulenburg, Schlange und Aal im deutschen Volksglauben. Zeitschrift für Ethnologie 1888, s. 95 sl.

***) Schulenburg, W. Volksthum 48. „Die Kalauk's in Lübbenau hatten viele Häuser und sollen die Krone des Schlangenkönigs gehabt haben.“ — Přir. tež powjesé wo hrabi Lynarje: Tydž. Now. 1843, 189; Veckenstedt, Sagen 407; Schulenburg, W. Volkssagen 97; Haupt, Sagenbuch č. 82; Ober- und Niederlausitzische Chronik, Zhorjele 1843, s. 81; J. A. Büsching, Wöchentliche Nachrichten für die Freunde der Geschichte, Kunst und Gelehrtheit des Mittelalters. Wrótsław 1816—1818, IV., 342.

abo pohonću, kiž ma přeco jara rjane konje, praji so přisłownje, zo „ma kuboćika“*) — Dale pomha jara husto služobnym holcam a wosebje tajkim, kotrež w korěmach služa. Tajka holca, kotraž „ma kuboćika“, ma přeco wšitke městnosće čiste, hornčki, škleńcy atd. wumyte a kóžde džěto jej derje a kbětře dže. — Druhdy tež holcam přasć pomha. — Kuboćika maju husto tež hospozy, zo by jim jědź warić pomhał (štož so hewak wo zmiju powěda, hl. tam). — Su tež pjenježne kuboćiki, kotrež tym, kotřiž jich maju, pjenjezy noša, tak zo ženje nuzu njećeřpja. Tola tež wo sranych kobołtach so powěda, kotřiž swojemu hospodarjej konjace h. . na a wšelaki njerjad noša. Woboje dopomina jara na zmija, z kotrymž so kuboćik jara husto wotmjenja. — Wšitke swoje džěla kuboćik wotbywa w nocy, swětłego dnja njeľubujo. Při džěle sebi rady hwizda. Zamóženje swojemu hospodarjej přisporja přez wěcy, druhdže kranjene. Tak konjom dawa picu z kranjenym synom, nosy kranjene pjenjezy, rožku a podobne. — Za swoje služby žada sebi derje kormjeny być. Najbóle warja jemu z mlokom jahty*) abo piwowu poliwkú. Hdyž jemu jěsć njedadža, wjeći so přez wšelake nócne harowanje, šćipa a z łoža mjeta spjacych atd. Tola běda temu, kiž by jemu zeškodzić cheył! Teho we wokomiku zbože wopušći a njezbože přimnje, tak zo nic jenož wšitko swoje zamóženje zhubi, tola tež bórzy wo žiwjenje přińdže. — Při swojim džěle njecha wón myleny być a njeľubuje, zo bychy jeho cuzy ludžo džělać widźeli, jenož jeho hospodař abo hospoza smětaj přitomnaj być.

3. Špilitus w korěmjje porjadkuje.

(W mužakowskej podrěči.)

To je był jedn w jenej šeńce na noc a potn je se lehnúť na ławu. To su se potu ławy myli. Něnt to čišło na tu ławu, gdžož wón je ležał. Něnt je jeho 'zyło a je go donjesło na drugu ławu; wón pak zasej stanúť a šoľ se zasej lehnúť tam, gdžož je pjerwej był. Něnt jeho 'zyło zasej a donjesło go zasej

*) Tak praji so zeyła wo tym, kiž ma we wšitkim zbože. Tež Češa w tajkim připadže praja: „Má šotka, má hospodařička“.

**) Tež deljoněmskemu Klabātermānneken abo Pūkse dawaju mloko; wón tež pjenjezy nosy.

na tón samy blak, ako je wón pjerwej byl. A wón je zasej stanul a šol zasej na pjerwu lawu so lehnuc. A pon je go něšto zasej čimnuło a je go chyćilo do tej spy tak šorf, až njejo mógl wjecej stanus. To je špilitus lawy myl.

Powědaše Matej Peńk z Trebioja.

(5.) Podobnu bajku znaje tež Schulenburg (W. Volkssagen, s. 154) z Bórkow. Tež w tutej bajcy wozmje „něšto“ wojaka, kiž w jenej bórkowskej korčmje přenocowaše, najprjedy cyle něžnje a položi jeho na podłohu; tola hdyž wón wstany a so zaso na lawu lehny, so tamón roznjemdri a jeho krućišo na zemju čisnje. Tuž wojak wosta z měrom ležo a hakle potom, jako bě kobud z myćom hotowy, lehny so zaso na lawu a spaše tudy spokojnje hač do ranja. Rano bě wšitko čiste a w dobrym rjedže a wón widžeše, zo bě kobud wšitko bjez wody wumyl.

(6.) Schulenburg (Wend. Volksth. 75) ma hišće druhu podobnu bajku. Jena holca měješe kobolda, kiž w jeje „pantochli“ sydaše; tón jej kóždu nóc dvě pišćačcy poľnej napředže. Nje-dželu měješe wona wšitko jara čisće wumyte. Jeje knjez lehny so jónu na lawu při kachlach, zo by widzał, kak wona wšo čini. Nadobo něšto přiidže a porjadkuje; hdyž dónđže hač k lawje, na kotrejž hospodar ležeše, wza jeho a položi na „delowanje“ (podłohu). Hdyž bě hotowy, položi jeho zaso wróco na lawu. Nětko, hdyž knjez wědžeše, štó jej pomha, njechaše holca kobolda wjacy měc. Tuž da jemu krošik a wón ju wopušćí.)*

(7.) Jedyn z dweju cuzbnikow, kotrajž w jednej korčmje přenocowaštaj, je „drobjenje“ (Bierkalteschale), za kubořta postajene, zjědł. Teho kubořt surowje na zemju čisny, mjeztym zo druhelo jenož něžnje položi. (Schulenburg, Wend. Volkssagen, s. 154.)

4. Špilitus konje čisóí.

(W mužakowskej podrěći.)

Jedn kučak (pohonč) je měl čece jara rjane konje. Knjezej je bylo džiwno, až ma tak rjane konje a sam čece syda (w) šefkach; tak wjele myta njekrynyl, až by mógl sebi dzeržac drugego knechta. Něnt je ten knjez šel za nim glědac; toć je potu widzel z klučowej džěru, až tajki tresaty kjarla konje pucował a

*) Přir. tež Schulenburg, Wend. Volkssagen, s. 154.

sebi čipodla šwikał (hwizdał). Potn je jeho prašał, co to za kjarla tam bě — a to wón jemu je prajił, až to jeho nic nje-stara. Knjez je za tym čišoł, až ma togo špilitusa. Potn togo kučaka wugna.*)

Powědaše Matej Peńk z Trebinja.

(8.) Něšto podobne podawa K. Haupt (Sagenbuch str. 64) pod napismom „Der grüne Peter und die Däumlinge“. Kuboćikow mjenuje tudy „palčiki“, kaž w Hornjej Łužicy wšudžom „lutkow“ mjenuja. — W dawnych časach, hdyž Łužicy hišće k Českej słušeštej, bě na městnje nětčišeje (přeněmčeneje) wsy Wopaki (Oppach) pohonč Pětr žiwy, kotremuž po zelenym kabaće, w kajkimž přeco khodžeše, „zeleny Pětr“ rěkach. Tón mješe wulke zbože a skónčnje zohatny, dokelž jeho wotročcy mējachu palčiki (kuboćiki) k pomocy. To pak zeleny Pětr njewědžeše. Hdyž wo tym raz zaslyši, roznjemdri so jara, zastupi w njeprítomnosći najwyššeho wotročka do hródze a zetkawši tudy drobného koboćika z čerwjenej kapičku, jeho ze škórnuj wotkopny, hač runjež kuboćik a wšitka přikhwatawša čeledź prošeše, zo jeho zakhowa. Wot teje khwile jeho zbože wopušći a wón cyle wokhudny. Jónu na zeleny štwórtk jeho bože njewjedro pod Wurbišćanskej horu (Worbisberg) zarazy. Wot teho časa jězdzi wosebje w nocy na zeleny štwórtk na wurbišćanskej horje bjezhłowny zeleny Pětr na wozu, do kotrehož staj dźiwnej konjej zapřehnjenaj, šwikajo z křudom a zatrašejo pućowarjow.

Podobnje tež česki „šotek“ a rusinski „did“ wšelako so wjećitaj a ludzi na wšelake wašnje přescěhataj, hdyž jimaj něchtó po woli njeje abo jimaj zlě čini. Tež ruski „domowoj“ wě so za křiwdy kruće wjećić.

(9.) Kak kuboćik jenož swojeho knjeza posłucha a jenož jemu słuži, pokazuje pódla drubich tež bajka, kotruž ma Schulenburg z Kamjenneje (Steinkirchen) pola Lubina (Wend. Volksth. str. 74). Jedyn pohonč mješe „koblika“. Hdyž pohončowy knjez z konjemi jě čehyše, položi so koblik na wóz a konje njemóžachu z městna.

W sčěhowanej bajce, kotraž pokazuje, kak kuboćiki njelubuja, hdyž je něchtó cuzy při džěle wobkedźbuje, su drje „lutki“

*) Pfr. Schulenburg, Volksthum str. 74.

mjenowane, tola měnjene su poprawom „kuboľčiki“. Mlynskemu pomočnikkej, kiž je sebi na někajke wašnje (hl. niže) kuboľčiki wobstarat, pomhaju při džěle (při mlěću), štož je hłowna wosebitosé kuboľčika. Wotměnjenje mjenow jenož dopokazuje, štož wobkručach, mjenujcy přiwuznosé lutkow z kuboľčikami.

5. Kuboľčiki w šešowskim pólnym mlynje.

Běše we starodawnych časach, jako w jenym léce wulka suchota knježeše, rěčki běchu wuskbnjene, a wjetše rěki mějachu tak mało wody, zo skoro wšě mlyny stejachu. Nuza wo khlěb poča nastawać, ludžo jězdžachu wot mlyna k mlynej, tola podarmo, jenož z nuzu móžachu za džěń jednu abo dvě hodžinje mlěć, hdže chcychu domlěć? Tak džěše so tež jenom' wulkom' burej z Nowoslic; wón měješe wulku swójbu, čeledź a rožki dosć, ale žadyn khlěb. Tež tón běše wot mlyna k mlynej jězdził, ale wšudžom wotpokazany zaso domoj přijět. Doma nětk skoržeše, što dyrbi tola započěć. To slyšawši, wotročk tola praji: „Nó, dha chcu ja do jedneho mlyna spytać jěć, tam mi zemlěja, z mlyńkom so derje znaju. Přihotujće mi, ja tam pojědu; ale mlynskemu mi něšto slěbornych sobu dajće.“ Bur da jemu dwaj tolerjej a wotročk jědžeše runy puć do šešowskeho pólneho mlyna. Běše před wječorom, jako tam dojědže; mištr mlyńk steješe na khěžnym prozy. Wotročka spóznašwi, poča na njeho wołać: „Nó, Handrijo, što dha tola ty na wječor pola nas chceš?“ — „Mlěć, mištrje, mlěć mi dyrbiće! Je wulka nuza pola nas, ni-mamy kuska khlěba wjacj we domje.“ — „Mój Handrijo, to je podarmo. Pój pohladać: w rěcy žana woda njeje.“ Jako hladać dóúdže, běše temu tak: tak wjele wody njebě, zo by mlěć móhl. Što chcych wotročk započěć? Dom bjez muki so jemu njechaše, dokelž běše burej slubił, zo muku přiwjeze — a słowo džeržeć chcych. Wón mlyńkej praji: „Nó, ja chcu dočakać, hač so woda napnje, a potom mi zemlějeće.“ — „To budžeš dołho čakać móć“, jemu mlyńk znapřećiwi, „snano cyłu nóć. A k temu maš hišće telko wjele — hdy budže to hotowe?“ — „Haj, šesć kórcow mam sobu“, wotročk wotmołwi. Jako hišće takle hromadže rěčestaj, přińdže jedyn khudy pućowařski rjemjesłnik do dwora, postrowješe „dobry wječor“ a praješe: „Sym khudy pućowařski

mlynski a prašam so za džělom.“ — „Ach, džělać drje by tu dosć měł, jeno zo by tu woda była! W mlyńcy poľno rožki stej a tónle je tu tež zaso wóz poľny přiwjeź a dyrbi muku dom přiwjezić; nimaju khlěba doma.“ — „Nó, hdyž dale ničo njeje, temu drje by rada była; dowolće mi, zo jemu zemlěju.“ — „Haj, to wšak móžeš, ale žana woda.“ — „Ničo wo to, mištrje“, mlynski wjesoły praji, „woda přińdže!“ Mlyńk z hlówu wijo praji: „. . . dba dyrbjať ju naš . . .“ Mlynski na to wotročkej praji: „Noš přeco rožku do mlyńcy. Ale to tebi praju: hdyž nutř nosyš, zo změješ zawjazany kónce měcha do zady na ramjenju!“ Potom džěše do jstwy so wuslěkać, mlyńkowa přinjese wječer na blido a mlynski sobu wječerješe. Jako bě so najěđł a napiť, džěše won za wotročkom hladać. Tón pak bě bižo rožku nutř wotnosyť. Potom džěše do mlyńcy a sebi mlynski grat wobhladowaše; na to zaso do jstwy přińdže, hdžež hižo wotročk sedžeše a sebi z mlyńkom wšelake powědaše. Mlynski praješe: „W džesaćich započnu mlěć.“ Hdyž běše na poł džesaćich, wón mlyńkej praješe: „Mištrje, wy móhli do ľoža hić, chcu sam mlěć a nikoho njetrjebam; mjez tym so naspiće.“ Mlyńk džěše horje na jstwu lehnyć; tola pak wěipny prjedy k rěcy džěše pohladać, hač tam woda je, — ale tam žana njebě. Z hlówu wijo so wróci a so do ľoža lehny, w myslach, kajke tež to mlěće budže; tola pak na to bórzy wusny a smorčeše, kaž by broch wariť. Wotročk pak mjez tym mlynskemu rjekny: „Hdyž dha chceš mi zemlěć, chcu ći dobre myto dać.“ A dari jemu tej dwaj tolerjej. Mlynski je wjesoły do zaka tykny prajicy: „Zemlěju ći, ale to ći praju: tak doľho hač budu mlěć, zo mi do mlyńcy njeřińdžeš, abo mi nutř njehladaš, njemóžu tehdom nikoho ćerpjeć; tehodla bjeť so na keđzbu!“ Na to runje džesać biješe a wón džěše do mlyńcy. Doľho njetraješe a mlyn poča klepotać. Wotročk so lehny na ľawu; bě wjesoły, zo je ľepje trjechiť, hač jeho hospodať a zo muku dom přiwjeze; postuchaše, kak mlyn klepoce a słyši, zo přeco bóle khwatniwje počina hić, tak zo so cyle twarjenje třasć poča. Tež mištr mlyńk na to wotcući a słyši, kak khwatniwje mlyn dže; wěipny na to, so zdžeržeć njemóže, zo by tola hladać šoť. Wstany a džěše k rěcy — ale tam tak wjele wody njebě, zo by mlyn hić móhť. Zaso

z hlouwu wiješe a přińdže do jstwy k wotročkej prajicy: „Posłuchaj, Handrijo, to po dobrom byé njemóže; takle młyn dže a tola žana woda! To budže mi strowy pachol, ja hakle do młyńcy njepóńdu.“ Na to jemu wotročk powědaše, kak je jemu młyński zakazał, zo njesmě do młyńcy přińc a hladać, kak wón mlěje. Mlýńk džěše na to znowa so lehnyć a wusny bórzy zaso. Wotročk pak so tola zdžeržec njemóžeše, mysleše sebi: ty tola kusk bliže poposłuchaš — a dže do khěže. Tu slyši, zo so w młyńcy powěda, bórboce a tež pohanja. Wón stupi bliže k młyńskim durjam, hdžež je małe woknješko zasadžene, a hlada přez woknješko do młyńcy. A hlaj, što wón tam widži? Cyła črjódka małych lutkow (kuboľéikow) tam běše. Jedne koleša z cylej moeu wjerčachu, druhe na młyn horje nošachu a nasypowachu, zaso jedne muku z mučneho kašća hrabachu a do měchow pjelnjachu a zawjazowachu. Młyński pak tam a jow khodžeše, jich nawjedowaše a pohanješe. Wšitcy khwatachu; runje jedyn po skhodže dele přiběža, dohlada so, kak tam wotročk z woknješkom nutř hlada a běži k młyńskemu prajicy: „Tam jedyn nutř kuka!“ Młyński so rozhněwa, hrabny njetawku a čisny ju do durjoweho woknješka; w khěži so zdobom poča žalosćić — młyński bě wotročka do woka trjehił a je rozrazył. Wotročk nětk žalosćo do jstwy khwataše. Dołho njetraješe, a młyn zasta; zdobom pak tež ranje switać poča. Wšitko bě číše. Młyński přińdže do jstwy, tam widži wotročka ze zawjazanym wóčkom. „Što tebi je?“ so woprašá. „Ty sy mi wóčko rozrazył“, tón praji. „Čeho-dla sy tam hladał — wšak sym čí zakazał. Hdy by mi to dobre myto njedał, bych čí wobě wóčcy wurazył. Nětk hotuj so dom, wšo je zemlěte. Hdyž budže hospoza wot teje muki khlěb pjec, namazaj sebi te wóčko z tym čěstom.“ Wotročk jědžeše dom a bur běše wjesely, zo ma tejko muki. Hdyž pak hospoza khlěb pječeše, namaza sebi wotročk wóčko z tym čěstom a hlaj, jeho wóčko poča zaso strowe byé. A hdyž hospoza třeci raz pječeše, sebi wotročk zaso namaza. Potom bě wóčko cyle strowe a wón na nje zaso widžeše. — Rano pak, hdyž běše mištr młyńk stanył, přińdže młyński k njemu prajicy: „Mištrje, štož w młyńcy je, je wšo zemlěte. Myslu sebi, zo tu nětko wjacj wušny nej-sym, tuž zaso póńdu.“ Mištrej běše prawje; tež so njeprašěše,

kak je mlěł, ale da so jemu nasnědać. Mlynski běše so najědź a džěše swój puć. Wjacy jeho wohladali njejsu.

Ernst Helas: Lužica, 1888, str. 92.

Z předkhađzaceho widźachmy, zo přenjoťna wěra do stajnych kuboćikow do zabyća přińdže, lěpje prajene, so přewobroći na wěru do kuboćikow, kotrychž někotři ludzo — a nic cyłe swójby — nabudu. Kóždy, kiž kuboćika ma, so z tym taji — tuž je kuboćik po nětčišich předstawach bóle „nječista móć“, dyžli dobry duch. Na to tež pokazuja wašnjaja, na kajkež je móžno jeho nabyć.

Druhdy jeho nabudžeš čisće njenadźicy, tola husto při wšelakich potajnych wokolnosćach, kaž z č. 1., 2., (3.) a (4.) wiđzimy. Čisla 1. a 2. připominatej česki přiwěrk: „Wozmi jejko wot kokoški-prěnički (prvnice), t. j. wot kokoški, kotraž hakle přěni raz jeja njese, a noš je pod lěwym ramjenjom; kurjatko, kiž so z teho jejka wulehnje, je pjeća tón „šotek“, a tón dawa čłowjekej wšo, štož chce, strowosć, zbože atd.“*)

Hewak tež na druge wašnje móžeš kuboćika dostać a z nim kontrakt sćinić. Kuboćiki mjenujcy něhdže wonkach, na horach, w lěsach kromađže bydla, majicy tady swoje wobydlenja w džěrach a škaťobach, swoje swójby a swojeho najwyššeho, někajkeho koboťčeho kraľa, kotrehož wšitecy postuchaju, kiž kontrakty z ludźmi wujedna a po wujednanju jim po žadanju tajke abo druge kuboćiki dawa.

Tajke zhromadne wobydlenje maju pjeća tež na Čornobozy, hdžež jena skała z prózdnjeńcu „koboťčě (koltčě) domy“ rěkaše.***) — Něšto podobne powěda so tež na Morawje wo tak mjenowanych „lochach“, džěrach, z čłowskej ruku pod zemju wurytych.***) — Lud, wiđzicy tajke džěry a prózdnjeńcy a nje-wěđzicy, kak sebi jich nastae wuklasć, twori mythus: sadźi tam

*) J. V. Houška: Pověry národní v Čechách. — „Časopis českého museum“, 1858, str. 468. — W Pomorskej maju tónle přiwěrk: Hdyž znjese kokoš jejo hjez čornika, tak mjenowane Spaei, njesměš teho jeja wobkhować, đokelž z njeho Kobold nastanje. (Jahn, č. 154.)

**) „Koltki domy“, K. Haupt, Sagenbuch . . ., str. 64.

***) M. Trapp, Mittheilungen der anthrop. Gesellschaft in Wien, XVIII. Wjacy hl. pod „Lutki“.

drobných kubočíkow a lutkow. Dopokaz, zo móža nowe mythy přeco nastawać (štož tež při powěsáčach wo lutkach spóznejemy).

Přez tute powěsće bliža so kubočíki zaso lutkam, kotřiž wonkach pod zemju a w hórskich prózdnjeńcach bydla.

Chceš-li kubočíka měć, trjebaš pak w hodownej nocy na křižny puć hić, pak při Božim blidže woblatka njepóžrěć.

(10.) Jedyn tež džěše w hodownej nocy na křižny puć, zo by sebi tam kobołda skazał. Wón dołho čakaše, tola ničo nje-přikhadžeše. Škóněnje wón zaslyši wulku haru; přijědze wóhniwy wóz z wóhniwymaj konjomaj, na nim bě jodyn, kiž so jeho wopraš: „Što sebi žadaš?“ Wón wotmołwi: „Ja bych chcył kobołda měć.“ — „Kajkeho?“ wopraš so jeho tamón. Wón pak, njewědžo ze strachom, što praji, wotmołwi: „Togo wusranego.“ Jako wón dom přińdže, bě wšo z hnojom mazane, a tak bě kóždy dzeń. (Schulenburg: Wend. Volkssagen, 155. Přir. tež str. 249.)

Tež Rusinojo w galicijskich Karpatach wěrja, zo je móžno „dida“ na křižnym puću najec. W nocy před s. Jurijom dze hospodar z džewječ khlěbami na křižny puć; přikhadža najstarši „did“ a dawa jemu tajkeho „dida“, kajkehož sebi žada.

6. Kubočíka nabyć.

Běše raz žona, kiž chcyše kubočíka měć. Tuž džěše k Božemu blidu a woblatko njepóžrě, ale je zady woltarja wupluny a džěše won. Hišće z cyrkwje won njeběše, a ližo so zady njeje wolać poča: „Kajkeho chceš? kajkeho chceš?“ Tuž zawoła roz-hněwana: „Moje dla sraneho!“ A hdyž domoj přińdže, měješe wšudžom wšo počne hromadkow.

J. B. Šoita: Łužičan, 1876, str. 187.

Něšto podobne je tónle přiwerk Khorwatow: „Su tajcy pčotarjo, kotřiž na Wšěch Swjatych woblatko, kotrež při Božim blidže dostanu, njepóžrěja, ale dawaju je doma do kołča teho dla, zo njebychu pčoty wotemrěwale abo přeč lětale, ale zo bychu so hišće wjacj rojife. Za khostanje dyrbja tajcy ludžo po smjerći w nocy khodzić bjez hlowy ze zaswěćenej swěcu w rucy. Tajcy duchowje mjenuja so swěcownošerjo.“*)

*) Fr. S. Krauss, Powrót umarłych na swiat, Wisła IV, 661. — Tež wo nabyću zmija praji so to same; hl. tam. — Wo wupluciu woblatka zady woltarja a khostanju za tajki skutk hl. „Łužica“ 1882, str. 85 (Krawski a pjekarski).

Wostawa hišće prašenje: kak kuboćika wotbyć? Druhdy dosaha, hdyž jemu jědže nješaš, tola druhdy dyrbiš jemu zapłaćić za to, zo woteńdže. Hl. č. (6.).

Ke kuboćikam móžemy tež njespěcha přiličić, wo kotrymž sudžimy jenož z wašnja, wopisaneho přez Nyčku w „Lužičanu“ 1869 a přez H. Jórdana w „Časop. Mać. Serb.“ 1877.*) Hewak so ničo wo nim njepowěda, tak zo njemóžemy wo nim ničo druge rjec, hač zo při džěle (wosebje při tkanju) zadžěwa, tak zo dyrbi won honjeny być, přjedy hač so tajke džěto zapoěnje. Tuto honjenje wotbywa so w Blunju na slědowace wašnje: „Nawijenje płótna stanje so w Blunju takle: Žona sedži w přědku a dzerži přědženo, kotrež na rubje leži. Zady su éi druzy: nan, džěci atd. a wjerća nawajak. Widža zadni, zo je přědženo wšo, dha khwataju woni, tak ruče hač móža, na dwór abo na humno. Žona pak njeje mjez tym lěnja; wona zhrabnje rub a čěri za nimi, zo by jich prawje přečepiła. Zo je to za džěci wosebna radosć, je wěste. Lud mjenuje to wuběhować a njespěcha wuhnać.“ Runje na tajke wašnje stawa so won honjenje njespěcha w Čornem Khołmcu: „Hdyž je přědženo na nawoj donawite, wozmje tón, kiž běše je dzeržał, rub, w kotremž bě přědženo měł, a bije z nim wšitkich, kiž běchu pomhali nawijeć a kiž su we jstwje. Či nětko ze jstwje čekaju, a tón z tym rubom za nimi čěri a jich bije. Lěpje wón bije a lěpje to płótno potom dže. Jeli pak dosć njebije, dha so při tkanju jara torba.“ Z druhich słowjan-skich stron mi ničo podobne znate njeje.**)

Zmij, plon.

Zmij (hornjoł.) abo plon (delnjoł.) ma cyle podobne nawdawk a wosebitosće, kaž kuboćik, tak zo z tutym husto tež

*) Přěnje wopisanje wot Nyčki namaka so w „Lužičanu“ 1869, str. 189 w „Drobnostkach“ (Kak w Blunju njespěcha wučěrja); druge wot H. Jórdana je čišćane w „Časop. Mać. Serb.“ 1877, str. 109 (Kak w Čornem Khołmcu njespěcha won honja).

**) Dr. Č. Zibrť podawa w knižy „Staročeske výroční obyčeje, powěry . . .“ po staročeskim žórle (Poličanský „Pokuty“, wud. z l. 1613) bajku wo skřítkach (kuboćikach), kotraž je so pječa „w Serbach, w jednej wsy, mjenowanej Perk.“ Je to snadź Burg (Bórkowy) w Delnjej Lužicy? W tej wsy pječa zetka cytu duchowny cytu črjódu małych stworjenčkow, podobnych małym džěćom abo wopicam. Hdyž jich pokla a so woprašaja, što by byle, wotmołwichu: „Smy čeréi a nóćni duchoje, a ludžo nas skřítkové (kuboćiki) mjenuja.“ Str. 199.

změšany bywa. Husto dosć hodži so prajić, zo plon njeje ničo wjac, hač druha podoba kuboćika*) — tola přeco a z cyła tak prajić njemóžemy. Wšelake wosebitosće pokazuja na druhu bytosć, hač kuboćik je.

Hornjołužiske mjeno zmij runa so ruskemu změj (змѣй, kotrež tu samu bytosć woznamjenja, tola hewak ma tež wuznam našeho słowa „had“), dale tež južnoserbskemu zmaj (přir. tež wuznam słowow zmija, zmijica, pólskeho zmija, čes. zmije). Z přirunowanja widžimy, zo ma hornjołužiske mjeno podobu teje bytosće wuprajić; woprawdže sebi tež lud zmija druhdy jako wóhniwego hada předstaja.**)

Delnjołužičenjo mjenuja jeho plon; podobnje tež Češa jemu praja plívník (plevník, plevel, plevit). Pokhod tego słowa Afanasjew***) derje wotwjeđuje wot korjenja plu, kotryž nakhadžamy tež we słowach čes. plívný, póls. plonować, plon. Čes. plívný (plíný, plenný) = mnohi, bohaty; praji so „plívné žito“, t. r. bohata rožka, kotraž ma wjele symjenjow. Póls. plonować; praji so „pszenica dobrze plonuje“ = pšenica ma wjele zornow. Póls. plon = žně, wužitk atd. Z tego wukhadža, zo delnjołužiske mjeno „plon“ (podobnje kaž česke „plívník“) hlada k hłownej wosebitosći teje bytosće, mjenujey, zo wona zamóženje tego, kotremuž słuži, přisporja a přimnoža.****)

*) Tak so praji „Wón ma zmija“ runje, kaž „Wón ma kuboćika“. Haj, druhdy lud sam praji: „Zmij je to same, štož kuboćik.“

**) Tuđy snadź směny naspomnić tež česke słowo smok (šmak, čmak), pólske smok, běłoruske cmok, litwinske smákas, hdyž přiwozmjemy, zo jeho korjenj je smrk, kiž so slyši we słowje „smykać“, čes. „smýkati“ (we wuznamje „so suwać“); potajkim by te słowo pokazowało na pohibowanje zmija (had so woprawdže sunje, suwa, smyka, čes. smýká).

**) Poet. wozzrěnija II., 555.

****) Schulenburg přiwodža mjeno plon do zwiska ze słowom plonica (čes. pláňka, póls. plonka, rus. планка), prajo w knize „Wend. Volkssagen“ 101 w pozn.: „Plon, der Drache. Plonica, plonica (ponica), der wilde Apfel-, Birnenbaum (eigentlich der Drachenbaum).“ To pak je wopačne wukładowanje, jako kóždy na přeni pohlad widži; sl. plonica woznamjenja bjezplódný štom abo štom, kiž dobry sad njeplódzi, zwisujo ze słowom plony (plony štom), kotrež ma cyle nawopańny wuznam, hač we słowje „plon“ runje widžachmy. (We słowje „plon“ widžachmy wuznam wužitka, mjez tym zo we słowje „plony“ wuznam njewužitka wotpočuje.)

Pod mjenom zmij abo plon rozumja ludźo w Serbach hłownje bytosć, kotraž pjenjezy, žito, mloko atd. swojemu knjezej nosy a z cyla jeho zamóženje přisporja, abo jemu tež při jeho džěle pomha — tuž bytosć, kotraž móže so w nastupanju džělawosće porno kuboćikej postajić. Je to němski Drache, Gelddrache (Plattddeutsch Drák, Dränk), čěski plívnik, zmek atd. Tola druhdy woznamjenja to mjeno tež bajske zwěrjo, kotrež w ludowych basničkach prynCESSy kradnje, abo do kotrehož pryncojo zakuzłowani bywaju, bajske zwěrjo, kotremuž Čěša na rozděl wot plívnikarja „drak“ praja. My pak mamy tudy jenož přeni woznam teho słowa na mysli.

Zmij móže temu, kiž jeho ma a kormi, na wšelake wašnje wužitny być. Pak přinoša jemu pjenjezy, tak zo je tajki čłowjek bórzy bohačk; tajkemu zmijej praji lud pjenježny zmij. Čłowjek, kiž ma pjenježneho zmija, ma přeco pjenjez dosć — tola hdyžkuli jeho zhubi (přez samsnu winu, jako přez to, zo jemu jěsć njeda, abo zo jemu přehorcu jědz da abo tajku, kajkuž zmij njelubuje), zhubi tež zbože a přikhadža bóle a hłubje do njezboža. Pjenjezy, kotrež jemu po wotbyću zmija domach wostanu, přewobroća so na njerjad; jenož tamne, kotrež ma pola svojich susodow rozpožčene, wobkhowaju swoju plaćiznu.

Tola tež wšelake druge wěcy přinoša zmij swojemu hospodarjej. Wosebje so powěda, zo žito, mloko a twaroh nosy. Tehodla praji jemu lud pak žitny zmij, pak mlokowy zmij, pak twarohowy zmij. Tola wo dobrej podstaće tutech jeho darow so husto dwěluje; tak so mjenujey we wšelakich wokolinach praji, zo žito wot žitneho zmija přinjesene je požesmahlene a zo móža je jenož swinje jěsć; haj druhdy so tež praji, zo tajke žito jenož swinje hospodarja, kiž žitneho zmija ma, žrać móža, druge pak nic.*) Lud měni, zo su wěcy, kotrež zmij nosy, kranjene, „a zo ma jeho wobsedźer čězku smjeré tehodla, dokelž jeho zle swědomje hrjeba.“**) Hdyž něchtó zmija widži, kak wón leći a nakradnjene wěcy njese, a hdyž zechce, zo zmij pušći, štož džerži, dyrbi pak na njeho zawołać „zastań“ abo „stej“ (Pful, Lužica

*) Přir. Schulenburg, Wend. Volkssagen 103. „Der Getreidedrache“ a „Der geplatzte Plon“.

**) Pful, Lužica 1887, str. 12.

1887, 12), pak za nim z worcelom čisnyé (Schulenburg, Volkssagen 102), pak jemu hołu r. . . pokazač (tež). Tola dyrbi při tym pod třechu byč; „štož je pod hołym njebjom, dyrbi zmijej změrom lećeé dač“ (Pful, Łuž. 1887), hewak so jemu zlě zeńdze.*)

Schulenburg ma dvě bajcy sem słušacej. W přenjej pokaže něchtó lećacemu plonej r. . . (Der geplatzte Plon), w druhej čisnje jězdny přečiwo njemu worcel (Der Plon und der Reiter, Volkssagen 103), na čož khwatnje pod třechu jědze. Zadni džěl konja bě přeč, dokelž njebě hišće pod třechu přišoł. Druha bajka kónči: „Man kann zwar dem Plon das Geld oder Korn leicht abjagen, aber es ist eine gefährliche Sache. Denn ist man nicht ganz unter dem Dache, geht das übrige alles weg.“

Pful podawa w Łužicy 1887, str. 12, tale bajku:

7. Twarohowy zmij.

Něhźe tam w delnym kraju bě wysoki lěs, wyše kotrehož bě druhdy zmij přeleač. W tym lěsu raz wózka w nocy jědzeše a hdyž zmija lećeé widžeše, zawoła: „Stej!“ a pokaza jemu wopječicu. Tuž zmij pušći, štož měješe, zdobom pak khrobłemu mužej wopječicu zesmahli. To bě twarohowy zmij był: a na tym měsće tehdy telko twaroha ležeše, zo su swinje tam štyri nje-dzele jěsć khodźite.

Hewak zmij wosebje tež pomha žonam jědz warič, jako so tež wo kubočikach powěda; tola tajka jědz tež ničo hódne njeje, kaž luđ wěri.**)

8. Žona a zmij.

(Z Wulkeho Wosyka.)

W jenej wjesy měješe burska žona zmija. Tuž móžeše wona před wobjedom přeco jara dołho wonka na polu wostač a džělač. Hakle tři bėrtliki na dwanaće domoj khwataše, zo by wobjed warila, a z dypkom 12, hdyž čeledź dom přińdže, bě wobjed stajnje hižo hotowy. Čeledź so na tym husto jara dži-waše a cheyšě rada zhonič, kak dha to tola ta žona tón wobjed tak khětre zwari. Tuž běžeše raz wotročk mjelčo za njej domoj. Žona hnydom wšitke durje zezamka. Wotročk pak stupi so zady

*) Tak tež Němcy w Pomorju wěra. Pfir. Jahn, Volkssagen aus Pommern und Rügen 128 č. 153.

**) Pfir. Jahn, Volkssagen aus Pommern, č. 145.

duri a kukaše přez klučowu džěrku do jstwy; tam widžeše wón na kachlowej ławcy zmija sedžo a słyšeše, kak hospoza jemu powědaše: „Kidaj, Hansko, kidaj (mjenujcy wnsmuž za wobjed)!“ Zmij pak bojazniwje wotmołwješe: „Wón kuka, Marka, wón kuka!“

E. Muka, Łužica 1885, str. 75.

9. Zhubjeny zmij.

Žona měješe zmija, tón jej wobjed warić pomhaše; tehodla žona nimale hač do sameho pođnja na polu wostawaše. Jedyń dzeń jejny muž hnydom za njej domoj džěše. Tuž doma wo jstwjce zmija wuhlada, kotryž tam sedžo mlócy jahły liptaše. Muž zmija placny. Tón z woknom waleća, a njeje wjacj přišoť.

Pful, Łužica 1887, str. 12.

Prěnjcej, wot Muki podatej bajcy podobnu bajku ma tež Veckenstedt (str. 388, č. 13) z Tornowa w D. Łuž.; wotročk džěše raz na lubju po běrny, tola w sudže, w kotrymž dyrbjachu być, přimny něšto, štož so jemu jako celo zezda. W tym woko- miku stupaše hospoza po skhodže horje, tuž so wotročk skhowa. Hospoza njeseše mlócy jahły a wołaše do suda: „Hansko, stawaj!“ Na čož něšto ze suda wotmołwi: „Wón kuka.“*)

Tež Schulenburg (W. Volksthum 51) ma z Wulkich Ždžar bajku wo zmiju, kiž hospozy jědž warić pomhaše. Tež tu do- masa so raz wotročk, zo ma hospoza zmija, powě to služobnej holcy, načož njechaštaj wjacj jěsć, štož jimaj hospoza dawšaše.

Zmij je swojemu knjezej z cyła wšelako wužitny. Tak na př. měješe jedyn bohaty hospodaf zmija, kiž jemu sad na zahrodze wobstražowa před paduchami (Schulenburg, Wd. Volksthum 50). — Druhdy přisporja tež překupcam jich zamóženje, přinošujo jim kradnjene wěcy. Tež wšelakim rjemjeslnikam pomha w jich rjemjesle, tak zo so jim derje wjedže. Tak wopowěda Pful (Łužica 1887, str. 12), zo za jeho džěcatstwo „bě w Budyšinje pjekať, wo kotrymž ludžo sebi wjele powědachu. Pjekarjowe cały“, praji Pful, „běchu wosebje rjane: to wězo zmij činješe; a w pje- karni běchu raz někajku bromadu zwitu bělu wěc na blidze ležo widželi: to bě zjawnje zmij ze zezhibowanej wopušu był. Tež chcychu wědžeć, zo pola pjekarja druhdy nocy někajke tajnosćiwe škrički z wuhnja lětachu, kiž běchu cyle hinaše, hač hewak škrički

*) Pflr. Jahn, Volkssagen aus Pommeru, č. 155.

su. Ja sam, kiž hdys a hdys do teho doma khodžach, njejsym tam ničo tukaniwe pytnyl, khiba raz běleho psyčka z dołhej abo njedołhej wopušu, kotryž při khěžinym khodže stejo na měchi muki hladaje, kotrež bě tam najskerje w prjedyšej nocy zmij zestajał, hdyž tež pjekaf hewak swoju muku z khribjetow tych staroswětnych (pozdžišo přez wóz a konje wottłóčenych) wóstow dostawaše, kotrež — pod wótrym rozkazom kruteho, z krótkim rjemjenjoplećenym dwójnym křudom wuhotowaneho, ducy druhdy „hámaši!“ wołaceho wósličerja — so wšědnje ze swojej čezu z wulkich młynow horje „do města“ dobywachu. Z teje sprawnje muki wupječe sebi pjekaf dušne zamóženje: a hdyž by něšto wo tukanju zaslyšał, by so wusmjał a prajił: Haj wšak haj, to je stara wěc, komuž so kubio róji, wo tym so rjekuje: Wón ma zmija.“

Poslednje pjekarjowe słowa wobsahuja ludowe porěkadło wo tym, kotremuž zbože tyje; te same porěkadło spóznachmy při přepytowanju wo kubołčiku.

Hewak móže tež zmij holcy, kotraž sebi jeho kupi, muža zaradzić (Pful, Łuž. 1887).

Tola zmijej připisuje so pódlá mjenowanych hišće druhi nadawk, kotryž so hewak tež kubołčikam a palčikam (lutkam) přidawa. Ludžo mjenujey praja, zo zmij wobstražuje pokłady w zemi (wosebje w horach abo w starych hrodžiščach) skhowane. W někotrych bajach praji so tež, zo had pokłady wobstražuje — tu je změšenje zmija z hadom wiđzomne. Tak mjenujey wo pokładze serbskeho krala pod „grodom“ (hrodžiščom) w Bórkowach so bórzy praji, zo jón had (abo wjacj hadow) wobstražuje, bórzy zaso zo plon.*). Tajki pjenjezy wobstražowacy plon běše traš tamón, wo kotrymž Schulenburg (W. Volkssagen 102) powěda: Za „grodom“ (w Bórkowach) wustupi hnydom po zakhodže slóněka plon, wuleći ze swojej swětlej wopušu do powětra, tola bórzy zaso spušći so na zemju; při tym lětachu woť njeho škrje — a to běchu złote pjenjezy. Tute změšowanje hada z plonom abo najmjeńša jeju přibližowanje w ludowej wěrje je jara zajimawe a tež wažne. Naspomnimy je sebi hišće niže, hdyž budžemy rěčeć wo pokhodže wěry do plonow.

*) Tuta wěra je tež pola druhich Słowjanow znata.

Tam, hdžež so pod zemju zakopane pjenjezy namakaju, so pječa husto wječor abo w nocy wóbniki, płomješka abo tež škrički ze zemje sapace pokazuja, wo čimž ludžo praja, zo pjenjezy hraja.*) Pjenjezy hrać (pjenězy graš) widžachu ludžo wosebje na někotrych horach, wo kotrychž sebi hewak wšelake powěšće powědaju, mjenujcy na Lubinje, na Wósmužowej horje, na Wowčej horje pola Barta; pódlta teho na Bórkowskim „grože“, bliže Wjerbna (hdžež je pječa pokład serbskeho krala z Bórkow pod zemju přešoł), na Kralec horje pola Prěćec a druhdže. „Hdyž khětre do škryjow nóz abo z cyła něšto metalliske čisuješ, móžeš pokład zběhnyć; ale wobhladnyć so njesměš, doniž jón w rukomaj nimaš, hewak sy wobšudzeny.“ (Šolta, Łužičan 1876, 184.) Hl. z džěla sem słušacu bajku „Lutki a jich pokład“ niže we wotdžěle „Lutki“.

Su pak tež nakničomne zmije (srane), podobnje kaž kuboćiki.

Zmija sebi lud wšelako předstajeju. Jeho prawa podoba po ludowych bajach bliži so podobje žehliweho, křidlateho hada. Tuž so pokazuje w zwěrjacej podobje, ženje w čłowjeskej, kaž kuboćik. Přez to so zmij wosebje wot kuboćika rozdžěla. Tež wšelake druge podoby, kotraž na sebje wzać móže, su jenož zwěrjace podoby: tak mjenujcy pokazuje so tež w podobje éceleća (běłeho, čorneho abo pisaneho) abo zmoknjeneho kurjatka (runje kaž kuboćik). Husto nima žaneje wěsteje podoby, pokazujo so w podobje žehliweje kule z dołhej, swětlej wopušu, abo jenož w podobje dołheje, wóhnjoweje smuhi. Wón pječa tež na žehliwej kuli stejo (w podobje zwěrjeća?) přez powětr leći.***) Zmijowa wopus (abo swětła smuha, kotraž so za zmijom éehnje) pokazuje na to, što zmij njese, abo z druhimi słowami prajene, kajki zmij je. Pjenježny zmij je lohcy póznać po swětlej čerwjenej wopusi, žitny pak so po módrej wopusi spóznawa.***) Zmij leći jara

) Runje tak praja tež Čěša „peníze hrají“. Złoto pječa ze žoltym, slěbro z běłym płomješkom hraje. Čas. Čes. Mus. 1853, 471.

*) Jako wopowěda Pful w „Łužicy“ 1867 str. 12: Muž z luda powědaše, zo je zmija widzał. Tuž so jeho prašachu: „Kajki bě?“ Prašany wotmołwi: „Wón steješe na swětlej kuli, tón čorny, z pjasócmaj třaso.“

**) Schulenburg, Volkssagen 101. — Runje tak wěrja tež Němcy w Pomorju. Jahrb., č. 153. — Słowakoj wěrja wo nim, zo „w podobe ohnivých reťazi spúšťa sa do domov, keď peniaze nosí hospodárovi.“ P. Dobšínský, Prostonárodnje obyčaje . . . 1880, s. 117.

khětte, zo jeho wóčko scěhować njemóže. (Smolef: Pěsnički II, 266.) „Ludžo praja, zo ,zmij leći‘, hdyž so meteoriska zjewizna pokaže: hdyž so ,hwězdy čisća‘, hdyž ,hwězdy padaju‘, hdyž ,hwězda wuhasnje.“*)

Do čłowjeskich khěži leći wón přez wubeń a po tym samym puću tež z khěže won wulětuje. To wěri so powšitkownje tež pola Rusow (Afan. II, 540), Čechow a Němcow (Jahn, str. 128). — Tón, kiž zmija ma, khowa jeho z wjetša na łubi (na najspje) w sudže. Hewak bywa tež za kachlemi (w heli) jeho městno.

Štóz zmija ma a chce jeho sebi wobkhować, dyrbi jeho derje kormić. Zmij wosebje lubuje mleko, mlócy jabły, tež mjaso a twarohowu pomazku. Ludowe porěkadło praji: „To ma čepła, hdyž ma mać zmija a nan dyrbi na njeho twaroh kupować.“***) Hdyž wón za kachlemi w heli bydli, stajeju jemu jědž na murku (kachlowu ławu); w nocy wón wšitko zjě. Hdžež jeho na łubi w sudže khowaju, noša jemu mlócy jabły atd. připódnju horje. Tola jědž dyrbi so jemu prawidłownje dawać, ženje njesmě so na njeho zapomnić, hewak hnydom roznjemdrjeny wotleći; teho, kiž jeho měješe, potom zbože wopušeí a njezbože jeho přescěha. Drubdy jemu zmij khěžu zapali a tak so na nim žadławje wjeći.***)

10. Plon.

Ja zóm raz na smjerkach won ze jspó a tšízom na dwór a wižim take swětlo a se móslim: To musy nižer wogeń bós. Som cbylku stojal a tšileše taki plon a se hoglědowaše how a tam. Ja pak zěch nutš a gronjach: „Mama, how jo take zwěrje pšeleše.“ Wóna pak groni: „Gólc, žarž mulu, to nas nic njestara!“

Ernst Muka. Ze Žarnowa pola Zieho Komorowa. „Łužica“ 1889, 61.

*) Pful, Łužica 1887, 12. — Přir. Schulenburg, Wend. Volkssagen 272 w pozn. — Šořta w Łužičanu 1876, 188.

**) J. B. Šořta, Łužičan 1876, str. 184.

***) Haupt, Sagenbuch č. 79. Přir. tež Veckenstedt, Wend. Sagen, str. 390, č. 17 a 18. — Tež pola Bělorusow namakamy bajku, w kotrejž so „cmok“ cyle podobnje wjeći. Wěsty bur měješe zmija, kotremuž dawaše „jaišnicu“ (jědž wot její). Hdyž měješe hižo dosć zamóženja, přesta nadobo dawać zmijej jeho wobľubowanu jědž. Zmij roznjemdrjeny wotleći — a drubi dzeń so cyle burowe kubło wotpali. Afanasjew, Poet. wozrz. II, 539.

11. Plon ako šele.

W Gótkojcach běšo bur Kwic wjelgin bogaty. Wón mějašo plona. Wjele luži su jogo wizeli, gaž jo k nim lešeł. A luže njejsu se dla togo ze wšym žiwowali, ale su jano gronili: Kwicoje plon pak leši. — Kwicoje mějachu w křysu gjarne bžez dna zasažony, a přez ten lešašo plon na najšpu. Raz zěšo jich zowka górej a přimje do jadnogo suda, kenž tam stojašo. Wóna zapřimje něco, a gaž poglědnu, běšo to běle pisane šele.*) Polěknjona chwatašo dołoj a hulicowašo swójej góspozy, což běšo wizela. Ta pak se ze wšym nježiwowašo, ale žašo: Mjele a nje-pikaj nic, a drugi raz tam njeřimaj!

H. Jórdan, Delujołužiske ludowe bajki, Čas. Mać. Serb. 1876, str. 15.

(10.) Trochu podobna bajka namaka so pola Rabenaua (Originalmarchen, Der Spreewald 120). Wěsty wowčer z Rudneje pola Kalawy džěše raz ze swojej žonu na křízny. Před wotkhadom poručištaj služobnej holey, zo by wona připođnju do jenocho suda na łubi horne z jabłami stajiła. Tola jeje lubušk praješe, zo byštaj mlócy jahły hromadže zjěđtoj. Wonaj tak sěništaj a holca donjese na łubju jenož horne wođy. W tym wokomiku wuleći ze suda wulke, čorne čelo, kotrež so přez wuheń miny. W tym samym wokomiku taj mandželskaj na kříznach při bliđže w bjezwoču wočorništaj a so přeměništaj. Zestróženaj džěštaj dom: tola plon bě na přeco přeč.**)

Kak zmija nabudžeš a kak jeho wotbudžeš? Husto nabudžeš zmija jenož připadnje — hač runjež sam so pola tebe ženje njezasydli, přeco dyrbiš sam wo to sobu so prócować, byrnjež njewěđzicy. Najhusćišo přińdže zmij čłowjekej do puća w podobje zmoknjeneho kurjatka abo zmoknjeneje kokoški; wosebje wječor móžeš tajke mokre kurjo nadeńć, haj, husto so stanje, zo wono hač k twójim khěžinym durjam přińdže. Hdyž tajke kurjo

*) Přir. Schulenburg, Wend. Volkssagen, str. 104: „Der Plon auf dem Boden.“

**) Přir. Schulenburg, Wend. Volkssagen, str. 104: Der Plon in der Tonne. Wend. Volksthum str. 51: Der Drache, a Der böse Drache. Veckenstedt, Wend. Sagen str. 387 č. 12, str. 390 č. 18. — Hewak je tuta bajka pola Veckenstedta dosłownje na str. 392 pod č. 25 wočišćana; Rabenau je wjele bajkow za Veckenstedtowu zběrku poskićit.

sobu do jstwy wozmješ, sy sebi zmija nutř wzał. Tón samy přiwerk namakamy tež pola Čechosłowjanow. P. Dobšinský praji: Zmok v podobě umoknutého kurčata připlichtí sa k l'udom, žerie sám veľa (wjele), ale i vláci (přičahuje) zbožie a peniaze do domu, kým (doniž) v práci (džěle) nepretrhne a nerozpukne sa.*) Tajke kurjo-zmoka móžeš potom jenož přez to wotbyć, zo je na to same městno donjeseš, hdžež sy je namakał. Tola druhdy je tež na to wašnje čezko wotbudžeš. Bajkow, sem słušacych, je wjele; naspominamy tudy tamnej, kotrejž we wotdžěle „Kubočík“ wozjewichmy a kotrejž so sobu tež wo zmiju powědatej (čč. 1 a 2).

(11.) Podobnu bajku ma Schulenburg w kn. Volkssagen, 105. Bur, kiž tajke kurjo nutř přinjese, namaka nazajtra pod blidom hromadu pšeńcy, kotraž so dzeń a bóle powjetšeše. Z teho wón spózna, kajke kurjo bě přinješ. Duchowny jemu wuradží, zo kurjo na to městno donjese, hdžež bě je namakał. — W druhej bajcy (tež tam) wotehnaštaj muž a žona tajke kurjo. Wono potom k susodej džěše, kotryž je přiwwa a bě wot teho časa bohačk.

(12.) W třećej bajcy njeda so kurjo tak lohcy wotehnać. Muž, spóznašwi, zo je plona do domu přinješ (wot kurjeća so kóždy raz pšeńca sypaše, hdyž bě so zatřasnyło), cheyš rady kurjo wotbyć. Tuž sčini won w holi koło wot keřkowych hałozow, přiwwaza kurjo zady k'wozej a jědžeše z nim do hole. Tu najprjedy zapali nanjesene hałozy a potom pušći so z wozom a z kurjećom překi přez wóhniwe koło. Srjedza pušći kurjo (ménjo, zo wono tam spali) a nanajspěšnišo jědžeše dom. Tola hdyž domoj přijědže, bě kurjo hižo tež doma a praješe jemu: „Ach bog, kak mój ženjachmoj, ty ženjašo derje a ja byšći lěpjej!“**)

) Přiwerk, zo „zmok“ přikhadza w podobje zmoknjeneho kurjeća, zawjedze J. Košťála (w „Druhé zprávě společnosti přátel starožitností českých v Praze, 1890“) k wopačnemu wukładowanju słowa „zmok“ wot „zmoknoutí“ (zmoknyć). Haj, luď sam traš po tym přiwerku ze „smok“ z časom „zmok“ wutwori, tola přenjotuje to słowo na tutym puću nastało njebě.

**) Pola Veckenstedta wustupuje zmij jako kurjo w č. 6, str. 386, w čč. 11 a 12, str. 387, a w čč. 26 a 28, str. 398. — Tudy připomnu sebi česku bajku, kotruž mi moja mać za moje džěcatstwo husto powědaše, a kotraž tež pokazuje, kak čezko bywa druhdy zmija wotbyć. „Jedna žona we way Radechowi namaka raz mokre kurjo, kotrež so wot zymy cyłe třeseše. Tuž je woznje sobu domoj a praješe mužej: ‚Hlej, kajke wbohe kurjatko

Zmij, kotryž so čłowjekej w podobje kurjeća dostawa, je w našich bajkach přeco žitny zmij.

Pjenježny zmij přikhadža k čłowjekej na druge potajne wašnje. Druhdy namakaš něhdže na puću krošik. Wozmješ-li jón k sebi, pytnješ nazajtra, zo staj z njeho dwaj nastaloj. Z teho widziš, zo sy sebi přez tón pjenjez zmija do domu přiwjedł — tola móžeš jeho hišće wotbyć, hdyž namakany krošik hnydom na to same městno daš, zwotkelž sy jón wzał. Hdyž jón wobkhowaš, podwoji so summa kóždy dzeń, tak zo maš třeci dzeń štyri krošiki, štwórty dzeń wósom atd., hač skónčnje změješ „Species-thaler“. Hišće tehdom móžeš zmija wotbyć na wyše wopisane wašnje. Tola hdyž hišće tón toler wobkhowaš, změješ „Heckthaler“ a potom wjacy zmija na tamne wašnje njewotbudžeš. Z teho tolerja tebi potom „stajnje telko pjenjez nastanje, kaž žadaš.“*) — Zda so, zo tónle přiwěrk je znaty jenož w Hornjej Łužicy; deleka wo nim ničo njeslyšach a tež w zběrkach delno-lužiskich baji ničo podobne njenamakach.

Zechceš-li sam sebi zmija wobstarać, dyrbiš w nocy dwanaćich (druhđe praja w božej nocy) na křižny puć hić, hždež je móžno tež kuboćikow a čertow sebi najeć. Tola njesměš so wotrašić dać, byrnjež so štožkuli stawało, hewak ničo njedostanješ. Tak zeńdze so mužej w Schulenburgowej bajej „Der Mann auf

namakach! Chcemoj je na pjec sadzić, zo so wosuši a wožiwi.‘ Nazajtra potom namakaštaj wokoło kurjeća poľno žita; z teho widžeštaj, zo bě to ,plivník‘. Tehdom běštaj hišće cyle khudaj — ale wot teho časa přindže k nimaj zbože, hač skónčnje rjane kubło měještaj. Ludžo so dziwachu na tajkim spěšnym wobohaćenju khudeju čłowjekow; tola hdyž widzachu, kak raz na jeju třechu wólniwy walěk słomy („snop“) přileći, dowědzichu so, zo mataj taj čłowjekaj ,plivníka‘ a wusměšowachu jeju tehodla. To mjerzaše teju čłowjekow, a wonaj sebi wotmyslištaj, zo ,plivníka‘ wotbudžetaj, hdyž jimaj wjacy wušny njebě. Tuž předaštaj swoje zamóženje w Radechowi a kupištaj sebi kubło w druhej wsy — měnicy, zo na tajke wašnje ,plivníkej‘ čeknjetaj a jeho wotbudžetaj. Tola běštaj so zmyliłoj. Hdyž běštaj hižo wšo wotwjeztaj a z poslednim wozom z dwora wujědžeštaj, zleći ,plivník‘ z třechi, sydney so zady na wóz a woľaše: My tu nebudem’, my se stěhujem’. A tak woľaše k wulkemu mjerzanju teju čłowjekow po puću přez cyłu wjes: My se stěhujem’, my tu nebudem’! (My so přesydľujemy, my tudy njebudžemy).“

*) Šofta: Łužičan 1876, 184. — Haupt: Sagenbuch č. 79.

dem Kreuzwege“ (Volkssagen 107). Druhému (ib. „Der Plon und die zwei Männer“) zeídže so tak, jako tamnej žonje, kotraž chceše kuboľíka měč. Na prašenje wón w straše wotmołwi: „Togo zersranego“ — a tajkeho tež dosta.*)

Plona (jako kuboľíka) móžeš tež na to wašaje dostač, zo při božim bliďže woblatko njepóžrješ, ale je za wohtarjom wuplunješ.

12. Plona dostaš.

(Delnjołuž.)

Čtož kšěšo měš w starych casach plona, ten dejašo, gaž k bóžemu bliďu zěšo, ten hoblatk za hohtarjom huplunuš. Gaž pon z cerkwje zěšo, prašašo jogo głos, kakego plona by kšěl měš; přeto plony běchu wšake, take ako pjenjeze nosachu a take ako żyto nosachu a wšake druge.

Raz kšěšo jedna žeńska měš plona. Wona zěšo k bóžemu bliďu a huplunu hoblatk slězy hohtarja. Ako běšo hokoło hobejšła, woľašo se na nju: „Kakego ga což měš?“ a po chyli: „Kakego ga což měš?“ a dokulaž se njepřesta prašaš, ga hugroni wona rozgorjona kaž běšo: „Mojogodla sranego!“ Něto mějašo měr, ale gaž domoj přiže, běšo hokoło kamjen a wšuzi wšyknó nanjeržežene.

H. Jórdan, Časop. Mač. Serb. 1877, 108.

Plona móžeš tež přez kup nabyč wot teho, kiž chce jeho wotbyč (hl. niže).

Tu móžemy tež naspomnič luďowy přiwěrk: „Štóž na nowe lěto w mlócy jahły wobjeduje, tón ma cyłe lěto pjenjezy.**) Tón přiwěrk zwisuje z woblubowanej narodnej jěďzu a přez tu z plonom — snadž tež pokazuje wašnje nabyča zmija.

W jednej bajcy dostawa bur plona wot lutkow (palčikow), kotřiž pod zemju pokłady wobstražuja:

13. Lužki dawaju plona.

(Grodkojska rěc. — Ze Syjka.)

Na lužcynej górze pola Syjka su něga lužki swój wjazym měli. W ten cas, ako woni hyšće na tej górze a wó njej bydlachu,

*) Veckenstedt ma 2 čisle tu słušace, na str. 385 a 391. W přěnim praji, zo dyrbi tón, kiž chce plona měč, tři nocy pospochi na křižny puč „měč, mulcu a wino“ (?) nosyč; potom k njemu zmij přińďže. (Ze Žyłowa.)

**) Pful: Lužica 1887, 12.

běšo raz jadyn bur wšyknno swoje přemoženje zgubił, ale bžez winy. Ten bur běšo słyšał, až we rozpadankach toho grodu, kenž něga serbski kral na tej górje běšo hobydlił, jogo pokład jo schowany. We swojej nuzy zebra se, aby šel za nim kopat. Najpěrej pytašo sebi flack, gžož mjenjašo najskerej ten pokład lažecy potrechiš. Toš huglěda napřismo želazne žurja, te wón wotcyni a přižo do dłužkego, šamnego ganka. Akož we nim niži pol štandy pochojžił běšo, bywašo swětlej; toš huglěda nazdala někake žiwne žywieńka, kotarež wšake mějachu cynjenje; někotare teke grajachu a rejowachu. Gaž te lužki se na njogo běchu doglědali, přižo jadyn wot nich, kenž mějašo wjeliku heju, a hopraša jog', co by kšěl. Ten burik zebra se a hupowjeda jom' wšyknno swoju njejluku. Gaž dogronił běšo, žašo ten lutk k njomu: „Wěm, až sy prawje gronił; tebej dej bys spomožone: kužde přezpołnje bužo plon si dó jšpy přiebadaš, tomu dejš jagły jěsć daš, potym možš jomu swoju hutřobu zjawiš a wón bužo si twoje žydanje dopejniš. Gžož pak by skomužił jomu jagły předstawiš, ga njeby nigdy wěcej ku tebej přišel; w ten cas pak glědaj se, aby niga za nikul nic na tu góru wěc njestupił, howacej by se si tšašne kóncowanje dotyknuło.“ Ako to ten lutk běšo rjaki, zwignu se naraz tšašne šumjenje a šwarcanje, až našomu burikoju se zecnu a gaž běšo po chyli zasej se zmogł, namaka se we swojej špě. Nazajtřa w přezpołdnjo 12 dožjo krađu ten zlubjony plon. Burik nasysi jog' a huprosywi sebjě pěnjezy jich dosta. Wot toho casa přichadašo plon w kuždučke přezpołdnje a to žěšo tak wšen cas, doniž bur se myslašo, až tych pěnjez ma dosć. Na to skomuži wón plonoju jagły dawas a plon se wěcej njepokaza.

Rozbogašony ten bur lužywašo swěta, po proznym pożywašo co kuli za pěnjezy pożywas možošo, se nazejucy, až tych pěnjez niga kónc njebžo. Ale něga wšak tola kónc weznuchu: slědny kroš běšo w šeńce přepity; pijany domoj se campajucy njezjabki se na tu góru zablužijo, — Bog wě, kak jo se stało, ale žajtřa namakachu jogo šěto tšašnje husmjersone pod lužecnej góru.

H. Jórdan: Časop. Mać. Serb. 1879, 58. — Wocíšćana tež we Veckenstedtowej knizy, str. 485.

Pjenježneho zmija wotbudžeš, hdyž jeho něchtó wot tebej z dobrej wolu kupi. Tolef, kotryž běše znamjo, zo pjenježneho

zmija maš, dyrbiš někomu tunišo předać, hač je jeho plačizna — tak zo kupe wobkedžbuje, kajki toleř a z kajkim wotmyslenjom jemu předawaš.*) Hewak móžeš plona jednorje wotedać temu, kiž ma z tobu jenajke křćeńske mjeno, tuž: Kito — Kitej, Mato — Matej atd., jako w Delnjej Łužicy wěrja.***) Hewak jeho tež wotbudžeš, hdyž jemu jěsć njedaš; tola na tajke wašnje wotbyty zmij so rad wjeći, jako horjeka widžachmy. Skónčnje je hišće jedne wosebite wašnje wotbyća zmija: hdyž jemu njemóžne sćiniš, zo twoju poručnosć dopjelni, z wěstosću će wopušeći. To so w ludowych bajkach stawa na slědowace wašnje:

14. Plona zbyś.

(Delnjotuž.)

Chtož kšěšo plona zbyś, ten wotrězny jadnej škorni tu poduš a pojsny tu škornju do brožnje hušej tłow. Pon kazašo tomu plonoju, až dej tu škornju pótnu nanosyś. Plon nosašo což móžašo; dokulaž pak spozy wšykno hupadowašo, njamožašo ju pótnu nanosyś, jomu se wostuži a togodla hopušeći ten dom.

H. Jórdan: Časop. Mać. Serb. 1877, 108.

15. Wobšudženy plon.

(Namjezna narěč.)

Jedn měł toho plona raz, je jom' čece (přeco) dobre jědze warił, a ten je jom' potn penjezy nosył dosć. Ale chował wón tych penjez ni'dy ženje njej' do forota; te je wón čece wupožycował won drugim ludžom.

'Dyž jo měł tych penjez gor dosć, da njej' chćeł toho plona potn wěcej měć. Toć (tuž) je čibił taku štrumpu gorejka za balku a kónc tej štrumpy je wotrězał. Potn je prajił tomu plonoju, až tu štrumpu dyrbi peťnu penjez nanosyć; pjerej njebdžo nic jěsć krynyć, hač budžo peťna. Ten plon je widžeł, až nje-možo ju nanosyć, dokelž ten kónc je wotrězany; potn je plon jogo wustajil. Což jo penjezy foroće doma měł, to su byli šycke konjace gówna.***)

Powědaše Matej Peňk z Trebinja.

*) Haupt: Sagenbuch č. 79. — Šolta: Łužičan 1876, 184.

**) Schulenburg: Volkssagen 102.

***) Přir. tež Schulenburg: Volkssagen 108. „Der Plon und der Prediger“; W. Volksth. 50. „Der hungrige Plon.“ — Veckenstedt: W. Sagen 389.

Dokelž je zmij nječista móe, dyrbi jeho kóždy, kiž jeho ma, před smjeréu wotbyć, hewak ma jara ćežku smjeré, haj druhdy tež jinak wumrěe njemóže, hač jenož na hnoju, štož scěhowaca bajka wobkruća:

16. Čežka smjeré.

We Wysokej wumrě před něšto lětami žona, kotraž měješe tež zmija. Tři dny ležeše w mrěcu a tola wumrěe njemóžeše, dokelž nihtó tego zmija k sebi wzac njechaše. Hakle, hdyž ju na hromadu hñoja položichu, swojeho ducha spuści.

Šofta: Lužičan 1876, 184.

Tónle přiwěrk nas dopomina na česki přiwěrk wo „draku“ (zmiju): „Drak kradnje kruwom butru a nosy ju starym babam, z kotrymiž w zjednoćenju steji. Stanje-li so, zo leći wyše wowčeho hñoja . . ., dyrbi tamnu kradnjenu butru puścić.“*) Z tego zda so scěhować, zo ludowa wěra hñoju dawa někajku móe přećiwo zmijej, resp. přećiwo nječistej mocy.

W Delnjej Lužicy pjeća tež praja: „Hdyž bě plon telko pjenjz nanosyl, kelkož je štó sebi žadał, dyrbi tón čłowjek wumrěć.“ (Schulenburg, Volkssagen 103.)

Nětko, hdyž wupowědachmy wšo, štož so wo zmiju w Serbach wěri, móžemy přikroćić k wukładowanju tego mytha. 1) Zmij ma wšelake wosebitosće, kotrež jeho jara z kuboćikom (něhdže genijom domjacnosće) zblizeja: wobaj přiwjedujetaj čłowjekej zbože, za což jimaj čłowjek jenajku jědz dawa (mloko, t. r. najlěpše, štož jemu jeho hospodafstwo skića), wobaj lubujetaj za kachlemi w heli bydlić atd. Tuž zda so zmij druha podoba kuboćika być — potajkim bychmy móhli sudzić wo wukhodže zmija wot domjacych genijow (kajkež kuboćiki w dawnych časach njedwělomnje běchu). 2) Mjeno zmij (zmaj, zmek, zmok, smákas . . .) pokazuje na hada. Ludžo sebi tež zmija jako někajkeho wóhniwego hada předstajeja, dawaju jemu podobne nadawki, jako hadej (wobstražowanje pokładow, přinošowanje zboža) a mysla sebi, zo jenajku jědz (mloko) lubujetaj. Had plaći za zwěrjo, zbože domu wobstražowace; štóž hada zarazy, přiwjedže njezbože za sebje a za dom, kotryž pod zaškitom hada běše.**)

*) Houška: Pověry nár. v Čechách. Časop. Čes. Mus. 1853, 469.

***) Runje tak wěrja Česa wo hadže „hospodafiku“. Č. Č. M. 1853, 489.

dwěmaj hadomaj w domje, kotrejuž žiwjenje ze žiwjenjom hospodarja a hospozy zwisuje — přikhadža nam bjezdžak myslička na wěru dźiwich ludow, zo duchojo přjedownikow wopytuja dom w podobje hadow. Tuž wiđizimy přibliženje zmija k hadam — genijam domu a swójby. 3) Luď đawa zmijej wóhniwu podobu. Hdyž so „hwězdy čisća“ („padaju, hasnu“), praji so, zo plou leći. Blysk husto z hadom přirunuja.*)

Na podložku teho, štož runje předstajichmy, móžemy wuprajić, zo je zmij zwosobjenje (personifikacija) błyskow a druhich swětłowych wujawow, z přidatymi wosebitosćemi kuboćikow a domjacych hadow. Tajke swětłowe zjewizny dyrbjachu na přenjetneho čłowjeka jara mócnje skutkować — wón pak je (jako wšitko wokoło sebje) jako wosebite wodušownjene bytosće wobkedžbowaše a mythisku podobu wóhniwego hada jim přisudžowaše (hdyž tež woprawdže druhdy napohlad hadowiteje smuhi maju). Hdyž słyšimy, zo ma zmij podobu „žehliweje kule z dołhej swětłej wopušu“, naspomnimy sebi hnydom „padacu hwězdu“ (meteor), a wiđizimy, zo tuta zmijej připisowana podoba ničo druge njeje, hač wopisanje teho wujawa. Derje, připušćmy, zo zmij ničo druge njeje, hač mythiske wukładowanje, resp. zwosobjenje błyskow, „padacych hwězdow“ a podobnych swětłowych wujawow. Tola kak wuklasć jeho wosebitosće, kotrež jemu ludowa wěra nadawa? Měnju, zo cyle jednorje přez změšenje z domjacymi hadami wosebje a z domjacymi duchami z cyła. Zmij měješe podobu wóhniwego hada — tuž móžeše derje z domjacym hadom změšany być. Jeho dary potom njejsu dary zwosobjeného błyska atd., ale su to dary domjaceho hada, domjaceho ducha. W tych darach allegorije darow slóněka, mróčeli atd. pytać, jako mnozy činjachu, njecham a njemóžu; tajke wukładowanja su mi přežara pytane, a sym přeswědčeny, zo so dopokazać njedadža.

Krótki wuslědk: Zmij njeje jednora, přenjetna mythiska bytosć, ale wuslědna bytosć, t. r. tajka, kotraž nasta přez změšenje předstawow wo wjacy bytosćach (zwosobjených błyskach atd., domjacych hadach a domjacych duchach).

(Pokračowanje.)

*) Schulenburg: Volkssagen 271 pozn. — Tón samy w Zeitschrift f. Ethnol. 1883, 97.

Serbske přístowa a hrónčka.

Wot *J. Wehle.*

Zli ludžo, zle časy. Tuňšo dyžli tunjo je hlupje. Rana wšak zažije, bluzna pak wostanje. Bóle so ročiš a mjenje éi wěrja. Hołbje maju so k hołbjam. Wotstorkowanki načinja bo-lace ruki. Do duboweho pjeńka železny klin. Najrjeńša krušwa je najbóle čerwiwa. Ničo a ničo njeje ničo. 10) Lěpje sam, hač k njeplecham. Zapłatu radšo dyžli džěry. Lěpje skórěička w měrje, dyžli tykancy z baru. Njesy-li před Bohom cuzy, njebój so ža-neje nuzy. Kajkaž próca, tajke myto. Paéerje zetrěja wudowam sylzy. Za tymž wětry, za tym wjedra. Ze swojeje ruki so naj-lěpje žiwíš. Wudowow sylzy podmlěja hrody. Bohaty skupe je tradawa duša. 20) Hdyž hospoza do hródze hlada, kruwy poťnišo deja. Rozomne puki su činjena lubosć. Z hněwanja rostu ka-jawki. Wjetše horjo, bliže Bóh. Dolha kołbasa a drobne šwjerče. Wady činja zwady. Hujny skok zmyli durje. Jena prašiwa wowca sčini cyłu hródz prašiwu. Njemdrišo khwataš a hórje šmataš. Psy njetrjebaš wučić, za mjasom běhać. 30) Horstka kwasu rozhiba měch muki. Paduch éčka, a khromy pastyf jeho tola hrabnje. Najsylniša žona je, kotraž jazyk pojimać wě. Tež do hata so dešćika dže. Někotryžkuli zandželi woći, ale njespi. Na lěniška prut, na lěniha křud. Hólěe, zhibuj rjap, abo šwip a šwap! Wulki smjetańk so tež wujě. Hdyž je khójca dorostła, zastanje rosć. Swinjo njeje wopile, ale wopile je swinjo. 40) Nje-boľak najlěpje rěči, hdyž mjelěi. Młoda krej změrna nej'. Ruka złota přez wšě wrota, jeno nic přez njebjeske. Wěrnosć rune pućo khodži. Zbože ma škleńčane nohi. Zbože woći z blótom zaplaca. Maš-li čistej woći, wuhladaš Boha wšudže. Prawa hospoza na-čini z pačosa židn. Wjetše zbože, wjetši wo nje strach. Nje-wołaj z hembjerkow, štož do wucha zhoniš. 50) Djaboľ pyšne pasle powlakuje. Prawe swjećo njebudže drjechmo. Hlupy wjele mudrych přewoľa. Rjeńkočinki wutrobu nališča. Hdžež dosaha nórčik, tolerja njesadž. Mjedowa kapka nałoji wjacy, dyžli cyły sud kašicy. Komuž kuriua w zubach tči, tomu nječba so ko-zaceho mjasa. Lěpje sebi twariš, hdyž ľabodnje swariš. Před panom so zhibuj, před Bohom so klakaj. Hľuchim móže koza

spěwać. 60) Błazn za wšěmi huslemi běha. Wysoki nós do blóta padnje. Njepředaj pjerje, doniž husyčki nimaš! Starosće zaúdu w modlitwje. Štóž chce Boha zjebać, samoho sebje zjeba. Lutuj, doniž maš, a změješ, hdyž nimaš. Knježe prawa su jědojta trawa. Čin dobrotu mjelčo; njech druzy ju khwala. Podmlěte brjohi waleju so do rěki. Jědojta muchorizna je rjeńša dyžli prawak. 70) Přeměra je njeměra. Njeprawe mětki na skónčku zmjerznu. Khlóšća huba zjě dom a pola. Štož twoje njej', to njebjef sej! Štóž susoda do hłowy čepje, bolacu hłowu dostanje. Z džerkawcom njekhodz po wodu! Wutrobje rany pomału žija. Kopriwy dyrbiš kruće přimać. Wón woteńdze wokolc a wróci so woł. Zornjatkow na dosć, a poľny budže kórc. 80) Doľhi hot a ženje dohot. Šěsnaki šěsnaki lahu. Hubiska hjez rohow tež luđzi bođu. Po kroškach tolerje rostu. Rancy so w luži najlěpje lubi. Měsačk widzi a wupowě Bohu. Z maľkich źorleškow naběhnje rěka. Prošeřski kij je kisaťe drjewo. Slepý namasa, štož widzacy njewidzi. Zapłataj w třěše džěru, hewak wozmje ju wichor. 90) Wjacy zakazuješ, a wjacy maš bić. Nic jeno prikazać, ale tež pokazać. Hunčec ranca wšitko spanca. Lěpše časy, hórši luđzo. Wutroba porodza dobre a zle. Polěkuj hólcej, a bězman éi budže. Njeplech sebi hwizda, a dobrak je bity. Hotowe džělo je mjedowy swjatok. So luđzisko wjeréi, kaž piskaju čeréi. Darmački stodza, lěnicham škodza. 100) Maćerna wučba je za džěci kemš.

Wučahi z protokollow M. S.

1) Posedzenje předsydstwa a wubjerka, 19. novembra 1889. Přitomni: kk. Hórník, dr. Kalich, Fiedleř, dr. Grólmus, lic. Imiš, Kapleř, Mjerwa, Mrózak, Sommer a Skala. Předsyda předpoľoží dwaj rukopisaj, kotrajž so kk. Fiedlerjej a Kaplerjej podaštaj na wěcne přehladanje. Dale přijima so namjet k. stud. theol. J. Šewčika, kotryž chce z druhimi studowacymi čišćane cedulki „Dary wótčinskeje lubosće za serbski dom M. S.“ po 50 p. a 10 p. zběrać. Tajke cedulki móža so přichodnje tež pola pokladnika Mjefwy wot dowěrnikow dostać. Předsyda napomina,

zo bychu přítomni příležitostně nowe sobustawy k zastupej do M. S. namołwjeji; přítom so žada, zo dyrbi so sobustawam, kotřiž su přinošk dołžni, čišćany pominacy lisčík wot pokładnika póstać. Kommissionarej E. Rüblej tudy přizwoli so ličba zešiwkow Časopisa, zo by je do wukraja rozeslať. Jako nowy sobustaw M. S. bu přijaty k. diakon Pawoł Ráda z Budyšina.

2) Posedženje předsydstwa a wubjerka, 4. měrca 1890. Přítomni: kk. Hórnik, Fiedleť, dr. Grólmus, lic. Imiš, Kapleť, Mjerwa, Sommer a Skala. Najprjedy rozpowěda so, zo je rukopis k. Wehle „Bitwa pola Budyšina“ po wěcnej stronje w narodnym duchu spisany a wustajeneho myta hódny, zo pak řeč často wot ludoweje a spisowneje so wotkhilluje. Tak bu k. Wehli myto přisudžene a ma so jemu po dočišćenju knižki wuplać. Žadane přeměnjenja a cytu redakciju rukopisa a čišća tuteje knižki chce předsyda na so wzać. Zarjadnik k. řečník Mütterlein dosta poľnomóc k twaržbe jamow, kajkež měščanska wyňosć žada. Wo rozeslanju knihow a časopisow M. S. přez E. Rühla mataj předsyda a k. Kapleť dojednać. Skóněnje wozjewja so dočišćenje serbsko-němskich Bibliškich Stawiznow za ev.-lutherske šule.

3) Posedženje předsydstwa a wubjerka, 11. měrca 1890. Přítomni: kk. Hórnik, dr. Kalich, Fiedleť, lic. Imiš, Mütterlein a Skala. Nowy wudawk „Spěwneje radosće“ ma so 6000 exemplarow čišćeć, dokelž je „Dodawk serbskich spěwow“ w tej ličbje na składze. Dla tuteho „Dodawka“ wuwostaji so w nowym wudawku něšto němskich spěwow po wuradženju ze šulskim inspektorom.

4) Posedženje předsydstwa a wubjerka, 26. měrca 1890. Přítomni: kk. Hórnik, Fiedleť, dr. Grólmus, lic. Imiš, Kapleť, Mjerwa a Skala. Postaja so dnjowy porjad za hłownu zhromadźiznu. Potom rozdělili so stipendium dr. Kraszewškeho.

5) Hłowna zhromadźizna, 9. hapryla 1890. Tónkróć wotbywaše so zhromadźizna w Gudźic hosćencu w přítomnosći 76 sobustawow a hosći. Najprjedy čitaše předsyda Hórnik hłownu rozprawu, z kotrejež slědowace wuzběhnjemy. Spisy wot M. S. wudate běchu wob lěto: 1. Časopis ze zajimawymi džělami, wosebje wot A. Černeho a wot profesora Konráda; wobrazki k nastawkej přenišeho je k. dr. Karłowicz, redaktor „Wisły“, darmo

požčil. 2) Protyka na l. 1889 wot k. Křižana. Zemřeloj staj jako sobustawaj kubleř K. Wanak z Banec a prof. dr. Pful († 21. decembra 1889). Wo tutym poda předsyda česćowacy žiwjenjoběh a Časopis přinješe hišće wobšěrny nekrolog z pjera k. lic. Imiša. W mjenje knjenje professoroweje wupraji k. farař Jakub Maćicy džak za lubosć a česć njeboh professorej wopokazanu a přepoda za dom M. S. 106 hriwnow, kotrež běchu so z předatych knihow njebočićkeho wuwikowate. Na to wopominaše k. redaktor Šwjela njeboh profesora hišće tež jako přecela Casnika a Delnjołužičanow. Rozprawa pokładnika k. Mjeřwy rozestaji, zo bě w knižnej pokładnicy w 43. lěće M. S. dokhodow 2656 hr. 89 p., wudawkow pak 2619 hr. 22 p., tak zo hr. 37,67 zby, z čimž je 2150 hr. 17 p. zamóženja. Na twarjenje domu nawda so wot Serbow 450 hr. 23 p. a z wukraja 174 hr. 72 p., tak zo zamóženje twarskeje pokładnicy 9417 hr. 72 p. wučinja. Knihownik k. Fiedler powě, zo je knihownja wo 133 darjenych čisłow přibyla. Wo knihoskładže rozloži k. Kapleř, zo je so 5846 exemplarow protykow a 7425 exemplarow drubich kuihow a knižkow rozdało a rozpředało. Rozprawa k. rěčnika Mütterleina rozpokaza, zo měješe stary maćičny dom 2216 hr. 66 p. dokhodow a 1511 hr. 13 p. wudawkow; tež bě 705 hr. 53 p. zbytku. Rozprawu k. kantora Jórdana wo delnjołužiskim wotrjedže spisaniu čitaše předsyda a přítomny k. redaktor Šwjela khwaleše roznošowanje serbskich knihow přez wustojneho kolportera. Mjez namjetami je přeni, zo bychu přichodnje jenož mjena tych nowych sobustawow w rozprawje w nowinach so mjenowate, kotřiž při zastupje hnydom lětny přinošk zaplaća. Potom so žada, zo bychu sobustawy swój přinošk w času błowneje zhromadžizny abo znajmjeńša do kónca lěta zaplaćili; hdyž so to njestanje, pósće se pominanje, zo bychu hač do přichodnje jutrowneje zhromadžizny swoju přislušnosć dopjelnili (hl. pod 1). Při tym so nadźijemy, zo mnozy tež zastate přinoški, kotrež su Maćicy dołžni, tola hišće zaplaća. Na to buchu jako nowe sobustawy přiwzaći: kk. pražscy studenci theol. Bernhard Hicka, Jurij Křižank a Jakub Šewčik, k. stud. theol. Žur we Wrótstawju, k. August Hatas z Dubrawki, k. kubleř August Šrybař ze Stachowa, k. kubleř Jakub Rjenč z Čornec, k. wučer Mikławš Hila tuďy, k. kapłan Karl Sykora z Ketlic,

k. faraf Henčka z Wochozow a k. překupe Simon tudy. Mjez namjetami so tón přijima, zo by so džěl hotowych pjenjez za dom, w lutowaŕni nizko zadanjeny, na zapłaćenje doŕha na starym domje nałožił, štož so předsydstwu a wubjerkeje k wuwjedženju přewostaja. Přehlada dla wjedže so wosebiće pokladnica za wudawanje knihow a za dom, ale po zakonju je wšitke zamóženje Maćicy Serbskeje jena cyłosć! Nětko nasta žiwe rozřečowanje wo tym, kak by twarjenje noweho domu M. S. so zmóžniło. Namjety abo rady so na kóždej zhromadžiznje wospjetuja, ale móžnosć a pomoc budže jenož, hdyž kóždy zdžělany a kóždy wobsydney Serb we Łužicy a zwonka Serbow swojemu zamóženju přiměrjeny pjenježny dar pola pokladnika Maćicy k. Mjerwy (Kaufmann M. Mörbe, Bautzen) woteda! Jedyn namjetow je wudaće akciji po 100 hr. abo po 50 hr. Na to wotmołwja so wot zarjadnika k. Mütterleina: K započatkeje twara přenjeje počojcy domu je 50000 hr. trjeba, a hdyž mamy k temu 30000 hr. doŕha, bychmy wot wotnajimarjow wotwisni byli a jenož za wotedaće danje so prócowali; idealne zaměry pak — podpěranje serbskeje literatury, přihotowanje srjedzišća za serbske towařstwa, knihownje, musea, bydłow za studowacych atd. njebychmy docpěli! Pokladnik k. Mjerwa přistaji, zo dyrbymy znajmjeńša kapital 50000 hr. měć, hewak přińdže architekt w času, za njeho přihodnym, ze zličbowanjom a začehnje nas tak, zo dyrbymy ležownosć předać. Wěc by jenož móžna była, hdy by bohaty maecenas abo burske towařstwo (hdyž wjacy mocy nabudže!) n. pr. 30000 hr. na něšto lět Maćicy bjez danje počičiło. Ale zo bychmy pola Serbow 500 akciji po 100 hr. abo 1000 akciji po 50 hr. wotbyli — to je njemóžnosć, štož zapiski „darow za dom M. S.“ w Časopisu a w Serbskich Nowinach k našej zrudobje dopokazuja. (Připis redaktora. Za mnohe lěta su jenož tu a tam přiměrjene dary dawali, z někotrych wosadow ani po wudaću „Lečaceho lista wo serbskim domje“ njeje Maćica Serbska ničo dostała! Tuž dyrbymy z twarom dostojneho domu čakać, nadžiju njespušćejcy; ale sami dyrbymy tež přichodnje dary za dom M. S. dawać a wšěch Serbow k dawanju napominać! Zo dom njebudže jenož za wučenyh Serbow a za synow studowanych Serbow, to naš lud dawno wě, a tola sebičnje z tutej hołej wurěči wot dawanja

darow za wužitk a česć našeho Serbowstwa so wotwłakuje! A z małymi a snadnymi pjenježnymi darami ze strony wobsydnych abo zamóžitych Serbow by našej Maćicy Serbskej jenož pomhane bylo, hdy bychu woprawdže wšitcy dawali; ale dawaćerjow je mała ličba!) Po rozpowědanju podobneho wobsaha a po rozpomnjenju drubich serbskich naležnosći, jako pomocy serbskeju zapósłancow kk. Kokle a Straucha dla serbskeho wučanja w šulach a dla přijimanja dosahaceje ličby młodźencow do seminara atd. skónči so zhromadźizna ze serbskim spěwom.

6) Posedženje předsydstwa a wubjerka, 9. meje 1890. Přitomni: kk. Hórnik, Fiedleř, Kapleř, Mjerwa, Mütterlein a Skala. Zarjadnik domu k. Mütterlein rozpowěda swoje jednanje z murjeřskim mištrom dla prikazanych jamow a bu prošeny, zo by wšo po měščanskim rozkazu wuwjesć dał. Předsyda předpožoh knihu, wot wuherskeho ministerstwa darjenu a přez wokrjesne hejtmanstwo Maćicy wotedatu: Svetostefanski chrisowulj kralja Stefana Uroša II. Milutina.

7) Posedženje předsydstwa a wubjerka, 18. decembra 1890. Přitomni: kk. Hórnik, dr. Kalich, Fiedleř, dr. Grólmus, Kapleř, Mjerwa, Mütterlein, Sommer a Skala. Městopředsyda k. dr. Kalich žadaše před wuradženjom najprjedy słowo a přeješe w mjenje přitomnych předsydzě Hórnikkej zbože při jeho powyšěnju na kapitulara scholastika; na čož tón so podžakowa a slubi, zo chce při zastojnskim džěle tež přichodnje skutkować za serbski lud a jeho spomóženje, a k temu prošese, zo bychu wšě stawy předsydstwa a wubjerka jako dotal tak tež přichodnje swěru sobuskutkowali. Porada nastupaše wupłaćenje hypoteki a wobzamkny so, z nahromadženych pjeněz 4000 hriwnow pola Mäuselec herbow wuplaćić, dokelž dyrbimy jim wyššu daň płaćić, dyžli na lubowarňi dostawamy. Zarjadnik k. řečnik Mütterlein chce kapital w prawym času wupowědźić. Jako nowy sobustaw. bě so zamołwił k. Ernst Barth, překupc w Lipsku.

Wučahuje (wot l. 1857) M. Hórnik.

Zličbowanje M. S. w 43. léce (1889).

A. Dokhody.

I. Zbytk w pokładnicy.	VII. Z předawanja knihow.
Z léta 1888 . . . hriwnow 8. 88.	Z cyła (w tym za protyki 1092, 40) 1616. 58.
II. Domoj wzate kapitale.	VIII. Dobrowólne dary.
Z lutowafnje (knižki č. 54600) 301. 50.	Faraf k. Wjelan 30. 52.
III. Daň z wupožčených pjenjez.	Abiturienčí gymnasija w Ji- činje 85. 50.
Z knížkow č. 54600 13. 71.	Rěčnik dr. Giutl z Horowic 8. —
Ze statneje papjery wot rě- nika Jakuba 12. —	Duchowny k. Halabala (ku- ponaj) 3. 14.
Z 500 hr. na domje M. Š. 20. —	Zbytk přinoška dr. Havlíčka — 61.
Z legata dr. Tyburowskeho (900 hr. a wot Mačicy při- dateho 100) na domje l. 1880 a 89 80. —	Professor dr. Pful 2. —
	<hr/> 129. 77.
125. 71.	Rekapitulacija.
IV. Přinoški sobustawow.	Staw I 8. 83.
Wot 48 sobustawow (jedyn 2,50.) 190. 50.	" II 301. 50.
V. Předplaćenje.	" III 125. 71.
Wot 6 sobustawow 24. —	" IV 190. 50.
VI. Doplaćenje.	" V 24. —
Z cyła 260. —	" VI 260. —
	" VII 1616. 58.
	" VIII 129. 77.
	<hr/> Do hromady 2656. 89.

B. Wudawki.

I. Zaplaćenje lońšeho wuložka.	V. Wudawki za protyku.
Vacat.	Čiše (6000 ex.) 252. —
II. Wupožčene pjenjezy.	Papjera 192. 20.
Vacat.	Wobrazy a pjeněk 106. 25.
III. Čestne myto.	Wjazanje 89. 58.
Vacat.	Spisanje kalendarija 12. —
IV. Čiše knihow.	<hr/> 652. 3.
Časopis č. 78 92. 50.	VI. Papjera za knihi.
Bibliske stawizny 750. —	Bibliske stawizny 754. 13.
<hr/> 842. 50.	VII. Wjazanje knihow.
	Spěwna radosć (60) 3. 60.
	Časopis č. 79 13. 50.
	Časopis č. 80 18. —
	Čitanka 142. 50.
	<hr/> 177. 60.

VIII. Wšelčizny.		Rekapitulacija.	
Dokhodny dawk	6. —	Staw IV.	842. 50.
Wotpósłanje knihow	6. —	” V.	652. 3.
Pakowanje knihow (Gas- torfej)	7. 50.	” VI.	754. 13.
Inseraty p. Monse	5. 76.	” VII.	177. 60.
Wotnajeće za knihownju	90. —	” VIII.	192. 96.
Wudawki za knihownju	17. 30.		Do hromady 2619. 22.
Zawěšćenje	17. 50.	Přirunanje.	
Diskont na lutowarňi	1. 50.	Wšitke dokhody	2556. 89.
Za připósłanje knihow	— 50.	Wšitke wudawki	2619. 22.
Porto pola pokladnika	4. 90.	Zbytk w pokladnicy	37. 67.
Palmowa hałza ze seku	25. 50.	Zamóženje knižneje pokladnicy.	
Póstne karty p. Smolerja dla protyki (kermušej)	4. 50.	W lutowarňi na č. 54600	158. 50.
Čirkular dla Čitanki	6. —	Na mačiěnym domje	1500. —
	192. 96.	Awstr. statna papj. k. Halabale	150. —
		Sakska statna papjera č. 60945 rěčnika Jakuba	309. —
		Zbytk p. pokladnika	87. 67.
			Z cyła 2150. 17.

W Budyšinje, 7. hapryla 1889.

M. Mjeřwa.

Pokladnica mačiěneho domu.

A. Dokhody.

Zbytk pola pokladnika	234. 67.
Čisty wunošk stareho domu z l. 1888 přez k. Mütter- leina wotedaty	600. —
Daň w lutowarňi na knižki č. 49828	83. 83.
Wot Serbow a w Serbach składowane	450. 23.
Wot přečelow Serbowstwa zwonka Němskeje	174. 72.
	Do hromady 1543. 35.

B. Wudawki.

Do krajnostawskeje lutowarňe na knižki č. 49828	1300. —
	S. p. s.

Přirunanje.

Wšitke dokhody	1543. 35.
Wšitke wudawki	1300. —
	Zbytk p. pokladnika 243. 35.

Přehlad zamóženja za nowotwar.

Na lutowafni	4074. 37.
Na starým domje M. S.	4100. —
Wotpláćene na doh	1000. —
Zbytk p. pokładnika	243. 35.
	<hr/>
	Z cyła 9417. 72.

W Budyšinje, 9. hapryla 1890.

M. Mjeřwa, pokładnik.

Wosebite fondy při M. S.

1) Fond J. I. Kraszewského. Dokhody a wudawki (stipendium) so runaju.

2) Fond dr. med. Tyburowského. Dań hromadźi so w knižnej pokładnicy na wudaće knižki.

Předsydstwo M. S.

Přinoški sobustawow M. S. (1889).

W běhu lěta (1889) zapláćichu přinošk tute sobustawy:

Na l. 1890: kk. farař Bjedrich z Ralbic; farař Kubař z Njebjelčic; kubler Guda z Hornjeje Kiny; direktor Kotsmich z Prahi; farař Ráda z Mužakowa; professor Baudouin de Courtenay z Dorpata.

Na l. 1889: kk. wučer Jenč z Drježdźan; kantor em. Kocor z Ketlic; wučerka Haňža Roubínkec z Prahi; wučerka Ludovika Roubínkec z Prahi; stud. theol. Hendrich Turek z Prahi; stud. theol. Jan Šofta z Wrótšlawja; farař Domaška z Nosaćic; překupec Ernst Lorenc z Budyšina; wyšši wučer Myšnař z Barlina; farař Wałtař z Woslinka; farař Imiš z Hodzija; Bedrich z Ralbic; farski vikar Lenik z Dotheje Boršće; farski administrator Žur z Radworja; farař dr. Kalich z Budyšina; farař Jakub z Njeswaćidła; dr. med. Dučman z Budyšina; kapłan Renč z Budyšina; wučer Rězak z Wotrowa; professor Al. Szumowski z Waršawy; wučer emer. Rostok z Huski; řečnik dr. Havlíček ze Železneho Brodu; dr. jur. O. Gintl z Hořowic; farař Wjelan ze Slepoho; wjesny předstojuik Mlynk ze Zarěča (2,50); serbske towarstwo w Zarěču; farař Lauček z Łupoje; gymn. wučer Holan z Nižneho Nowgoroda; Wilhelm Nikodem z Brna w Morawskej; farař Jenč z Palowa; stud. theol.

Mikławš Jawork z Miłoćic; Franc Andrzejewski z Poznania; Jednota, spěwarske towařstwo w Khrósćicach; faraf Wjacka z Wu-
jězda; kanonik faraf Herrmann z Wotrowa; faraf Kubaš z Nje-
hjelćic; kapłan Skala z Budyšina; faraf Wendt z Čorneho Khołmca;
kubler Guđa z Hornjeje Kiny; direktor Kotsmích z Prahi; faraf
Rāda z Mužakowa; professor Kopytczak z Tarnopola; wučer Do-
maška z Bolborc; chemik Hórník z Hamburga; wučer Strehla
z Myšec; benediktin duchowny Halabala z Rajhrada; kantor Ko-
cor z Hodzija; překupc Mjerwa z Budyšina.

Na l. 1888: kk. kantor em. Kocor z Ketlic; dr. Sauerwein
z Bantelna; wučer Jórdan z Popoje; faraf Hadank z Popoje; faraf
Handrik z Minakala; dominikan P. Augustin Lubojacký z Prahi;
kapłan Kral z Drježdžan; překupc Lorenc z Budyšina; faraf
Wałtař z Woslínka; faraf Kubica z Bukec; faraf Renč z Ketlic;
kapłan Bjedrich z Ralbic; faraf Lenik z Klětnoho; wučer Hanka
z Hodzija; překupc Měřš z Budyšina; redaktor Smoleř z Budyšina;
faraf Jakub z Njeswačidła; dr. med. Dučman z Budyšina; wučer
Rězak z Wotrowa; kapłan Křižan z Hodzija; faraf dr. Renč z Wje-
lećina; faraf Tešnař z Niedy; gymn. wučer Holan z Nižneho
Nowgoroda; faraf Jenč z Palowa; serbske towařstwo w Bukecach;
Jednota w Khrósćicach; Guđa z Kiny; direktor Kotsmích z Prahi;
wučer Nyčka z Essena; faraf Rāda z Mužakowa; prof. Kopytczak
z Tarnopola; kantor Kocor z Hodzija.

Na l. 1887: kk. dr. Sauerwein z Bantelna; faraf Hadank
z Popoje; kapłan Eckert z Prahi; faraf Wałtař z Woslínka;
faraf Renč z Ketlic; kapłan Bjedrich z Ralbic; faraf Lenik
z Klětnoho; faraf Jakub z Njeswačidła; dr. med. Dučman z Bu-
dyšina; wučer Kral ze Sokoley; faraf dr. Renč z Wjelećina; na-
jeńk Wjenka ze Zdzerje; faraf Tešnař z Niedy; gymn. wučer
Holan z Nižneho Nowgoroda; A. Petrów z Krasnoufimska; faraf
Rāda z Mužakowa.

Na l. 1886: kk. faraf Wałtař; kapłan Bjedrich; faraf Lenik
z Klětnoho; wučer Hila z Khrósćic; wučer Šewčik ze Šunowa;
faraf Jakub z Njeswačidła; dr. med. Dučman z Budyšina;
wučer Kral ze Sokoley; faraf dr. Renč z Wjelećina; najeńk
Wjenka ze Zdzerje; gymn. wučer Holan z Nižneho Nowgoroda;
A. Petrów z Krasnoufimska; faraf Rāda z Mužakowa.

Na l. 1885: kk. wučer Hila z Khrósóic; wučer Šewčik ze Šunowa; faraf dr. Renč; najeńk Wjenka.

Dary za dom M. S.

Wot 8. měrca 1890 su dale darili w hriwnach: kkk. wučer Jórdan z Popoje 10; k dopomnjenju na 13. februara 8; njemjenowany z Hodžija 15; knjeni Smolerjowa 10; N. N. 1; ze zawostajenstwa prof. dr. Pfula 106; kantor emer. Bartko 1; z Lubochowa 2,20; Jurij Dressler z Brězynki 1; professor O. Callier 2; faraf Wjelan 30; Bjesada w Budyšinje 7,20; dr. Karwin 2; praeses Łusčanski w Prazy 10; faraf Lauček z Łupoje 1; Šewčik z Debric 1,65; na Gudźic kwasu w Kubšicach 15,55; Serbowka w Prazy 100; přez stud. theol. Šewčika z cedulkami „Dar wótčinskeje lubosće za serbski dom“ nahromadžene 220; řeznik Cyž ze Sloneje Boršće 2; wunošk domu 250; ze spěwańskeho swjedženja 1. oktobra 1890 čisty wunošk 120,20; serbske towarstwo w Bukecach 5; Króna tam 1; faraf Jenč z Palowa 20; wunošk domu 150; dr. Jičinský z Hradca Jindřichoweho 10; hrabja Mieroszowski z Krakowa 5; překupe Ernst Barth w Lipsku 3; Pětr Narčík w Šunowje 1; wot Čechowki 3,54; towarstwo „Čornobóh“ w Drježdžanach 10; wunošk domu 200; dr. Muka z Freiberga 30; Alexander Petrów z Krasnoufimska 5; faraf kanonik Herrmann z Wotrowa (šesty króc) 100.

Přispomnjenje redaktora. Tute dary su w swojim času w Serbskich Nowinach kwitowane a tež we „Lužicy“. Přihódne by było, hdy by w kóždym čisle S. Nowin. stało: „Dawajće za serbski dom“, a hdyž ničo kwitować njeje, by potom kóždy raz jedyn ze Serbow w Budyšinje něšto (snadž minimum 50 p.) daril; tak so naležnosć njezabywa. Katholski Posol je podobnje činil ze skladowanjom za nowu cyrkej w Bačonju (hdyž ničo kwitować njebě, dari redaktor hriwnu) a je za 20 lět přez 100 000 hriwnow nahromadził. Hdyž je katholskich Serbow jenož džesaty džěl wšěch Hornjolužičanow, dyrbyja wšitcy Hornjolužičenjo zhromadnje tež 50 000 hriwnow za maćičny dom nawdać móc. Dotal su z čestnymi wuwzaćemi jenož maľko zeskladowali. Hišće je wjele serbskich wsow, haj wosadow, z kotrychž při wšěch napominanjach njejsu hišće — ničo darili! Tuž je jara trěbne, zo so po wšěch Serbach při wšěch skladnosćach wo maćičnym domje powěda a za njón pjenježne dary hromadžeju. Štóž ma wjele, daj wjele; štóž maľo ma, dawaj wot maľeho rad! Štóž je maľo daľ, móže hišće přidać!

Zličbowanje domu Maćicy Serbskeje.

A. Dokhody.

I. Zbytk w pokładnicy.

Po wotedaću 600 hr. z l. 1888 54. 16.

II. Wunošk přenajeća.

Wot Smolerja 750, Valtena 600, Barthela ($\frac{3}{4}$ l.) 240 a Grund-
manna ($\frac{1}{4}$ l.) 112,50, Grofy 160, Kučki 60, Hulča ($\frac{1}{4}$ l.) 80,
Barthela ($\frac{1}{4}$ l.) 120 2162. 50.
2216. 66.

B. Wudawki.

I. Daň hypothekarneho dotha.

Farskemu lenistwje w Hrodzišću za 1200 hr. wot l. okt. 1888
do 30. sept. 1889 480. —
Towarstwu Pomocy za 5300 hr. na l. 1889 225. 25.
Měščanskej lutowni za 4000 hr. do 30. sept. 1889 160. —
Tapecirarjej Mäuselej za 4000 hr. na 1889 165. —
Wićazowej w Janecach za 1500 hr. do 30. sept. 1889 60. —
Fondej Kraszewskeho za 2000 hr. na 1889 60. —
Twarskemu fondej M. Łahody za 500 hr. na 1889 20. —
Fararjej K. A. Jenčej za 1000 hr. na 1889 42. 50.
Fondej Tyburowskeho na 1888 a 89 (do knižneje pokł.) 80. —
1292. 75.

II. Dawki a bjernje.

Městki dawk 34. 10.
Ležownostny dawk 18. 26.
Wotpaleńska pokładnica 6. 78.
Bjernja (geschoss) 8. 30.
67. 44.

III. Twarske porjedženja.

Klumparjej 36,76, murjerjej 34,89, kryjerjej, klempnarjej 88. 19.

IV. Zarjadniske wudawki.

Administracija, porjedženje khorhowje, wuhnerjej atd. 62. 75.

Rekapitulacija.

Staw I. 1292. 75.
" II. 67. 44.
" III. 88. 19.
" IV. 62. 75.
1511. 13.

Přirunanje.

Wšě dokhody 2216. 66.

Wšě wudawki 1511. 13.

Zbytk jako wunošk 705. 53.

E. Mütterlein, rěčnik,
zarjadnik domu.

Zapis wudatych knihow M. S.

Nowiše stawy našeho towarstwa bychu druhdy radzi wědzeli, kotre spisy je M. S. dotal wudała. Tuž chcemy z džěla wospjětować, štož je w Časopisu a na jeho wobalcy stało.

Rjad wudatych knihow podawa so n. př. při 40lětnych narodninach M. S. Čislowane spisy wot 1—57 su na str. 95 a 96 lětnika 1887. Tež tam str. 93 mjenuja so spisy 58—80. Wottal wuńdžechu:

81. Bratřa na l. 1888.
82. Bratřa na l. 1889.
83. San Manja abo Šdže statoš mój? 1889.
84. Bratřit a šotřicřa. 1889.
85. Bratřa na l. 1890.
86. Bratřa na l. 1891.
87. Witna pola Budyřčina. 1891.

Nowe wudaća dostawaju čisto prěnjeho wudawka. Šulske knižki so nječišlujaju (z małym wuwzaćom).

Hišće wospjětujemy zapis wudaćow w nowym prawopisu:

Eužiski serbski słownik. Pod sobuskutkowanjom H. Zejlerja a M. Hórnikarja spisany wot dr. Pfała. 1857—66.

Hornjołužiska serbska rěčnica. Zešiwk I. Zynkosłow. Spisal dr. Pfał. 1861.

Wěnc narodnych spěwow hornjo- a delujołužiskich Serbow z přewodom fortepiana wot K. A. Kocora. 1868.

Šěsć spěwow serbskich za tenor abo sopran z přewodom fortepiana wot K. A. Kocora. (Bjez lěta.)

Towaršny Spěwnik za serbski lud. Zestajał K. A. Fiedler. 1878.

Štyrihlósne mužske chory. 1886. Zestajał K. A. Kocor.

Swětločišćowa podobizna J. E. Smolerjarja (wobraz sam 30 × 20 cm), rysowana wot wučerjarja Knjeza.

Časopis wukhadźa kóždě lěto w dwěmaj zešiwkomaj; pjeć lětnikow tworí zwjazk z dwojim pokazowarjom. Dla móžneho njedorozymjenja přispominamy, zo je Maćica Serbska lěto starša

dyžli jeje Časopis, kotryž hakle 1848 wukhadžeć poča. Na přeni lětdžesatk 1848—57 liči so přenje 16 zešiwwow (zwjazk 1. a 2.), na druhi a na dalše pak po 20 zešiwwach. — Zešiwwki 1., 2., 5., 12., 13., 61 a 62 njejsu wjacj na skladže. Štóž by tute Maćicy na předaće wotstupić chcył, móže za zešiww 75 np. dostać abo je za nowiše zešiwwki wuměnić.

Šulske knihi wot M. S. wudate pak su němsko-serbske ze serbsko-němskim titulom:

1. Přenja čitanka ja herbje šhule. Spišak Jan Bartko. 1887. (1. Teil. Erstes Lesebuch für den vereinigten Sprach-, Schreib- und Leseunterricht. 2. Teil. Unterlagen für den elementaren Lesen, Anschauungs- und Sprach-Unterricht.)

2. Bibliske stawizny stareho a noweho testamenta. (Wot dr. Wilda zestajane a wot J. Bartka přeložene.) Wudawk za delny a srjedźny skhodžeńk. 1890. Z předstowom wot H. Imiša.

N. B. Za horny skhodžeńk je M. Smolef dr. Wildowe Bibliske stawizny (zešiww 8. a 4.) w serbskim přeložku J. E. Matka 1888 a 1890 wudał.

3. Spěwna radosć (Sangeslust). Zběrka šulskich spěwow z cyle serbskim „Dodawkom“. Druhi wudawk 1891.

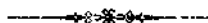
N. B. Přenjej dvě knižcy stej za evangelsko-lutherske šule, třeća pak tež za katolske. „Přenju čitanku za serbske katolske wučernje“ je M. Hórník dwójcy wudał (1866 a 74); w 3. wudawku je H. Brauner (1883) někotre strony němskeho čitanja přidał. „Biblijske stawizny“ wuda M. Hórník l. 1870 a druhi króć ze 110 wobrazkami a 3 kartkami l. 1891. „Spěwy za herbje šhule“ wot K. E. Pjekarja (1873) wuńdžechu wosebje tež za katolske šule.

* * *

K wužitku maćičneho domu předawaju so w maćičnym knihoskladže a pola pokladnika Mjeřwy za dvě hriwnje wot Ludwika Kuby wubjernje harmonisowane a serbscy a čěscy krasnje wudate:

Písne lužické (serbske ludowe pěnje).

Tute pěnje hodža so derje za serbske koncerty.

W o b s a h.

Mythiske bytosće lužiskich Serbow. Napisal Ad. Černý	str. 3.
Serbske přisłowa a hrónčka. Wot J. Wehl.	„ 51.
Wučahy z protokollow M. S.	„ 52.
Zličbowanje M. S. w 43. léce (1889)	„ 57.
Pokładnica mačičneho domu	„ 58.
Wosebite fondy při M. S.	„ 59.
Prinoški sobustawow M. S. (1889)	„ 59.
Dary za dom M. S.	„ 61.
Zličbowanje wo domu Mačicy Serbskeje	„ 62.
Zapis wudatych knihow Mačicy Serbskeje	„ 63.

Z tutym wudawa so:

86) *Protyka* na L. 1891.

87) *Bitwa pola Budyschina* (1813). *Powě-
dańčžo* serbskemu ludu posćicził *San Radoš* Serb.

K wužitku mačičneho domu předawaju so w mačičnym knihoskladže a pola pokładnika Mjerwy za dvě hriwnje wot k. Ludwika Kuby wubjernerje harmonisowane a serbscy a čescy krasnje wudate:

Pěsně lužické (serbske ludowe pěsnje).

Tute pěsnje hodža so derje za serbske koncerty.

Wo zaplaćenje přinoškow (kóždolětnje 4 *M.* abo w cuzych pjenjzach po kursu) a wo dary za dom M. S. najpodwolnišo prosymy. Pokładnikowa adresa za póst je: Kaufmann M. Mörbé, Bautzen (Sachsen).

Tež prosymy, zo bychy naše čescene sobustawy svojich znatych k přistupjenju do našeje Mačicy Serbskeje namołwjeli. Lětny přinošk sobustawa M. S. je 4 hriwny, w delnjohužiskim wotrjedže hriwna.

Přinoški kwitujemy w Časopisu a „Lužicy“, darjene knihi dotal jenož w „Serbskich Nowinach“.

Časopisa M. S. su tež mnohe stare lětniki hišće na předań přez knihokupca Rühla abo přez direktne skazanje pod adressu: An die Mačica Serbska in Bautzen (Sachsen).

Rozeslanje mačičnych spisow (dwójcy za lěto) wobstara knihokupstwo E. Rühla. Hdy by něchtó wozjewjeny spis njedostal, njech napiše kartku z adressu: Herrn Kaufmann Mörbé, Bautzen (Sachsen).

Zesiwk II na 1890 wuńdže za tři měsacy.

Redaktor.

Č A S O P I S
MAĆICY SERBSKEJE
1890.

Redaktor:
Michal Hórnik.

Lětnik XLIII.

Zešiwk II.

(Cyłeho rjada čisło 82.)

B u d y š i n.

Z nakładom Maćicy Serbskeje.

W kommissiji E. Rühla.

Wo stopnjowanju samohłosowkow w serbšćinje.

Spisał *dr. Ernst Muka.*

Znata wosebitosć indoeuropejskich rěčow je porjadne wotměnjowanje samohłosowkow při wotwodžowanju słowow wot jenoho a toho samoho kmjena abo korjenja, štož so po serbsku stopnjowanje samohłosowkow mjenować hodźi. Kaž w starosłowjansćinje a w druhich słowjanskich rěčach namakamy jo tež w našej serbšćinje, runjež wono we njej wjacj tak powšitkowne njeje kaž we tamnych. Hdžež pak jo hišće mamy, tam zložuje so po samnych prawidłach, kotrež chcemy tu wopisać a z dosahačymi přikladami z woběju serbskeju narěčow*) wujasnić.

§ 1. Prawidło I. Ma-li přenjatne słowjeso (verbum) w kmjenje (korjenju) samohłosowku e, dostawa so njeposrědnje wot njeho wotwjedženemu pomjenowakej (nomen) a dale wot poslednišeho njeposrědnje wotwjedženemu transitivno-aktivnemu słowjesu město toho e samohłosowka o.

Přistawk. To přenjatne e je w delnjoserbšćinje často do ja přešlo.

Přikłady. K. bred [stsl. bred-a] semel vado transire: brod vadum: brodzić (broziš) saepius vado transire. — K. *ken = čen [stsl. čln] facere: *koñ we za-koñ lex; kónc (ds. kónc = stsl. конць) exitus vel initium: hs. (Wojer. podr.) konać, ds. (pola Chójnana) kónaš saepius facere; hs. (Wojer. podr.) do-konać, hs. (powšitkownje) do-konjeć, na hs.-ds. pomjezech skónać, hs. (w pod-

*) Znamjenja su tudy: K. = korjeñ (kmjen), hs. = hornjoserbski, ds. = delnjoserbski, stsl. = starosłowjanski, n. = němski. Jednotliwe słowa bjez předstawka hs. abo ds. slušeju do woběju serbskeju narěčow jenak. Přikłady w kulowatych spinkach su stajnje delnjoserbske a w rózkojtych spinkach stajnje starosłowjanske.

rěčach) skonjeć = perficere. — K. der we hs. drěć, ds. drěš (nastalo ze *derti) scindere, přir. ds. źerjom se lamentor: ds. za-dora impedimentum, ds. roz-dora res scissa: ds. za-doraš impedire a roz-doraš se reluctari. — K. *gen abo woslabjeny gʳn we hnać (ds. gnaš = stsl. gʳnati) agere, praes. ds. ženu abo ženjom ago: -gon we za-hon (za-gon) versus agri, wu-hon (hu-gon) ager compascuus, ds. hogon cauda, po-honě (po-gońe) actor, auriga: honiě (góniś) iterum ac saepius agere. — K. *ched we stsl. šedlʳ = ds. šeš, hs. šeš abo šoš: -chod we při-chod (pši-chod) tempus futurum, za-chod vetustas a za-chodny fluxus et fragilis atd., k tomu ds. chód, hs. khód itio: ds. chó(j)ziś, hs. khodzić saepius ire, itare. — K. leg we hs. leh-nyć so (ds. lag-nuš se = stsl. leg-naŭi se) recumbere a hs. lež-eć, w hs. podrěčach a w staršim času ležać, ds. ležaš = stsl. ležati (ze *leg-jati) iacere: -log we na-łoh (na-łog) consuetudo; hs. łożo (ze *log-je), ds. łożyšćo (ze *log-ište) lectus: na-łožić (na-łożyš) imponere, impendere, położyć (póložyš) ponere atd. — K. mer we hs. mrěć, ds. mrěš (nastalo ze *merti) mori: mór pestis; womora (homora) defectio animi, somnus: moriě (móriś) necare. — K. merk abo stsl. mrʳk we hs. s-měrk-nyć (město *s-mjerk-nyć), ds. (pola Chójnana) z-merk-nuš (přir. stsl. sʳ-mrʳk-naŭi) illucescere: ds. mrok, hs. mró-žel (nast. ze *mork, *mork-el) nubes. — K. merz abo stsl. mrʳz we hs. mjerz-nyć (ds. marz-nuš, ze staršeho merz-nuš = stsl. mrʳz-naŭi) frigere vel gelari: hs. mróz, ds. mroz (nast. ze *morz) frigus vel gelu. — K. merw abo stsl. mrʳw we hs. mjerwić so (ds. mjerwiś se) redundare: hs. mrowja, ds. mroja (ze *morwʳja) formica. — K. nes we njesć (njasć) ferre: -nos we ds. pó-nosk subtemen, hs. ponošk (skepsane ze ponosk) culmen tecti; hs. wunoš, wu-nošk reditus, Ertrag: nosyć (nosyš) saepius portare. — K. per we hs. přeć, ds. přeš (nast. ze *perti) fulcire: ds. pód-pora (hs. wotkhadźujcy podpjera) futura. — K. perch abo stsl. prʳch we pjerchać (ds. pjerchaš = stsl. prʳchati) diffugere: proch (ze *poreh) pulvis, přir. hs. wjesne mjena Porchow (n. Burkau) a Prochnow (n. Brachenau). — K. plet we praes. pletu (inf. hs. plesć, ds. plasć) nectere: hs. płót (ds. płot) saepes. — K. rek we hs. rjek-nyć (ds. rják-nuš) a hs. rjec, ds. rjac = stsl. rešti (ze *rek-ti) dicere: -rok we po-rok (pó-rok) vituperatio a hs. róč-ny

solemnis: porokować (pórokowaš) vituperare. — K. smerd abo stsl. smrd we smjerdžeć (smjerdžes = stsl. smrdžeti) foetere: hs. smród a ds. smrod (ze *smord) foetor. — K. stel we hs. sčeu (ds. sčelom = stsl. stelja) spargo: stoł sella, ds. pó-stola lectus; sloma (ze *stołma) stramentum. — K. skver (we hs. škréc, ds. škrès (nast. ze *skverti) stridere: škórc (stsl. skvor-ьць) sturnus; hs. škowrončk (ze *sk(o)vor-něčkъ), ds. škowronk (ze *sk(o)vorněkъ) alauda; hs. škorođej, ds. škorođej (ze *sk(o)-vordžvь) Blinzeisen. — K. ster we hs. stréc, ds. strès (nast. ze *sterti) sternere: strona (ze *storna) latus, pagina. — K. tek we hs. čec (ds. šac = stsl. tešti) fluere: -tok we hs. roz-tok Auseinanderfluss, přir. na pomjezach roztokosć profusio; patoki Nachbier (das nachfliessende Bier): hs. točieć, ds. tocyš (ze *tok-iti) dolio promere, abzapfen. — K. ten abo woslabjeny tьn we hs. inu, wottnu caedo: ds. ton excisio arborum, hs. ton-ido palus. — K. ved we wjeđu (stsl. veda) duco: -wod we hs. přewod comitatus, ds. pše-wod-nik comes, hs. zawod introductio, hs. wój-woda dux: hs. wodzić iterum ac saepius ducere; ds. pšewožíš = hs. přewodzić comitari; k tomu wodžer (wóžar) dux. — K. vel we stsl. velěti inbere: wola (wóla) voluntas: wolić (wóliš) creare. — K. ver we hs. wréc, ds. wrès (ze *verti) claudere: wor we ds. wót-wor foramen; ds. za-wora ager circumclusus: na hs. a ds. pomjezach wót-worić aperire. — K. vert we wjerćeć (wjeršes) torquere: wrota (ze *worta) fores; hs. za-wrot reversio: hs. wróćieć, ds. wrošis (ze *vortiti) revertere. — K. vez we wježu (stsl. veza) veho: wóz vehiculum; pře-woz (pše-woz) traiectus: wozyć (wózyš) vectare. — K. vlek we hs. wleku traho: ds. włoko laqueus, hs. włoka (pl. t) Pflugschleppe; włok-no fibra lini; ds. hob-łoka (f.) za *hob-włoka nubes: włóćieć (włocyš) occare. — K. zven abo woslabjeny zvьn we ds. zněš (= stsl. zvьněti) sonare: zwón campana: zwonić (zwóniš) campanam pulsare. — K. zer we Mužak. podrěči wó-zerjem se (inf. wó-zrěć se) circumspicere: hs. wobzor (požčene) Horizont; ds. zorja (hs. podrěčne zorja, zwjetša z překhadom samohlosowki o do e: zerja) aurora.

Sem słušeju tež hišće přikłady, w kotrychž je stsl. ę t. j. en k stsl. ą t. j. on stopnjowane; w delnjoserbskim wotpowjeda starosłowjanskemu ę samohlosowka ę a w hornjoserbskim ja abo, hdyž

mješka zložka sčěhuje, je, starosłowjanskemu a pak we woběmaj serbskimaj narěčomaj samohłosowka u, potajkim e:o = e:a = ds. ě, hs. ja (je): u.

Přikłady. K. błęd we stsl. błęsti errare: błud ds. Irrlicht, hs. Irrtum: błudzić (błuzić) errare. — K. gręz we hs. hrężnyć, (ds. grężnuś) mergi, přir. stsl. gręzěti immergi: hs. bruzk (ds. gruzk) gobio, přir. stsl. grąziti immergere. — K. męk we hs. mjaknyć (ds. męknuś, stsl. męk-naŕiti) mollescere: muka (stsl. maŕka) farina. — K. męt we hs. mjasć comprimere: hs. muť sedimentum, mutej rudis: mućić (muśić = stsl. maŕiti) turbare. — K. pęt we ds. pěš, hs. pječ (starše pjać = stsl. peŕiti) tendere: hs. puto, ds. pyto město puto (stsl. paŕto) compes: putać (putaś) compedibus vincere. — K. tęg we hs. ćeżić (ds. dial. śężyś) gravare: tuža maeror: tużić (tużyś) maerere. — K. vęz we hs. wjazać, ds. wężaś = stsl. vęzati ligare: hs. wuz-oł Zulp.

Přisp. Přenjoťne a druhotne słowjeso brachujetej často w serbsčinjě, n. př. k hs. węcownikej hrom (wot korjenja grem abo grēm) tonitrus a k hs. węcownikej wob-luk (wot korjenja *lęk) arcus.

§ 2. Prawidło II. Hdyž so wot přenjoťneho słowjesa bjez srjedźneho stopnja węcownika druhotne słowjeso wotwodźuje, postupi abo podlějši so e k ě.

Přistawk. We njeprěhłosowanej (njeakcentowanej) zložcy wotewrja so w serbsčinjě ě do je a za absolutnje twerdymi syčawkami (hs. s z c, a ds. s z c š ž) překhadža do twerdeho e.

Přikłady. K. ber a woslabjeny bęr we bjeru = stsl. bera (inf. hs. brać, ds. braś = stsl. bęrati) capio: zběrać (ds. zběraś) colligere; dobjerać (dobjeraś), přir. pol. dobierać. — K. leg we leh-nyć so (lag-nuś se) recumbere: lěhać so (lęgaś se) saepius recumbere. — K. let we lećeć (leśeś) volare: lětać (lętaś) volitare. — K. rek we rjek-nyć (rjak-nuś) dicere: hs. rěkać nominari. — K. tek we hs. zestarjenym čeku fluo: hs. čěkać fugitare. — K. čer we hs. póćrjeć, ds. póćrješ (ze *-čerti) haurire: póćerać (póćeraś) saepius haurire. — K. der a wosł. dęr we hs. drěć (ze *derti), ds. draś (ze *dęrati) scindere, detrahere pellem: rozdzerać (rozdzeraś) a wudžerać (hužeraś) aufsperrēn. — K. mer we hs. mrěć a ds. mrěś (ze *merti) mori: ds. hu- (wóte-, ze-) mjeraś emori. —

K. per we hs. přéc, a ds. přés (ze *perti) fulcire etc.: podpjerać (pódpjeras) adiuvare. — K. stel we hs. sčelu (ds. sčelu) spargo: pósčelać (pósčelaš) lectum sternere; zasčelać stramentum pandere. — K. ster we hs. strěć, a ds. strěš (ze *sterti) sternere: hs. přescěrać, ds. pšescěraš (sc. bliđo) linteo operire mensam. — K. ter we hs. trěć a ds. trěš (ze *terti) terere: ds. rozčeraš paulatim conterere; ds. zašeraš paulatim conficere. — K. ver we hs. wote-(za-)wrěć a ds. wóte-(za-)wrěš (nast. ze *-verti) aperire resp. operire: wotwjerać (wotwjeras) paulatim aperire; zawjerać(š) paulatim operire; k tomu ds. zawjeradło foricula. — K. žer we ds. žrěš (ze *žerti) a hs. póžrjeć, ds. póžrješ devorare: póžerać(š) vorare haurire. — K. zer we Mužak. podrěći wózrěć, wózerjem adspicio: Mužak. podr. wózerać se saepius circumspicere.

Sem słušeju tež słowjesa, kotrež přénjotnosłowjesnej z e wo-
słabjenej samohłosowcy ь wotpówjeduju w druhotnym słowjesu ze
samohłosowku i wustupuja; su to: K. čen a wošlabj. čьn we hs.
pó-čnu (= stsl. po-čьna) incipio facere: činić (cyniš) facere; po-
činać (pócynas) coepisse. — K. germ abo přestajeny a wošlabjeny
гьm —: hrinać (grimas) tonare. — K. jem a wošlabjeny jьm
na př. we ds. zajmu pignus capiam: hs. jimać captare; zajimać
capere. — K. pen a wošl. pьn we hs. pnu (inf. pnyé město *pjeć)
tendo: spinać(š) sufflaminare; zapinać(š) malleolis iungere. —
K. pomen a wošl. pomьn we hs. pomnić, ds. pomnješ (= stsl.
pomněti) recordari: pominać(š) a spominać(š) meminisse. — K. žen
a wošl. žьn we hs. žnju, ds. žnjom (inf. ds. žeš, hs. žnjeć město
žeć = stsl. žęti, žьnja) falce desecare: na narašćich pomjezach
žynać a zažynać metere.

Skónčnje mataj so tež hišće sem ličić korjenjej žel a žer,
w kotrymajž stopnjowane è za ž po słowjanšćinje znatym zakonju
do ja (‘a) překhadža: K. žel we stsl. želěti cupere, lugere: ds.
žalowaš, hs. žarować maerere, přir. žalosć luctus. — K. žer we
hs. žer-twa holocaustum: hs. zestar. žar ardor a hs. žarliwy in-
vidus; Žarow Sorau.

§ 3. Prawidło III. Wotwodźuje-li so wot słowjesa
abo wěcownika, kiž ma (z přičiny přénjeho stopnjowanja)
w korjenjejowej zložcy hižo samohłosowku o, dalše sło-
wjeso (frequentativne, iterativne, durativne) abo po-

mjenowak, stopnjuje so samohłosowka o do a (Pokračowanje I. pravidla w § 1).

Přistawk. Tuto a wobhladuje so za druhi skhodzeńk stopnjanja samohłosowki e.

Přikłady. Hs. honiě (ds. góniś) agitare: hs. hanjeć (starše banjać), ds. ganjaś circum vagari; ds. poganjowaś incitare. — hs. horiě, ds. góriś ardere: w Mužak. podr. Za-gaf (wjes) Sagar. — ds. groniś loqui; hs. hrono (ds. grono) proverbium: ds. roz-granjaś se colloqui. — hs. wob-hrodziě saepire; hs. hród (ds. grod) castellum: hs. za-hradzeć iterum atque paulatim saepire. — hs. khodziě, ds. chó(j)ziś itare: hs. -khađ a -khađzeć, ds. -chad a -chadaś we hs. wobkhađ, ds. hobchad consuetudo atd.; hs. wob- (pře-, za-) khađzeć, ds. hob- (pře-, za-) chadaś. — ds. chopiś incipere: ds. chapjaś paulatim incipere. — ds. chropiś spargere: ds. chrapjaś, chrapotaś rorare; chrapa gutta. — kolu (inf. hs. kłóć, ds. kłojś) pungo, přir. koł palus: kaćać(ś) saepius pungere. — ds. łomiś (hs. lemić ze staršeho łomić) frangere; na nawječornych pomjezach łomy regio uliginosa: łamać(ś) frangere. — moćiě (mócyś) madefacere; ds. mócydło Röstflache für den Flachs, ds. mócylc Ort zum Flachs-rösten: hs. maćeć (ze starš. maćać), ds. macaś paulatim madefacere; ds. macawa Tunknäpfchen der Spinnerinnen. — mokać(ś) madere: ds. makawa = macawa. — hs. moliě (wopaki je mylić), ds. moliś obturbare: ds. pomalaś se t. j. njekedźbujo so do nahoty wotwodzeć (wot małych džěci). — moriě (móriś) necare: mara, zwjetša pl. mary (přir. rus. mary) feretrum. — wot-nowiě (wótnowiś) renovare, přir. nowy novus: ds. wót-nawjaś iterum ac paulatim renovare. — płót (płot) saepes: płatać(ś) sarcire. — ds. pomoc iuvare; hs. ds. pomoc auxilium: hs. dial. pomahać (zwjetša pomhać), na nawječornych pomjezach spomahać, ds. dial. pomagaś (zwjetša bjez stopnjanja pomogaś abo pomgaś) iuvare. — ds. póraś efficere schaffen, zu Stande bringen: hs. parać tändeln, pasteln. — prosyc (pšosyś) precari: hs. prašeć (starše a dial. prašać), ds. pšaśaś interrogare. — hs. skoćiě, ds. skócyś (ze *skok-iti) salire: hs. skakać (dur.) saltare. — smoliě (smoliś) picare, přir. hs. smoła (ds. smóła) pix: smalić(ś) urere, přir. ds. swójbne mjeno Smala. ds. stojaś, hs. stejeć (dial. stojěć, starše stojać), stare: ds. stajaś, hs. stajeć (starše stajać) sistere. — toćiě (tocyś) dolio promere,

torno terere: ds. na-tacaš saepius dolio promere, ds. pó-tac Spille. — hs. tworić creare, ds. twóriš apparare, na pomjezech twórc creator: twarić(š) aedificare, twarc faber aedium. — wrócić (wrošiš) revertere: ds. za-wracaš, Mužak. podr. zawracać, na narašich pomjezech zawracać saepius convertere.

§ 4. Prawidło IV. Wotwodźuje-li so wot słowjesa, kotrež ma (z přičiny přenjeho stopnjowanja) we korjeúskej zlóžcy hižo ě, dalše słowjeso (frequentativne, iterativne, durativne) abo pomjenowak, stopnjuje so samohlosowka ě do a (Pokračowanje II. prawidła w § 2).

Přistawk. Tuto a so runje kaž to a w § 3 za druhi skhodźeńk stopnjowanja samohlosowki e wobhladuje. — W hornjej a delnjej serbšćinje brachuje wjacy króć srjedźny skhodźeńk přenjeho stopnjowanja (ě) a wot někotrych kmjenow přikhadźeju zeyła jenož twórby druhého stopnjowanja (a).

Přikłady. K. greb we hs. hřebju fodio: ds. grěbaš (dur.) fodere: hrabać (grabaš) pectine verrere. — K. rez (secare) w ds. rež, hs. rož (ze *rez-ja) frumentum: rězać(š) secare: razyć(š) cadere, zrazyć(š) vulnerare, zarazyć(š) occidere; raz ictus, hs. wobraz imago. — K. sed we hs. synýc so (ze sednuć se), ds. sednúš se considerare, přir. sedlo sedes: hs. sedžeć, ds. sežeš (= stsl. sěděti) sedere a hs. sydać, ds. sedaš (= stsl. sědati) saepius considerare: hs. sadźić, ds. za(j)ziš semel imponere vel plantare; hs. sadžeć, ds. sa(j)žaš iterum atque saepius ponere vel plantare; sad poma; přėsada (pšesada) plantae recentes. — K. sker bz. skel (scindere), přir. šćerbina scissura, hs. šćerk glarea: hs. šćěrić, šćěrjeć (sc. zuby) restringere dentes: škarac(š) stochern, skała rupes. — K. s(k)ver-(k) hs. škrěć, (ze *skverti) stridere, přir. hs. šwjerč, ds. šwjerc gryllus: hs. škrěćeć, škrěkać clamitare: ds. šwark Griefe. — K. žeg we hs. žhu (zestarjene) ardesco, k tomu hs. žeh-lić gliscere a žeh-liwy fervidus: hs. žahać (ze *žęgać) ardere, hs. žahalca = ds. žagajca (ze *žęgavica) urtica, hs. Žahan, ds. Žagan (ze *Žęgan) Sagan (město): ds. zgaga, hs. žaha (ze *žhaha = *žgaga) ardor stomachi. — K. slědujcy mjenam brachuja twórby přenjeho stopnjowanja: K. lez (přir. č. lezti) repere: — : lazyć(š) repere (dur.). — K. pel we po-pjel cinis: — : palić(š) urere, hs. pal incendium. —

K. per*) we ds. přés (ze *perti) siccescere: —: parié(š) aqua ferventi perfundere. Ani kmjen ani słowjeso přenjeho stopnjowanja njeje serbšćina zakhowała k tymle słowjesam druheho stopnja: škrabać(š) fricare, walić(š) volvere a waleć (walaš) volutare, warić(š) coquere.

§ 5. Prawidło V. Ma-li přenjotne słowjeso w korjeńskej zložcy samohłosowku i, staj pola wotwodźowaných słowjesow a pomjenowakow dwaj padaj móžnaj:

a) Hdyž kmjen (korjeń) na suhłosowku (konsonant) wukhadža, stopnjuje so i do ě.

Přikłady. Ds. kwitu (inf. kwisć) floreo: kwět, kwětka flos. — Ds. lipaš (intr.) haerere: lěp (ds. dial. tež lip: i ze ě) glutinum; hs. lěpic (trans.) agglutinare. — K. lik we hs. ličić, ds. lieys (ze *lik-iti) numerare: lěcha (město lěka) area (t. j. po prawym = wotličeny kruch zemje). — K. smi we hs. smjeć, ds. smjaš (ze *smi-ati = stsl. smijati) ridere: směch risus, směwać(š) subridere. — swit-ać(š) illucescere: swět mundus, swěca lumen, hs. swěčić (ds. swěšiš) lucere. — wis-ać(š) pendere: — wěsyć(š) we powjesyć(š) suspendere a powěšec (powěšaš) saepius suspendere. — wić(š) nectere: wěnc, wěnk corona. — widžec (wižeš) videre: hs. wědžec (zwjetša skeps. wjedžec), ds. wěžeš (praes. hs. ds. wěm) scire. — Přenjotne słowjesa z i brachuja w serbšćinje pola: běda, bědžic (běžiš), hněw (gněw), hněwać (gněwaš), hwězda (gwězda), měch, měsyć(š), pěha a dial. piha (pěga), sněh (sněg), spěwać (spěwaš a husćišo spiwaš), čěto (šěto), wěk atd.

b) Hdyž kmjen (korjeń) sam na i wukhadža, stopnjuje so tuto i do oj.

Přikłady. bić(š) ferire: hs. boj pugna, bojować pugnare. — hnić (gniš) putere: hnój (gnoj) stercus, hnojić (gnojiš) stercorare. — K. ki we hs. wot-po-čink (ds. wót-po-cynk) quies: po-koj pax, spokojić(š) pacare. — K. li we hs. leć, ds. lać (ze *li-a-ti = stsl. lijati) fundere, přir. hs. praes. liju fundo: lój (lój) sebum (t. j. laty tuk). — pić(š) bibere: hs. na-poj potus, hs. napojeć (ds.

*) Sem sluša drje tež słowo Wojerowskeje podrěče pjerjenjea t. j. pokruta, kiž so k zaprajenju wohnja trjeba. — Přeni skhodžec stopnjowanja poskića snadž hs. pórić (pyrić?) t. j. do pjecy zatepić, a ds. pórywina t. j. hustozwarjenjej wósmuž.

napowaš město napojaš) potom praebere. — wić(š) neotere: wojo (wójo) temo a snadź tež wójna bellum a wojować (wójowaš) bellare. — Žane přenjetne słowjeso z i njehodži so w serbšćinje wuslědźić k słowam: bojeć so (bojaš se), dejić (starše a dial. dojić, ds. dojiš) a dójka (dojka), rój (roj) a rojić(š) so (se), hs. stroj a strojić abo trojić (ds. tšojiš), ds. znoj.

§ 6. Prawidło VI. Ma-li přenjetne słowjeso w kórjenju přenjetnje (nic sekundarnje) samohłosowku y, staj pola wotwodźowanych słowjesow a pomjenowakow tohorunja (přir. § 5) dwaj padaj móžnaj:

a) Hdyž kmjen (korjeń) na suhłosowku wukhadža, stopnjuje so y do u.

Přikłady. dychać(š) spirare, dych spiritus: duch animus, duša (ze *dych-ja) anima a hs. dusyc (ds. dušyš) suffocare. — hs. hinyć, ds. ginuš (= stsl. gyb-naŭi) perire: z-hubić (z-gubiš) perdere, hs. wu-hubić pessumdare. — słyšeć (słyšaš) audire: sluchać(š) oboedire, słušeć (słušaš) pertinere. — hs. wuknyć, ds. huknuš (město *wyknuć(š) = stsl. vyknaŭi) discere: wučić (hucyš) docere. — ds. pych halitus, spych vapor a pychowaš singulare: ds. puchaš flare a puchowaš succensere; hs. puchof (ds. puchof) bulla. — Bjez přenjetnych słowjesow su: brus, budzić (bužiš), studzić (stužiš) a wo-studa (wó-studa), tšuga atd.

b) Hdyž kmjen (korjeń) sam na y wukhadža, stopnjuje so y do ow.

Přikłady. kryć (kšyš) tegere: hs. we Wojer. podr. krow (hewak hs. kryw a ds. kšywo: tworjene po kry-ju) tectum. — ryć(š) fodere: row sepulcrum, hs. přerow fossa. — słyšeć (słyšaš) audire: słowo verbum. — Bjez přenjetneho słowjesa su: hs. kow, kować(š), strowje, wotrow (wótšow).

§ 7. Přistawk k §§ 5 a 6. Samohłosowcy i a y staj po prawom hižo samej z ѣ a ѣ stopnjowanej abo lěpje nawopak: ѣ a ѣ stej z i a y zeslábnejenej. Tuto zeslábnenje njehodži pak so dla wupadnjenja resp. dla dorunanja samohłosowkow ѣ a ѣ w serbšćinje tak lohcy dopokazać, čím mjenje dokelž přikłady tež hižo w starosłowjanšćinje mnohe njejsu.

Potom hodźitej so u a ow dale stopnjować (2. skhodžeńk stopnjowanja), mjez tym so ě a oj w słowjanšćinje dalšeho stopnjowanja

mócněj njejstěj. Přir. taj dwaj skhodžeńkaj stopnjowanja samohłosowki e do o resp. ě (1. skhodžeńk) a do a (2. skhodžeńk). Potajkim wobsteja tu tele porjady: a) Samohłosowka i: 1) ɣ (zesłabnjene z i) — 2) ě resp. oj (1. skhodžeńk) — 3) —. b) Samohłosowka u: 1) ɣ (zesłabnjene z y) — 2) u resp. ow (1. skhodž.) — 3) aw abo wa (2. skhodž.).

Přisp. Druhdy so tež tón abo druhi skhodžeńk přeskoči a n. př. hnydom wot ɣ na aw (wa) překhadža.

a) Samohłosowka i.

1. Zesłabnjenje samohłosowki i do ɣ hodži so doslědźić we: ds. -cóiś we pó-cóiś abo póciś (= stsl. po-čystiti) = hs. česíc (ɣ je tu dorunane z e) honorare: 1. skhodž. čitać (stsl. čitati) hs. = legere a na pomjezech = numerare. — hs. šćeć (město scać), ds. scaś = stsl. sycati mingere: 1. skhodž. sykas(ś) t. j. *sik-ati aquam spargere, sibilare; syćeć (sycaś) t. j. *sičati sibilare. — Najdospołniši porjad samohłosowki i pokazuje so we: hs. mħa, ds. mħa = stsl. mħgla nebula: hs. miholić nebela, stobern; mikać(ś) město *migać(ś) nictari, přir. stsl. mizati (ze *mig-jati): hs. mězha (vulgo mjezha), ds. mězga succus arborum.

b) Samohłosowka u.

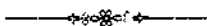
1. Zesłabnjenje samohłosowki y do ɣ hodži so doslědźić we: hs. hnuć, ds. gnuś = stsl. gɣ(b)nati movere (moment.): hibać (gibaś) = stsl. gybati movere (durat.). — ds. dial. zdechnuś = stsl. vɣzdɣchnati (ds. twerde e = stsl. ɣ) animam efflare: dychać(ś) spirare. — hs. dó-tknyć (= stsl. do-tɣknati) tangere, ds. za-tknuś (= stsl. za-tɣknati) infigere: tykać(ś) infigere (dur.). — zamknyć (zamknuś) includere (moment.): na pomjezech zamykać claudere (iterat.).

2. Zesłabnjenje samohłosowki y do ɣ a přenje stopnjowanje toho y do u poskića: hs. skhnyć, ds. schnuś = stsl. sɣchnati siccari: — suchi (suchy) siccus a hs. sušić, ds. sušys (ze *such-iti) siccare.

3. Wobaj skhodžeńkaj stopnjowanja poskićatej korjenjej: a) ply, přir. p. pły-nać nare: α) 1. skhodž. hs. płuć, płować, płuwać nare: β) 2. skhodž. pławić(ś) schwemmen; splaw ds. ratis, hs. delapsus. — b) sły we słyšeć (słyšaś) audire: α) 1. skhodž. słušeć

(slišaš) pertinere a słowo vox: β) 2. skhodž. hs. slawa gloria a slawić gloriari.

4. Ze přeskočenjom přenjeho skhodžeńka namakaju so: ds. chytaš iacere: —: chwataš (hs. khwatać) properare (se iacere). — kisać(š) = stsl. kysati coacescere: —: kwas fermentum, kwasýć(š) fermentare. — Tohorunja pokazuja 2. skhodžeńk stopnjowanja bjez druhich skhodžeńkow porjada: ds. dawiš (hs. dajić ze „dawić“), khwalić (chwališ), trawa (tšawa), hs. zabawa a zabawić.

Wo předložkach w serbsčínje.

Spisał dr. Ernst Muka.

§ 1. Předspomnjenja k předložkam.

Předložki (praeposicije) njejsu po swojim nastaću a přenotnym naložowanju ničo druge hač přisłowjesniki (adverbia) a buchu jako tajke pak z rodžakom (genitivom) zwjazane pak druhim nakosnym padam (— tohodla předložki = praepositiones —) abo słowjesam (— tohodla praefixa = předwěški abo předśłowjesniki —) přidawane, zo bychu nadrobnje wopisale, kotry wot móžnych wuznamow toho abo tamneho pada abo słowjesa je w tutym wosebitym padže runje měnjeny. Słowjesa z předložkami (= předwěška) zwjazane mjenuja so zestajanki (composita).

Džélene su předložki do woprawdžitych a njewoprawdžitych a rozdžéleju so na to wašnje, zo so posledniše tež hišće jako přisłowjesniki naložuja, so ženje jako předwěški (praefixa) ze słowjesami njezwjazuja a zwjetša hišće na wěšte nominalne twórby pokazuja, z kotrychž su wukhadžale; wšě tele póznanki přeniše nimaju.

Woprawdžite předložki zjednočuja so potajkim z wuwzaćom někotrych małkich kaž z pomjenowakami (= předložki) tak ze słowjesami (= předwěški). Pola pomjenowakow (nominow) njejsu wone na jednotliwe pady po runym rozdžélene, haj někotre hodža so wjacorym padam přidruzić, a druhdy dostawa so wěstym padam samo wjacory hač jena předložka, zo by so jeho wosebity wuznam tak prawje kruće wobmjezował. Jako předwěški (prae-

fixa) zwjazujuja so wone pak runje tak derje tež z pomjenowakami, mějo w zwjazku z nimi stajne cyle te same wuznamjenja kaž we zwjazbje ze słowjesami.

I. Woprawdźite předložki našeje serbšćiny su: a) jednore: bjez(e) a ds. bžez(e), dla, do, k abo ke (ds. k abo ku), na, nad(e), po (pó), pod(e) a ds. pód(e), pře (pše), před(e) a ds. pšed(e), přez(e) a ds. pšez(e), při (pši), w(e), wo (ho), wob (hob), wot(e) a ds. wót(e), wu (hu), z(e), za, — roz-, wy- abo wu- (ds. hu-), wz (wez-) abo z-.

b) dwójne: spod(e) a ds. spód(e) = rus. изъ-подъ, př. ds. spódy a spózy; ze-wot; ze-z(e); ze-za, př. rus. изъ-за.

Přisp. 1. Zhubiše su so ze serbšćiny tři předložki: nizъ, pro, proti.

Přisp. 2. Wot jednorych předložkow pod a) mjenowanych su najprěnjotniše a po zdaću wot žanoho pomjenowaka (nomina) njewotkhaďace: do, k, na, po, pře, při, w, wo, wu, z (= stš. sъ), za; jako sprostnjene žadaki (accusativi) wěstych pomjenowakow hodža so wobhladowač předložki nad, pod, před, přez, wob, wot, kotrež wot na, po, pře, wo pokhaďeju, přir. grekske *χάω*; twórbu rodžaka (genitiva) připomina dla, přir. łac. gratia.

II. Do najwšědnišich njewoprawdźitych předložkow serbskeje rěče słušeju: dale (dalej), über-hinaus, kromje (dial.) ausser, město statt, anstatt, nimo (mimo) an-vorbei, ausser, ohne, hs. mjez(e) a dial. bjez(e), ds. mjaz(y) zwischen, unter, móc kraft, niže (nižej) unter, unterhalb, njedaloko unweit, hs. póďla a pola (ds. póďla, póla, pla) bei, in der Nähe, hs. porno a skeps. pornjo, ds. póromje a spóromje gegenüber, neben, ds. prjedk, prjedku a prjezy vor, přećiwo a napřećiwo (ds. pšešiwo a napšešiwo) entgegen, gegen, ds. slědy a póslědy (hs. dial. posledy) abo ds. slězy a póslězy (hs. dial. poslez) hinter, nach, srjedz a srjedza (srjež, srježa, srježe) mitten, unter, inmitten, přir. dosrjedz (dosrjež) in die Mitte von a wosrjedz (wósrjež) in der Mitte von, wonkach a zwonka (ds. wence a zwenka) ausserhalb, wokoło (hokoło) um, um-herum, wyše (hušej) oberhalb, über.

Tute njewoprawdźite předložki přijimaju wšitke rodžak z wuw-zaćom předložkow mjez (mjaz), porno (póromje) a přećiwo (pšešiwo). Předložka mjez (mjaz) steji na prašeńko „quo (kam)?“ ze

žadakom (accusativom) n. přir. mjez pšěncu (mjazy pšenicu) unter den Weizen a na prašeńko „ubi (hdže)?“ z přewodžakom (sociativom) n. př. mjez černjemi (mjazy šernjami) unter den Dornen, mjez nami (mjazy nami) unter uns. — Hs. „porno“ a zwjetša tež ds. „(s)póromje“ ma dawak (dativ) při sebi n. př. hs. porno nam = ds. (s)póromje nam neben uns (uns gegenüber); druhdy steji w delnjoserbskim tež rodžak n. př. sc. sw. Mark. 12, 41 spóromje Bóžego kašća, přir. Dan. 5, 5 spóromje swěčenika a 1. Mojz. 21, 16 spóromje njogo. — přećiwo (pšesiwo) zwjazuje so kaž hižo w starosłowjanšćinje jemu wotpowjedace protivo z dawakom n. př. přećiwo Bohu a čłowjekam (pšesiwo Bogu a čłowjekam); wot nowišeho časa přidawa so pšesiwo w delnjej serbšćinje (wosebje w Bramborskim Casniku) husto tež rodžakej (genitivej), n. př. pšesiwo swójego bratša a hižo pola Jakubicy: napšesiwo někogo*); k tomu zwjazuje Jakubica hišće předložku „mimo“ nic jenož z rodžakom (n. př. nimo tego), ale tež ze žadakom, n. př. Mark. 12, 28. 29. mimo (w)šycke.

§ 2. Předložki z jenym padom.

I. Z rodžakom.

1. Bjez, před wjacorymi čezko wurjekomnymi suhłosowkami bjeze a před wš husto skepsane do bje = stsl. bezъ „ohne“. W delnjoserbskej pisomnej řeči trjeba so bžez, bžeze, bže (w Sworowym słowniku špatnišo bžez, bžeze, bže), štož na změšenju z předložku „pšez“ wotpočuje, kotraž ma wot stareho časa z džela samsny wuznam a kotraž so tež woprawdže hišće džensa w někotrych delnjoserbskich podrěčach město předložki „bjez“ nakožuje, přir. stsl. презъ pódlá bezъ = sine. Jakubica ma jenož bjez(e), Moller a Hauptmann (str. 355) mataj jenož pšez, Tara ma pódlá kromje (= ohne) raz bjez a raz pšez, Chójnán bjez a pšez. W delnjoserbskej pisomnej řeči dyrbjalo so pak pšez pak bjez nakožować, nic pak skažene bžez (bže) abo bžez (bže).

a) Bjez jako předložka „ohne“, n. př. hs. bjez starosće (ds. bžez starosći) sine cura, hs. bjeze mnje (ds. bžeze mnjo) sine me, hs. bje wšeje zaslužby (ds. bže wšykneje zaslužby) nullo merito atd.

*) Wopaki a po němskim složene je: pšesiwo tu kazń (žadak!) pola Hauptmanna, ds. řečn. str. 348 = n. gegen das Gesetz.

b) Bjez jako předvěška „un-, -los“ njezwjazuje so ze słowjesami, ale jenož z pomjenowakami (nominami) a to tež skoro jenož w hornjej serbsćinje n. př. bjezdźělnoy unteilhaft, bjezprawny unbefugt, rechtlos, bjezakoństwo Ungesetzlichkeit, Gesetzlosigkeit, bjezdžak (ds. bžezdžěk) adv. ungerm, wider Willen.

2. Dla (z *dělja, přir. rus. dlja, pol. dla = stsl. dělja) „wegen“, „um — willen“, jenička postposicija w serbsćinje, kiž so jako předvěška před słowjesami njenaložuje, kotraž pak tež druhdy (jako praeposicija) před wěcownikami steji, n. př. ds. dla dłukejke drogi (Jos. 9, 13) = hs. dla dotheje drohi abo husćišo dotheje drohi dla; dale hs. mojedla, twojedla, našedla, wašedla = ds. mójogo dla, twójogo dla, našogo dla, wašogo dla a porědko dla mnje, dla tebe (ds. dla mnjo, dla tebe) atd.

3. Do = stsl. do z hłownym wuznamom: „bis — an“ = lač. ad.

a) Do jako předložka pola pomjenowakow „bis“, „bis — an“, druhdy hišće posylnjena z přisłowjesnikom hač (ds. až): α) městotnje na prašeńko „quo (kam)?“ = „in“, „nach“, n. př. do města in die Stadt, do Khoćebuza (do Chósobuza) nach Cottbus. — β) Časnje na prašeńko „quando (hdy)?“ = „gegen“, „vor“ n. př. do póh(d)nja gegen resp. vor dem Mittag t. j. vormittags (z wotwodženku „dopoh(d)njo = Vormittag), do jědnačich (do jadžnasčich) gegen resp. vor 11 Uhr — γ) do = „an“ w prajimje: hs. wěrić do ... (ds. wěriš do ... pó dla wěriš we ...) glauben an ...

b) Do jako předvěška pola słowjesow; přikhadža w dwěmaj rozdźělnymaj wuznamomaj: α) w cyle přenjotnym zmysłu wosebje pola słowjesow hibanja k poznamjenjenju dosćěhnenja postajeneho abo pytaneho kónca, n. př. doběžec (doběžaš) bis zum Endziel laufen = erlaufen, dóńć (dojś) bis zu Ende hingehen = erreichen, donjesć (donjasć) bis zum Ziele tragen = hintragen, — β) pola druhich słowjesow jara husto k poznamjenjenju, zo je čin w polnej měrje ke kóncej wjedzeny, n. př. dojěšć aufessen, dołamać(ś) vollends zerbrechen, doptaćić (doptaśić) vollends (den Rest) bezahlen, do-słužić (do-słužyś) bis zum Jahresende dienen.

c) Do jako předvěška pola pomjenowakow; ma samsne wuznamy kaž pola słowjesow, n. př.: α) hs. doběh (doběg) das Laufen bis zu Ende = das Einholen, hs. dostork Endstoss, Schlusschub, —

β) dojdědowař t. j. tón, kiž posledni dórtek zjě = Nachesser, hs. dopłaćenka Restzahlung, doslužba = služba hač do kónca lěta.

4. Wot abo wote (hl. pod 1) = ds. wót abo wóte = stsl. отъ z hłownym wuznamom: „von — weg“ = lač. de a a(b) k poznamjenju džělenja.

a) Wot jako předložka pola pomjenowakow: α) městotnje = „von — her“, „von — ab“, „von — aus“ n. př. wot (wót) njebjes (pódlá z njebjes) de caelo; wot Boha (wót Boga) a deo, wote mnje (wóte mnjo) a me a tak stajnje pola passiva (wot = lač. a a grec. ἐπό) a pola słowjesow dostaća a słyšenja, — β) časnje = „von — an“ n. př. wot wěčnosće (ds. wót nimernosći) = stsl. отъ věka von Ewigkeit an; wote dnja k dnjej (ds. wóte dnja ku dnju) von Tag zu Tag, — γ) džělnje (partitivnje) n. př. jedyn wot tych dnjow (jaden wót tych dnjow) unus ex his diebus, přir. stsl. jedinъ отъ днйъ, — δ) k poznamjenju přičiny n. př. sam wot so (sam wót se) sua sponte, — ε) nowe abo lěpje poněmčěfske je naložowanje předložki wot k poznamjenju kajkosće n. př. ds. wót wjelikeje dobroši (Ps. 103, 8) magnae benignitatis a pola słowjesow powědanja atd. město předložki wo (hl. tam) = „von“, „über“ = lač. de n. př. Jan. 3, 12 wot zeńskich wěcow rěčeć (wót zeńskich wěcow groniš).

b) Wot jako předwěška pola słowjesow; hłowny wuznam „von — weg“ je so nimale pola wšitkich zestajankow hišće wukhował a wot(e) runa so potajkim z němskimi předwěškami „ab-“, „weg-“, „ent-“, „auf-“, — α) w najpřěnjotnišim zmysłu jara husto n. př. wotbić wótbi(š) abschlagen, woteńć (wótejš) weg (hinweg-)gehen, wotwjazać (wótwězaš) entbinden, wotčinić (wótečniš) aufmachen, — β) w zmysłu přestaća činitosće (porědko) n. př. wotbolić wótbólěš t. j. přestać bolić, woteznać (wóteznaš) t. j. přestać znać = entfremden, — γ) w zmysłu překhada činitosće wot jenoho předmjeta abo jeneje wosoby na druhi abo druhu (tež porědko) n. př. wotewdać (wótewdaš) abgeben, wotmołwić (wótmolwiš) erwidern, entgegenen, wotnowić (wótnowiš) erneuern.

c) Wot jako předwěška pola wěcownikow ma samsne wuznamy kaž pola słowjesow, n. př. wotkhad (wótkhad) Weggang, wotmołwa Erwidern, Antwort.

5. Wu (we Wojer., Mužak. a namjezn. podrěči) = ds. hu (dial. wu a u = stsl. a rus. u) z dočista wšelakim wuznamom za tym hač je jako předložka z pomjenowakami (nominami) abo jako předwěška ze słowjesami zwjazana.

a) Wu jako předložka znamjenja „bei“ „apud“, jenož z počahom na wosoby, staw a swójby, n. př. ds. nimo hu nas (apud nos) a hu was (apud vos) hu fararja a hu fararoje (= ds. pola fararja a pola fararjec), hu kowala a hu kowaloje (= hs. pola kowarja a pola kowarjec), husćišo pak z mnohotu (pluralom) kaž hu Šofšic bei Schultzens, hu Nowakoje bei Noacks; w Mužak. podrěči nimo wu nas a wu was zwjetša jenož z jenotu (singularom) swójbných mjenow n. př. wu Kjaremarja bei Krügers, wu Warka bei Warkos, wu Nowaka bei Neumanns.

Prisp. Twórba wó město wu, kotraž je w Časopisu Maćicy Serbskeje 1869, str. 81 narašej pomjezneje podrěči přidžlena, njejsym tam slyšał; wopačna je Hauptmannowa wučba (w řečn. str. 342), zo so hu ze žadakom (accus.) zwjazuje.

b) Wu jako předwěška trjeba so w zmysłu „weg-“, „ent-“, „ab-“ = lat. au a je w delnjoserbšćinje kaž w starosłowjanšćinje časta, w hornjoserbšćinje rědša, — α) w přenjatnym zmysłu n. př. wuběhnyć (huběgnuš) = stsl. uběgnati entlaufen, wujěć (hujěš) = stsl. ujeti davonfahren, wumyć (humyš) = stsl. umyti abwaschen, wustudzić (hustuziš) = stsl. ustuditi abkühlen, — β) we woslabjenym zmysłu, husto jenož k wuraženju perfektivneho (dokonjanliwego) słowjesa n. př. wučuć hucu(š), aor. wučuch (hucuch) ich bekam das Gefühl, wupytać (hupytaš) = stsl. upytati, aor. wupytach (hupytach) ich machte ausfindig, erblickte, wosebje husto pola Jakubicy, n. př. wucyni (aor. k cyniš) bewerkstelligte, wudyri (aor. k dyriš) erschlug, wurozumje (aor. k rozumješ) verstand, wuwěri (aor. k wěriš) er bekam den Glauben.

II. Z dawakom.

Jenička sem slušaca předložka je k, před kerknikami a mnohotu suhłosowkow hs. ke, ds. ku, pola Jakubicy k, ku, ke pola Chójnana k, ku, ki (?) = stsl. къ k poznamjenju pohibowanja na prašeńko quo (kam)? wotpowědujca němskej předložce „zu“ w najwjacorišich jeje wuznamach, n. př. k městu zur Stadt, in der

Richtung nach der Stadt hin; k Bohu (k Bogu) zu Gott; ke Khrystusej (ku Krystusu) zu Christus; ke mni (ku mnje) zu mir. Druhdy přikhadža w delnjoserbskej pisomnej rěči ku tež před jednorymi subšowkami n. př. pola Fryca w Star. Zak. ku sebje (Sudn. 3, 13; 1. Kral. 13, 4), ku cesći (Sir. 20, 28); to pak njeje po ludowej rěči, runje kaž tež nic k město ku před kerknikami n. př. Zef. 3, 20, Ef. 1, 6. 12, 14 k chwalbje město ku chwalbje. Před wš trjeba so jenož k n. př. Sir. 25, 31 k wšitkim wěcam (ds. k wšykny wěcam).

Přisp. Jako předwěška so k ze słowjesami a pomjenowakami zestajować njehodži.

III. Ze žadakom.

1. Pře, we Wojer. podr. tře, ds. pše, na pomjez. ptše a tše, pola Jakub. pše a prje = stsl. přě pódla pro, rus. pere pódla pro, pol. prze = lač. prae pódla pro z hłownym wuznamom „durch (etwas) hindurch“, „über (etwas) hinweg“.

a) Pře jako předložka trjeba so pak we swojim přenjetnym wuznamje pak tež we wuznamje předložki pro, kotraž w serbsčínje wot předložki pře začišćana, přičinu „vor, wegen (um, über)“ znamjenješe; tola tež pře so we woběmaj serbskimaj narěčomaj přeco bóle zabywa a z předložkami pak po zmysłu pak po twórbje podobnymi, wosebje z přez a před zarunje: — α) pře = „über — hinaus“, w tutym zmysłu jenož hišće w delnej serbsčínje n. př. w Frycowym Starym Zakonju 1. Mojz. 30, 8 pše nju psijš über sie kommen, Sir. 25, 15 zo pše wšo geht über alles, Sir. 25, 18 pše žeńscynu šydnosć über Weiberlist, Ps. 99, 1 pše wšykne ludy über alle Völker; — β) pše = stsl. pro „vor, wegen, um, über“ n. př. pře swoje džěći plakać (pše swóje zěši plakaš) wegen seiner (um seine) Kinder weinen, přir. k tomu Sir. 22, 10, Sach. 12, 10; ds. pše kónje hoglědaš (Hauptm.) wegen der Pferde, d. h. nach den Pferden sehen; pře khorosć (pše chórosć) für (gegen) die Krankheit, přir. ds. pše grěch a njecystosć (Sach. 13, 1) wider die Sünde und Unreinigkeit. Wopaki podawa Swora we ds. słowniku pše nim město pšed nim vor ihm a pše teju chórosću město pšed chórosću vor der Krankheit.

b) Pře jako předwěška pola słowjesow přikhadža runje tak husto z přenjetnym kaž z wotwodženym wuznamom, a tež tu za-

stupuje w serbšćinje pře přewěšku pro, 'dokelž wobě nimale to same woznamjenjetej, — α) w najprěnjetajšim zmysłu „durch“ nimo měry často n. př. předuć (pšeduš) durchblasen, překlóć (pšekłóš), přełećeć (pšelešes), přeskoćić (pšeskócyš), přestupić (pšestupiš), — β) k poznamjenjenju, zo čin abo skutk přez wěstu dobu traje, n. př. přebywać (pšebywaš) verweilen, zur Miete wohnen, přehladać (pšeglědaš) durchsehen, přeptakać (pšeptakaš) n. př. cyłu nóc (ceću noc), — γ) we wuzkim zwisu z hłownym wuznamom (pod α) k poznamjenjenju přesadženja wot jenocho městna do druhého (trans.) n. př. přesadzić (pšesa(j)ziš) versetzen, umsetzen, übersetzen, verpflanzen, předać (pšedaš) von einem zum andern hinüberggeben d. i. verkaufen, — δ) w hišće wužšim zmysłu hač pod γ k poznamjenjenju přeměnenja wěcy (= grec. μετα- a n. „um-“) n. př. přeměnić (pšemjeniš) umändern, vertauschen, prepisać(š) a prepisać so (pšepisaš se), předžěłać (pšezěłaš), — ϵ) w zmysłu „an — vorbei“, kotryž so ze zmysłom „über — hinweg“ blizko dótkna, n. př. přeběžeć (pšeběžáš) an etwas vorbeilaufen, přehladać (pšeglědaš) an etwas vorbeisehen = etwas übersehen (indulgere), — ζ) z wuznamom pod ϵ wuzko zwisowacy je wuznam skutka, kiž wěstu mjezu překroća, n. př. pšemóć přez wěstu mjezu móć = n. überwinden, — η) z toho wuwiwa so cyle powšitkownje wuznam přeměrnosće skutka (z wjetša pola reflexivnych słowjesow), n. př. hs. přejěš so (ds. pšejěš se), překhwatać so (pšechwataš se), přejachlić so (pšejachliš se) so mućno jachlić, zo dycha njedosrěbaš, — θ) z toho wuwiwa so ďale zmysl, zo skutk přez překroćenje wěsteje mjezy skutkowarjej abo podmjetej (subjektej) škodźi, n. př. přehrěšić so (pšegrěšyš se) sich versündigen, prepíć (pšepiš) z part. praet. pass. přepity (pšepity), přespać (pšespaš).

c) Pře jako předwěška pola pomjenowakow ma samsny wuznam kaž pola słowjesow.

2. Wob (ds. hob), před wjacorymi suhłosowkami wobě (ds. hobe), jako předwěška tež wobó (hobo) = stł. obz = hač. amb, grekske ἀμφί, sta. umb z hłownym wuznamom „um“, „um — herum“.

a) Wob jako předložka znamjenja: α) městotaje „um — herum“; trjeba so tak jenož hišće porědko w hornjoserbšćinje a na pomjezach n. př. wob dwór hanjeć (nam. podr. wob dwór ganjać),

za to w delnjoserbšćinje bokoto dworu ganjaš a tež husćišo w hornej serbšćinje: wokoło dworu hanjeć; — β) časnje „über“ abo „hindurch“ (= łac. per) n. př. wob nóc (hob noc) = stsl. obz nošť die ganze Nacht hindurch; ds. hob dvě lěše (Japošt. sk. 19, 10) = hs. wob dvě lěce zwei Jahre lang.

b) Wob jako předwěška pola slowjesow: α) z přenjetnym wuznamom n. př. woblec (hoblac = stsl. obléšti) umhüllen = anziehen; wobjeć (hobojmješ = stsl. obzjeti) umfassen, umarmen; — β) z woslabjenym wuznamom němskemu be- wotpowěduca n. př. wobčalnyé (hobšégnuš) beziehen, wobziwić (hobžywiš) beleben, wobetħac (hobeħdgaš) belügen.

c) Wob jako předwěška pola pomjenowakow (nječasto) n. př. woblek (hoblak) Umhüllung = Anzug, wobrubk (hobrubk) Umsäumung = Saum, wobstawk Bestandteil, na hs. pomjez. wobšuda (ds. hobšuda) Betrug.

IV. Z měsćakom (lokativom).

Sem sluša jenož předložka při (ds. pši, na pomjezech pšii a tšii = stsl. pri) z hlownym wuznamom „bei“, „an“, „neben“ = łac. ad a woznamja, kaž hišće pola zestajanych slowjesow (verbow kompositow) widźimy, nic jeno městno (hdže = ubi?), ale tež zaměrjenje do blizkosće městna (kam = quo?).

a) Při jako předložka stoji nic jenož pola konkretow n. př. při mni (pši mnje) a při horje (pši górze), ale tež kaž němske „bei“ pola abstraktow n. př. při dobrym rozomje (pši dobrem rozymje). — W delnej serbšćinje wjaza so pši z džela a na pomjezech wokoło Zleho Komorowa přeco wopaki z rodźakom, štož z jeho změšenja z podobnoznamjenjowej předložku pla („bei“, „neben“) wukhadža, n. př. pši Kaški (w lud. pšnjach) bei Käthchen, pšii tog' đuba bei der Eiche; tutomu změšenju předložkow pši a pla dzakuje dale předložka pša (z rodź.) wokoło Khočebuza wužiwana swoje nastace n. př. pša bratša město pla bratša.

b) Při jako předwěška znamjenja: α) blizkobyće (= „an-“) a přibliženje („heran-“, „zu-“) n. př. přiwišac (pšiwisaš) anhangen a přiwis (pšiwis) Anhang, přiwjazać (pšiwězaš) anbinden a hs. při- wjazk Anbindeband, přiłězć (pšilězć) herankriechen, připóstać (pšipóstaš) zusenden, přiładować (pšiglědowaš) zusehen a přiładować

(přiglědowar) Zuschauer, — β) z pódłanskim wobsahom přisporjenja po blizkobywanju abo pódłabywanju n. př. přičině (přicyniš) dazuthun a hs. přičina Zuthat, Grund, přiklasé (přiklasé) zulegen a přiklad (přikladk) Zulage, Beispiel, hs. přisporić vermehren a přisporck Zurwachs, — γ) z pódłanskim wobsahom zeslabjenja abo zmješćenja po bliženju n. př. přikusnyé (přikusnuš) a přikus (přikusk), přitamaé (přitamaš), přirězaé (přirězaš) verschneiden, kürzen a přirěz (přirěz) das Kürzerschneiden, přispomnié (přispomnješ) nebenbei erwähnen a přispomnjeńka (přispomnjeńka) das Nebenbei-erwähnen, die Anmerkung.

§ 3. Předložki z dvěmaj padomaj.

I. Z rodžakom a žadakom.

Z rodžakom a žadakom zwjazuje so předložka hs. přez(e), ds. psez(e), na pomjezach (přtsez(e), pola Jakubicy psez(e) a prjez(e), w Juršikowych rukop. hs. spěwaŕskich prjez = stsl. přězъ a p. przez z hlownym wuznamom „durch“ a „hinüber“, „über — hinaus“.

a) Přez jako předložka: α) z rodžakom (genit.) we wuznamje „über ein bestimmtes Mass hinaus“ = „ohne“ jenož w delajej serbsčinjě n. př. psez měry über das Mass hinaus = ohne Mass, masslos; psez zastužby über das Verdienst hinaus = ohne Verdienst; psez žěka (Hauptm. str. 355) ohne Dank, psez mnjo (Fabr. sc. Jan. 15, 5) ohne mich; přir. pódla stsl. přězъ (z rodž.) = bjez pólke przez we wurazach kaž n. př. przez pieniędzy = hs. bjez pjenjez; tež w staršich hs. spisach trjeba so tam a sem (n. př. we Wuježdžanskej agendže) přez z rodžakom we wuznamje předložki bjez. W delnjoserbskim je tuto psez (z rodž.) to samo znamjenjacu předložku bjez začišćalo, piše pak so w pisomnej řeči njeprawje bzez abo bžez, — β) ze žadakom na prašeńko „quo (kam)?“ = „über (super)“ a „durch (per)“ n. př. přez morjo (psez mórjo), přez (psez) móst, ds. psez tšugu (sc. Jan. 18, 1) über den Bach, přez (psez) měru über das Mass (Ziel) — přez (psez) zymu den Winter hindurch, přez tři lěta (psez tři lěta) — přez porsty hladaé (psez palce glědaš) durch die Finger sehen, — γ) husto trjeba so w serbsčinjě přez wopaki město z(e) z instrumentalom n. př. ds. psez sčerpnoś (Rom. 8, 25) město ze sčerpnoścu durch Geduld.

Přisp. Před „w“ druhdy w ludowej řeči skónčne „z“ wot přez wotpadnje, n. př. pře wšón swět (ds. pše wšyken swět). W pisomnej řeči pak njesměli spisačeljo tutu skepsanu twórbu naložować.

b) Přez jako předwěška přikhadža w serbsčínje jara porědko, jenož naša hornja narěč poskića tele příklady: přezjenić vereinigen a přezjenosć Einigkeit, dial. přezuč (z přez-uć) = so druhe črije wobuč, přezwažić so = přewjele sebi zwažić.

II. Ze žadakom a přewodžakom.

1. Nad a před mnohotu suhłosowkow nade abo zrědka a podrěčnje nado = stsl. nadъ z hłownym wuznamom „über“, „oberhalb“.

a) Nad jako předložka „über“ ze žadakom (accus.) na prašeńko „quo (kam)?“ a z přewodžakom (instrum.) na prašeńko „ubi (hdže)?“ Tola je zwjazowanje ze žadakom w hornjej serbsčínje zestarjene (n. př. nad nas über uns) a w delnjej do čista zabyte; za nad zastupuje tu přiwuzna předložka na. Z přewodžakom zwjazana pak namaka so předložka nad tež hišće w delnjoserbskim n. př. pola Fabricia w Jap. skutk. 4, 27 nad twójim swětym žišešom a dr. — dale hs. ds. nade mnu (w podr. nado mnu) über mir, nad nami über uns, nad hłowami (głowami).

b) Nad jako předwěška njeje ani w druhich słowjanskich řečach ani w serbsčínje runje jara časta; w delnjoserbskim je so jenički příklad zdžeržal w nadejś = hs. nadeñć „über Jemanden kommen“ = antreffen, begegnen; w hornjoserbskim pak je wjacy tajkich zestajankow: α) w přěnjoťnym zmyslu n. př. nadpadnyć überfallen a nadpad Überfall, nadwisować darüberhängen, — β) w přenjesenym zmyslu n. př. nadpadnyć auffallen, einfallen a nadpadny auffällig, — γ) w zmyslu přesóhñjenja wosoby we wěstym činu (w słowjanščínje husto) w jeničkim hs. příkladže: nadsadzić überschätzen, überbieten.

2. Pod a pode (hl. č. 1), ds. pód a póde, hs. podr. pod, ds. podr. pyd(e) = stsl. podъ z hłownym wuznamom „unter“, „unterhalb“.

a) Pod jako předložka „unter“: α) ze žadakom na prašeńko „quo (kam)?“ městotaje „unter“ a časnje „gegen“ n. př. pod nohi (pód nogi) sub pedes, pod wječor (pód wjacor) sub vesperum, — β) z přewodžakom na prašeńko „hdže?“ = „unter“ n. př. pod njebjom (pód njebjom) sub caelo, pod sobu (pód sobu) unter sich,

hs. pode-mnu (dial. podo-mnu), ds. póde-mnu (dial. pyde-mnu) unter mir.

Přisp. W naslědže změšenja ze samsnoznamjenjatym přisłowjesnikom spód(y) abo spózy „subter“ namaka so w delnjoserbskej bibliji atd. předložka pód druhdy wopaki z rodžakom zwjazana, n. př. 1. Mójz. 39, 4 pód jogo rukowu město — ruce, 2. Mójz. 26, 19. 21 pód teje dele město — teju delu; 1. Sam. 21, 4 pód mójeje ruki město pód mójeju ruku, Ezech. 40, 44 pód póludnja město pód póludnjo, Dan. 11, 13 pód pólnocy město pód pólnoc gegen Mitternacht, posledniše snadź we wopačnej analogiji k wurazomaj do póludnja (pólnocy) a wót póludnja (pólnocy).

b) Pod jako předwěška njepríkhadža jara často: α) w přenjoťnym zmysłu „unter“ n. př. podpisać (pódpisaš), podtkóčić (pódtkócyš) a ds. pódejspíš unterwerfen, — β) z pódlanskim zmysłom skradźnosće n. př. podklasé a pódpožóčić (pódklasé a pódpožócyš) t. j. něšto njeprawe skradžu spody položíc (unterschieben), podzalézé (pódzalézé) t. j. skradžu spody zalézé (sich einschleichen).

3. Před a přede abo dial. předo (hlad. č. 1), ds. pśed(e), pola Jakubicy pśed(e) a prjed(e) = stsl. přědъ z hłownym wuznamom „vor“.

a) Před jako předložka „vor“: α) ze žadakom na prašeńko „quo (kam)“ n. př. před (pśed) město ante urbem, před wobličo (pśed hoblico) ante conspectum, — β) z přewodžakom na prašeńko „hđže?“ n. př. před ludźimi (pśed luźimi) vor den Leuten, před krótkim (pśed krotkim) vor kurzem.

Přisp. Fryco zwjazuje pśed raz wopaki z rodžakom pśed mójeju hušowu (2. Kral. 19, 28) město pśed móje hušy vor meine Ohren.

b) Před jako předwěška je w delnjej serbsčínje njeznata, w hornjej pak jara řědka, n. př. předstajeć vorstellen (ds. prjodk stawjaš), předebrać vornehmen, vorziehen (ds. prjodk braš).

III. Ze žadakom a měscakom.

1. Na = stsl. na z hłownym wuznamom „auf“ a „an“.

a) Na jako předložka: α) ze žadakom („quo = kam?“) = „auf“, „an“, „gegen“, „zu“, „über“: αα) městotnje n. př. na džěto hić (na žěto hys), na přazu (na pśězu), na mnje (na mnjo), —

$\alpha\beta$) časnje n. př. na tři měsacy (na tři mjasece), na to, na nowe lěto aufs nene Jahr (im neuen Jahre), — $\alpha\gamma$) pola ličbnikow n. př. na pjeć tysac (na pět towzunt) gegen (an) 5000, — β) z měsčakom („ubi = hdže?“) = „auf“, „an“, „in“, „zu“: $\beta\alpha$) městotnje n. př. na poli auf dem Felde, na njebju am (im) Himmel, na prawej rucy (na pšawej ruce) zur rechten Hand, — $\beta\beta$) časnje n. př. na wosmym dnju (na wósymem dnju) am achten Tage, — γ) k woznamjenjenju štwórěiny hodžinow steji na w delnjoserbskim pak ze žadakom pak z měsčakom, w hornjoserbskim pak jenož ze žadakom, n. př. ds. tři bërtele na wósym a na wósemich $\frac{3}{4}$ 8 Uhr, hs. tři štwórće na wósom, ds. bërtyl na jano = hs. štwórć na jenu $\frac{1}{4}$ 1 Uhr. — δ) „In Ruhe, in Frieden lassen“ rěka wšědnje na pokoj (žad.) wostajić, (ds. wóstawiš), pola Jakubicy pak „na pokoj (měsć.) wóstawiš“.

b) Na jako předwěška: α) w přenjatnym zmysłu (často) n. př. naduwać(š) aufblasen, napisać(š), nasypać(š), — β) woznamjenjejo započatk skutka (nječasto) n. př. nakhilić (nachyliš) ein wenig neigen, nałamać(š) anbrechen, narězać(š) anschneiden, — γ) woznamjenjejo, zo so skutk w mnohoće abo wot wjacorych předmjetow stawa (jara husto), n. př. napjelnić (napolniš) in Fülle anfüllen, napjee (napjac) in Vorrat backen, napłatać(š) in Menge flicken, nasykać (nasekaš) in Menge oder in Vorrat stampfen, — δ) w zwjazku z reflexivom so (se) woznamjenjejo, zo so skutk do syta abo do sytosće stawa, n. př. so nadžěłać (se nažělaš) sich müde arbeiten, so (se) najěsć sich satt essen, so (se) napłakać(š) sich müde weinen, so na swěće nabyć (se na swěše nabyš) die Welt satt bekommen.

c) Na jako předwěška pola pomjenowakow znamjenja to same kaž pola słowjesow.

2. W a při mnohoće suhłosowkow we abo wo = ds. we (zřědka w) a wo = stsl. wъ z hłownym wuznamom „in“.

a) W(e) jako předložka: α) ze žadakom městotnje na prašeńko „quo = kam?“ a časnje na prašeńko „quando = hdy?“ — W přěńšim padže je nimale wšudže na jeho město předložka „do“ stupiła, w poslednišim pak so dla woněmjenja nimale přeco wuwostaja; trjeba so we w delnej serbšćinje porjadnje hišće w prajimje: we Boga (Krystusa) wěriš = hs. do Boha (Khrystusa) wěrić; k tomu druhdy hišće w delnjoserbskich ludowych pěsnjach, wosebje w Mar-

kusowych wot M. Hórniku wudatych, n. př. we wódu ins Wasser, we dobru noc in guter Nacht, (w) nowu komoru (Smol. II) in die neue Kammer, (w) pšezpołdnje (Markus) mittags; k tomu wšědnje (w) ten cas tunc temporis, (w) tutu nóe (noc) = stsl. vъ та-ту ноѣт diese Nacht, — β) z měsćakom městotnje na prašeńko „hdže?“ a časnje na prašeńko „we kotrym času (während welcher Zeit)?“ jara často přikhadžujcy; při wurjekowanju so w husto wuwostaja, štož pak so w pisomnej řeči naslědować njesmě, n. př. w Hródku (w Grodku) in Spremberg, w njeju (we njeju) im Himmel, wó jstwje (wó jspje) in der Stube — (w) nocy während der Nacht.

Přisp. W delnjoserbsćinje měša so tu a tam wo = vъ z předložka wo = o a wurjekuje so potom podrěčnje tež ho abo o n. př. ho dnjo (Swora) am Tage, o měrje (Muka, lud. pšsn.) in Frieden, přir. k tomu Hauptm. řečn. str. 340 sl., samo ze předložku wu změnjene namakaš we w Jordan. lud. bajkach: wu njej (in ihr).

b) We jako předwěška je so w serbsćinje wšudže pozhubila a zastupuje so wot předložki samsneho wuznama „do“.

3. Wo (ds. wo, ho a o = stsl. o) z hlownym wuznamom „um“.

a) Wo jako předložka: α) ze žadakom: $\alpha\alpha$) městotnje (wohin? woran? worum?) „um“, „an“ n. př. wo kamjeń an einen Stein, wo głowu (ho głowu) um den Kopf, — $\alpha\beta$) časnje (binnen welcher Zeit?) „binnen“, „innerhalb“ n. př. hs. wo khwilu, ds. ho chylu (2. Mójz. 19, 22. 1. Kor. 16, 7) binnen einer Weile, hs. wo tři měsacy, ds. ho tři mjasece (2. Mójz. 2, 2) innerhalb dreier Monate, wo poł hodžiny (ho pól štundy) binnen einer halben Stunde, — $\alpha\gamma$) přičinscy (worum?) „um“, wosebje pola słowjesow duchowneho nawala, n. př. wo kblěb prosyć (wo klěb pšosys) um Brot bitten, wo bohatstwo so starać (wo bogatstwo se staraš) um Reichtum besorgt sein, wo to darum, trotzdem, — β) z měsćakom so „wo“ w hornjoserbskim porědko, w delnjoserbskim pak z cyła wjacjacy njenakožuje; najčasćišo přikhadža hišće w hornjej serbsćinje pola słowjesow čuwanja a powjedanja (verba sentiendi et declarandi) z wuznamowanjom „über“, „von“ = řeć. ře n. př. wo tajkich wěcach wědžeć, řećeć, nazhonić von solchen Sachen wissen, reden, erfahren; w delnjoserbsćinje a w najwjacorišich hs. podrěčacu na-

ložuje so za „wo“ předložka wot (z rodžakom); Jakubica staja samo k žadakej wót město wo, n. př. wót to pširowanje, um das Gleichnis.

Přisp. Kaž „wo“ z „wo“ tak so w delnjoserbskim njeporědko tež „wo“ z „we“ měnja a to hižo pola Mollera n. př. we žurka kłapaš an die Thüre klopfen.

b) Wo jako předwěška běše z woprědka samsneho wuznama kaž wob, trjeba pak so nětko zwjetša we woslabnjenym wuznamjenjenju za němske „be-“ n. př. wodźec (wózeš = stsl. oděti) bedecken a wodzew (wózew) Decke, wopisać (hopisaš) a wopis, wohladać (hoglědaš) besehen, besuchen a wohłady (hoglědy) pl. t. Besuch. — Přenjotny wuznam je so pola wjele zestajankow tak zeslabił, zo wone lědma wjacy hač dokonjanosć (perfektivnosć) słowjesa znamjenjeju a husto němskemu „er-“ a „ver-“ wotpowjeduja n. př. wocućić (wócušeš) erwachen, wodać (wódaš) vergeben, verzeihen, woslepić (hoslěpiš) blind machen, wostać (wóstaš) stehen bleiben.

§ 4. Předložki z třomi padami.

I. Z rodžakom, žadakom a přewodžakom.

1. Z, před mnohotu suhlósowkow a před syčawkami ze abo podrěčnje zo = stsl. съ a изъ.

A. Z, (ze, zo) = stsl. съ z hlownym wuznamom „mit (cum)“ a „von — herab (de)“: a jako předložka zwjazuje so z (s) w čěščinje a pólsčinje hišće kaž w starosłowjanščinje z tymi třomi padami (rodžakom, žadakom a přewodžakom), w serbskimaj narěčomaj pak jenož hišće z rodžakom a přewodžakom: a) z přewodžakom (sociativom abo instrumentalom) = „mit (cum)“ jara často k woznamjenjenju přewodžowanja; trjeba so w džzensnišej serbsčínje z cyła a powšitkownje jako předložka přewodžaka (instrumentala) tež při woznamjenjenju srědnosće (po němsku) n. př. z mužom (= съ мажемъ) mit dem Manne, z nožom (stsl. ножемъ) mit dem Messer, — w dalšim zmyslu z hromadami (z kopicami) mit Haufen = haufenweise, z khwilemi (z chylami) mit Zeiten = zeitweise, hs. ze wšěm (podr. zo-wšim), ds. ze wšym (podr. zo wšym) mit allem = ganz und gar, z woknom (z hoknom) mit dem Fenster t. j. zum Fenster hinaus, hs. z hłodom wumrjeć, ds. z głodom

(starše głodom) humrjes mit d. h. vor Hunger (Hungers) sterben, z knjezom byé (z kněžom bys) Herr sein, — β) z rodžakom = „von — herab“, „von — her“ („de“) n. př. z konja (z kónja) vom Pferde herab, hs. z hory, ds. z góry = rus. съ горы vom Berge herunter, z pola přińc (z póla pís) vom Felde (her) kommen.

b) Jako předvěška trjeba so z (ze, zo) jara husto: α) w najwoprawdžišim zmyslu instrumentalneho z = lač. com-, con- a n. „zusammen-“ n. př. splešé zusammenflechten, zesydač so (zese- daš se) sich zusammensetzen, zešicé (zešyš) zusammennähen, zložicé (zložyš) zusammenlegen, zusammensteuern, — β) z pódlanskim z toho wukhadžacym wobsahom dokonjanosće skutka w dobrym a złym zmyslu = n. „auf-“, „ver-“, „zer-“ n. př. hs. zjěsć, ds. zjěsć a zuěsć (stsl. сънѣсти = lač. comedere), spalić(š), steptać(š) zusammentreten = zertreten, zesykać (zesekaš) zusammenhacken = zerhacken, — γ) w zmyslu genetivskeho z = „von — herab“ n. př. spadać(š) herunterfallen, spušćicé(š) demittere etc., zlězć (stsl. сълѣсти) herabsteigen.

B. Z (ze, zo) = stsl. изъ (čes. pól. z) z hlownym wuznamom „aus“, „von — heraus“, lač. ex: a) jako předložka so tuto „z“ ro- džakej přidružuje n. př. ze zemje ex terra, z lěsa ex silva, z Popoje aus Papitz, ze wšeje nuzy (nuze) aus aller Not, ze słomy (přir. p. ze słomy) aus Stroh; — b) jako předvěška „z“ w serbsčínje rědko přikhadža a je husto čezko spóznač: α) w přenjatnym zmyslu n. př. z-ucé (ex-uere) die Fussbekleidung ausziehen a snadž ds. ze- blac (přir. stsl. изъвлѣсти) die Kleider ausziehen, ale hs. s(w)lec ausziehen = stsl. съвлѣсти exuere, — β) w přenjesenym zmyslu n. př. zbyć(š) = stsl. изъbyti frei (los) werden, verlieren, zhonić (zgóniš) = stsl. изъgoniti *heraustreiben = erfahren, zjewić (zjawiš) = stsl. изъjawiiti *herauszeigen = offenbaren.

Přisp. Předložka съ bu potajkim w serbsčínje do z(e) zmjeh- čena. Jako předvěški klinča w serbskim te 3 předložki съ, изъ a въсъ (hl. pod § 6 č. 3) cyle jenak a to před mnohotu suhłosowkow a jednotliwymi syčawkami (z wuwzačom č, é, dž) přeco ze (podrěčnje zo), před jednotliwymi suhłosowkami k p t č é pak jako twerde „s“ a před wšěmi druhimi jednotliwymi suhłosowkami „z“; jenož w hornjej serbsčínje je so s = съ w někotrych přikładach tež před mjehkimi suhłosowkami zdžeržalo n. př. smilić (přečiw

ds. zmilić) a smjetana (přećiwo ds. zmjatana). Jeničcy Jakubica rozdžělnje nimale porjadnje mjez předložkomaj s^z (= s) a iz^z (= z) n. př. s wodu (mit Wasser) a z města (aus der Stadt). W někotrych stronach delnjeje serbšćiny skónčnje namaka so tež před jednotliwymi suhłosowkami bjez wuwzaća jenož twórba ze kaž we (ženje z a w).

2. Za = stšk. za z hlownym wuznamom „hinter“.

a) Za jako předložka: α) ze žadacom na prašeńko „quo (kam)?“: $\alpha\alpha$) městotnje = „hinter“, dale „an“, „bei“ n. př. za hory (za góry), za wucho (za hucho), ds. za nadra zatkaš hinter t. j. in den Busen stecken, za ruku dźeržeć (zaržaš an (bei) der Hand halten, za šiju přinanyć (za šyju přimješ) beim Halse fassen, — $\alpha\beta$) časnje „hinter“ t. j. „nach“, „binnen“, „über“ n. př. za lěto nach einem Jahre, binnen eines Jahres, übers Jahr, za džen (za žen) binnen (während) eines Tages, dwójcy za tydžen (tyžen) zweimal die Woche über t. j. zweimal wöchentlich, — $\alpha\gamma$) přičinscy „wegen“, „für“, „zu“, „um“ (*ávr*) n. př. za čo (zac) wofür, weswegen? za mnje (za mnjo) für mich, woko za woko (Mat. 5, 38) Auge um Auge, za Boha měć (za Boga měs) zum Gott haben, ds. za pomoc pšosys um (= wegen) Hilfe bitten; — β) z přewoźakom: $\beta\alpha$) městotnje na prašeńko „hdže?“ = „hinter“, „jenseits“ n. př. za horami (za górami) hinter den Bergen, za morjom (za mórjom) hinter t. j. jenseits des Meeres, — $\beta\beta$) wosebiće w delnej serbšćinje za předložku po (z dawakom resp. měsćakom) = „nach“, „gemäß“ n. př. za twójeju gnađu (zmilnosću); za čož ma Hauptmann rěčn. str. 350 tež pó twójeje gnaže (smilnosći), za bóžymi kaznjami (tež hs. za božimi kaznjemi) nach Gottes Geboten, — γ) z rodžakom: $\gamma\alpha$) časnje drje jenož w zajtra (ds. zajtša, na nawječornych pomjezach zawitša) am nächsten Morgen a ds. za casa (n. př. Sudn. 7, 8) beizeiten, — $\gamma\beta$) přičinscy: za stracha (aus bz. vor Furcht); tu trjeba so nětko za ze žadacom = za strach (za tšach).

b) Za jako předwěška trjeba so jara často a we wšelakorym zmyslu: α) w najprěnjoťnišim městotnym zmyslu „hinter“ (na prašeńko quo?) n. př. za wjes zajěć (za wjas zajěš), za hory zańć (za góry zajš) a zakhad (zachad), — β) w zmyslu wuskutkowanja zadžěwka ze skutkom = n. „ver-“ n. př. zakazać(š) verboten a zakaz abo zakaznja Verbot, zawrjeć(š), zatykać (zatkaš), —

γ) w zmysłu, zo so skutk we wopačnym zaměrje abo na wopačne wašnje abo w přeměrje stawa, n. př. zawjesć (zawjasć) verführen a zawjednik a zawjedny, zahnać (zagnaš), zaběžeć so (zaběžas se), — δ) w zmysłu započatka skutka (jara husto) n. př. zaspěwać(š) zu singen anfangen, zastyšeć (zastyšaš); husto je z tym nadobo wěsta pomjejišaca móc zwjazana n. př. zawarić(š) ankochen a zawara, zaduwać(š) ein wenig blasen, — ϵ) w zmysłu, zo so ze skutkom přetřebanje abo přidobywanje něčeho wuraza, w serbšćinje nic tak často kaž w druhich słowjanskich rěčach n. př. zasluzić (zaslužys) verdienen a zasluzba, ds. zalęgas verhallen, — ϑ) w zmysłu dospołneho dokónčenja skutka (jara husto) n. př. zabić(š) a zabijeř, zadajić (zadawiš), zakłóć (zakłojš), zakleć(š), zachwašić (Jakub.) erfassen.

II. Z dawakom, žadakom a měsćakom.

Jenička sem slušaca słowjanska předložka je po = hs. po, ds. pó z hłownym wuznamom „nach“, „gemäss“, kiž so we najwšelačšich počahach kaž k pomjenowakam tak k słowjesam naložuje.

a) Po jako předložka: α) ze žadakom („quo = kam?“) „nach“, grek. $\epsilon\pi\iota$ wot zaměra (nic městotnje, za čož so měsćak trjeba) n. př. po wino hić (hys), po nana pósłać(š), přir. Fryco, 2. Sam. 13, 7; 1. Kral. 22, 49 — časnje jenož hišće pola Jakubicy Japošt. skutki 22, 1 pó žinsajšy zeň post hodiernum diem; — β) z měsćakom: $\beta\alpha$) časnje „nach“, „post“ n. př. po třoch dnjach (pó tsích dnjach), potom (pótom); ds. pónajpjerwej (Jakub.) primum, — $\beta\beta$) městotnje „über — hin“, „längs“, „auf“ n. př. po pućach (po pušach), po wsy (pó jsy), po brjozy (po brjoze), po khěžach (po wjažach) von Haus zu Haus, po wšěch městach (w stsl. pak ze žad. po vsěch grady), — $\beta\gamma$) wašnjowscy „nach“, „gemäss (secundum)“ n. př. po zakonjach = zakońscy, ds. ten jo po was der ist nach Ihnen geraten, Ihnen ähnlich, — $\beta\delta$) distributivnje n. př. po třoch (pó tsích) terni, po krošu groschenweise. — W padach pod $\beta\beta$, $\beta\gamma$ a $\beta\delta$ zwjazuje so w starosłowjanšćinje po z dawakom (a žadakom). — γ) Zwjazanje předložki po z dawakom je so w serbšćinje zwjetša cyle zhubiko; zbytki hodža so wuslědźić w přisłowjesniscy naložowanych wurazach, kaž n. př. po serbsku (pó serbsku), po mandželsku (pó mańželsku), po rjadu (pó

réd). Tuto spušćenje zestajowanja z dawakom wotpočuje drje na jara častej twórbiskej přezjenosci tutoho pada z měsćakom w jenoće, přetož we wurazach po puću, po morju, po zakonju, po dvěmaj móhli my runje tak derje dawaki widžeć, njebychu-li w mnohoće jenož twórby měsćaka so namakale. Woprawdźíte dawaki poskića w hornjoserbskim hišće Matthaei we swojej rěčnicy str. 68 pola distributivow po třom, po štyrjom.

b) Po je najčastiša słowjanska předwěška (praeifix) a runa so we swojich wšelakorych počahach hišće najbóle grekskej *ini*, přikhadžejo: α) jara husto z pomjeńšacej mocu w zmysłu, zo so wěsty skutk mały kusk abo mału khwilku abo w jednotliwych pospytach stawa, n. př. počakać (pócakaš), pojeděć, pojedźdźić (pójězdziš), — β) wurjadnje husto k transitivowanju njetransitivnych słowjesow = n. „be-“, potom tež pola hižo transitivnych słowjesow k poznamjenju změnenja předmjeta n. př. poduć (póduš) umblasen, popadnyć (popanuš) „*befallen, *überfallen“ = fangen, ds. pósromáš = hs. wohańbić; pobić(š), pomjetać(š), porubać (pórubaš), — γ) husto z tak powšitkownym wuznamom, zo skónčnje jenož durativnemu słowjesej perfektivnu (momentansku) móć přicipiwa, n. př. póńdu (fut.) k hić (hyš), ponjesu (fut.) k njesć (njasć), powjedu (fut.) k wjesć (wjasć), — δ) podobnje k posylnjenju perfektivneho zmysla hižo samo na sebi perfektivnych słowjesow kaž dać(š) : podam a podach (ds. pódam a pódach), khilić (chylíš) : pokhilu (pochylim) a pokhilih (pochylich), ds. chopíš : pochopju (Jakub.) a pochopich (Jakub.).

§ 5. Zestajane předložki.

I. W zwjazbje z pomjenowakami.

Zwjazowanje dweju předložkow z wěstym padom pomjenowaka stawa so w serbšćinje kaž w rušćinje a tež w druhich słowjanskich rěčach njerědko. Serbska rěč ma tele zestajanki předložkow:

1. Spó (ze *izъ + po*) „nach“ ze žadakom a měsćakom kaž jednore po, jenož w delnjoserbskim: a) ze žadakom na prašeńko „quo = kam?“ n. př. w Smol. pěsn. II spo mój wěnk nach meinem Kranze, — b) z měsćakom na prašeńka „wo? wonach? wann?“ n. př. w ludowych pěsnjach spó jarmarku über den Jahrmarkt hin,

auf dem Jahrmarkt, spó řečy nach der Sprache, spo klapanju nach dem Klopfen, spó nocy (Smol. pěsn. II, 18) bei Nacht, nachts.

2. Spód(e) = rus. *izъ-podъ* „unter — hervor“, jenož w del-njej serbsčínje; w ruskim zwjazuje so *izъ-podъ* jeničcy z rodžakom, w delnjoserbskim pak z rodžakom kaž spódy a spózy pak ze žadakom abo přewodžakom kaž jednore pód(e). — a) Spód(e) z rodžakom n. př. w lud. pěsn. spód lipy zeleneje a spód dešća (unter dem Regen weg), 2. Sam. 22, 37 spód mě sub me, — b) ze žadakom („quo?“) „unter — hin“ n. př. spód gólku (lud. pěsn.), spód kšyše (Mat. 8, 8), spyd myjo okno (lud. pěsn.), — c) z přewodžakom (hdže?) „unter“ n. př. w ludowych pěsnjach spód bóckom (Smol. II, 87), spód kefkom, spód gólku, spód groblinku, spyd myjom oknom, dale spyd teju zemju (Fil. 2, 10).

Přisp. Na kóždy pad wopaki je, hdyž so druhdy tež nje-woprawdžítej ds. předložcy při wuzneho zmysla spódy a spózy kaž předložcy pód a spód dla změšenja z nimaj ze žadakom a přewodžakom zwjazanej namakatej, n. př. ze žadakom pola Hauptm. řečn. str. 351 spózy zemju město (s)pód zemju a ze přewodžakom spózy janom dubom (Smol. II), spózy knjejstwom (Mat. 8, 9), spódy figowym bomom (Jan. 1, 50).

3. Z-wot (= *izъ-otъ*) „von — her“ woznamjenja posylńjenje wuraza městnosće přez zjednoćenje tateju dweju to same wuznamjenjaceju rodžinskeju předložkow, trjeba so wosebje na pomjezech a w Mužakowskej podrěči n. př. z-wót Mužakowa aus der Gegend von Muskau her, z-wot města ex regione urbis.

4. Ze-za (= rus. *izъ-za*) a wót-za „hinter — hervor“, wosebje w Mužakowskej podrěči přede wšěm pola woznamjenjenja městnosćow; zwjazuje so z přewodžakom, mjez tym zo so w rušćinje *izъ-za* k rodžakej družići; tu postaja potajkim přěnja, w serbsčínje pak druha předložka pad (casus), n. př. ze-za góru (rus. *izъ-za gory*) hinter dem Berge hervor, ze-za (wót-za) Mužakowom abo Drjaždžanami aus der Gegend hinter Muskau bz. Dresden her; přir. Čas. M. S. 1869, str. 81.

Přispomńenje. Jednotliwje namakamy w ludowych pěsnjach tež zestajanku za bogala (t. j. za Boga dla) um Gotteswillen.

II. W zwjazbje ze słowjesami.

Dwoje haj samo troje zestajanki (composita) njejsu pola serbskeho słowjesa ředke, namakaju pak so kaž hižo w grekskim tak tež w druhich słowjanskich řečach. K wujasnjenju tuteje wosebitosće dosahaju tele přikłady:

1. Dwoje zestajanki (bicomposita): dopožrjeć (dopožrješ) ganz verschlingen, ds. hupožrješ aus etwas heraus verschlingen, přeposluchać (pšeposluchaš) verhören, připosluchać (pšiposluchaš a pšiposlušaš) mit zuhören, přir. stš. priposlušati; spodobać (spódobaš) gefallen, přir. stš. sřpodobiti, ds. spokazaš ganz zeigen, ausweisen, spowjedźeć (spowježeš = stš. sřpowěděti) ganz berichten = beichten, zapopadować(š) etwas zu verschiedenen Zeiten ergreifen, dopřiwalować (dopšiwalowaš) ganz und gar hinzuwälzen; ds. hupšipadowaš a zepšipadowaš völlig hinzufallen (zu verschiedenen Zeiten), zropadować(š) allmählich vollends zerfallen, pospytować (pšospytowaš), ds. pšespytowaš. — Druhdy namaka so jena a ta sama předložka w zestajancy wospjetowana n. př. popožrěć(š), ds. pšipšipadaš, zespadać(š) = *sř-sř-padati.

2. Troje zestajanki (tricomposita): dozespadować(š) = po času cyle rozpadać, ds. dohupšipadowaš a dozepšipadowaš = βάδην παντάπασιν προσπίπτειν, zwupřewodźować (zhupšewoźowaš) = po času wšěch z městna won přewodźeć, ds. zhupšić(j)mować = po času wšitkich popadnyć, zwuzawalować (zhuzowalowaš 2. Chron. 32, 4) alles zusammen nach und nach zuwälzen (zudecken).

§ 6. Njesamostatne předložki abo „předwěški“.

Předložki, kiž so jenož jako „předwěški“ ze słowjesami a pomjenowakami zwjazuju a so samostatnje žanemu padej pomjenowaka njeprítowafšuja, su w serbšćinje jenož tři.

1) Roz(e) = stš. razъ z hłownym wuznamom „auseinander“ = grek. διά-, lać. dis-, n. „zer-“; trjeba so wosebje w dwojim zmyslu: a) w zmyslu woprawdžiteho dželenja, zo so mjenujcy předmjet dželi abo šćěpi abo zo so skutk do wšelakeje strony abo na wšelakich městnach stawa, n. př. rozbić(š), rozehnać (rozegnaš), rozeheć so (rozejš se), rozrězać(š), rozwarieć(š), rozwjazać (rozwězaš), rozpósłać(š), rozkazać(š), rozhladać so (rozglědaš se) sich (nach verschiedenen Richtungen) umschauen, rozmołwjeć so (rozgranjaš se)

nach verschiedenen Richtungen reden t. j. sich unterhalten; — b) k wurazenju wosebiteje raznosće skutka, zo so cyle wot njeho přewozmjěš, w delajoserbskim nječasto, w hornjoserbskim trochu husćišo: n. př. rozymić (rozmjěš = stsl. razuměti) völlig einsehen, verstehen, rozrosć so (se) = rosćo so rozšěrěć, rozsmjěć so (rozsmjáš se) ins Lachen hineingeraten, dale hs. rozkóčć, so rozbojěć ganz und gar in Furcht geraten; rozpić so ins Saufen geraten.

2) Wu (podr. wó) = ds. hu, (starše a podr. wu, hišće starše wy = pol. wy, rus. čes. vy) z hłownym wuznamom „heraus“, n. př. wubrać (hubraš, podr. wubraš, Jakub. wybraš) eximere, wudać (hudaš, wudaš, wydaš) edere, wuhladać (huglōdaš) heraus schauen, aussehen, wumóc (humoc, wumoc, wymoc) heraushelfen = erlösen, wupić (hupiš atd.), wuskočić (huskocys atd.), wusypać (husypaš atd.), wustrěć (hustrěš atd.).

Prisp. Tuto wu (hu) njesmě so změšć z předložku wu (hu) = stsl. u; hl. § 2 č. 5.

3) Z(e), před twerdymi suhłosowkami a syčawkami stwjerdnjene do „s“ ze „wz (ws)“ přez wotpad suhłosowki w = stsl. възъ z hłownym wuznamom „hinauf an etwas“; w jeničkim přikladze je tež serbsčina polnu twórbu wez-, woz-, wz- zakhowała a to we słowjesu hs. wzać, ds. wezeš, dial. wozeš pódla wzeš a 'zeš, na pomjezach wozać pódla wzać a 'zać (praes. hs. wozmu, na pomj. woznju a woznjem, w Mužak. podr. weznjem) nehmen, fassen. Dalše přiklady njejsu jara časte; naspomnjene njech tu hišće su: zbudzić (zbuziš) = stsl. възбудити pódla sъбудити aufwecken, zrosć = stsl. възрasti aufwachen, zběhnyć (zwignuš) = stsl. въздвигнати in die Höhe heben, skhadžeć (schadaš) = stsl. възчаждати aufgehen (wot slónca a sytwy).

Porjedženki.

Čitaj str. 68 r. 24: š zwjetša do je; str. 71 r. 19: caedere; str. 71 r. 28: we hs.; str. 73 r. posl.: mjez tym zo; str. 75: resp. předwěškami; str. 76 r. 2: stajnje; str. 77 r. 16: mimo; str. 80 r. 14: Twórbu.

Frenceliana VII.

Podawa *dr. E. Muka.*

Rěčespytne doškrabanki ze Žitawskich foliantow Abrahama Frencela.

I. Frankowy „hortus Lusatie“. Abr. Frencel je Frankowy „hortus Lusatie“ jako žadny spis wotpisał a do swojeho folianta „historia naturalis Lus. Sup.“ přijal, hdys a hdys sam pódlá něšto přistajejo. J. E. Smoleř je w Jordanowej Jutrničcy l. 1842 str. 52 sl. wjetšu položcu tutoho wotpiska z Frencelowymi přispomnjenkami z rukopisa, kiž so w knihowni Zhorjelskeho towarstwa wědomosćow khowa, wozjewił. Pozdžišo je cyły Frankowy hortus Lusatie wočišćany a wukładowany w číslach 21, 22 a 25 tutoho časopisa. Tudy podawam nětko hišće jako dawak někotre maličkosće ze Žitawskeho folianta 34.

73. Helxine. Tag- und Nachtraut. *Sl. Macz â sejn t. j. noc a zeń ds.*

78. Lactuca etc. *Sl. Łoŕziopa.*

K 111. Frenc.: Polygonum alterum vulgatius; gemeine Wegtritt. *Sl. Diz.*

132. Sabina etc. *Žeršwine Sjeło t. j. cerkwine zelo ds.*

143. Solanum etc. *Ranicza t. j. ronica ds.*

151. Trifolium etc. *Quiščina, Klj čječželna t. j. kwišina ds.; klj po něm. Klee; džećelina hs.*

Frenc.: Veronica mas. *Chrenpreiß. Sl. Roŕra = Roŕra t. j. rozraz.*

154. Viola etc. *violki modre (nie modrec).*

Str. 906. *Das Ziegenbein. Cyanus arvensis caeruleus wend. Kostrian dem. Kostriank.*

Str. 907. *Krafter oder Hasnentamm, alectorolophus, Crista galli wend. ſčerkawa t. j. ščerkawa.*

Kleine Binde convolvulus minor wend. Powiza.

Str. 908. *Heberich Erysinum, verbena foemina wend. Wohe- niščczo oder Woiniščczo, item ſerſſi Hedrich.*

Vogelwiede vicia minor. wend. fogliža it. Woifa t. j. fog- lica, woka.

Str. 911. *Trešpe ara sterilis avena wend.* Koštriva dem. Koštrivka t. j. kostrjewa, kostrjewka.

II. Tež rozdžěle hornjoserbskich podrěčow Abr. Frencel po něčim znaješe, tak n. př. w foliantu 25 str. 1071 na boku k Jak. Ticin-owej *Epitome historiae Rosenthalensis* přidawa, ze so nassoho, nassomu po Kulowskej, násseho, nássemu seu nascheho, naschemu po Buďyšskej narěči wurjekuje.

III. Frencelowe řečespytne studije. Nic jeno sotrowsku přiwuznosć słowjanskich řečow bě Abr. Frencel spóznał, ale tež zwisnosć a přezjenosć germaniskich řečow wón widžeše. Na stro-nach 1185—93 folianta 33 přirunuje wulku hromadu šwedских słowow z přiwuznymi němskimi a pokazuje wosebiće na spodźiwnu podobnosć wjele šwedских słowow z němskimi, kaž je prosty lud na kraju wurjekuje a zwjetša wón tudy ze svojim wukładowanjom a přirunanjom prawo trjechi. Tež blizku přiwuznosć litwjansćiny ze słowjanšćinu bě Frencel dowidžał (str. 1302). Hdžež na str. 683 wo zblizenosći serbskeho a pólskeho jazyka jedna, spomina tež na jeju wšelake nazynkowanje a praji: Serbja maju nazynk stajnje na přědknej zložcy abo in antepaenultima, Polacy pak paenultimam rozčahuja; za r maju Polacy ersch abo rz; serbske słowjesa wukhadžeja in I. praes. na -u, pólske na -e (t. j. e). — Tež finsku a esthonsku řeč je Frencel pilnje studował w času, jako šwedski kral Karl XII. ze svojim wójskom w Sakskej přebywaše (1706). Na str. 1255—68 fol. 33 podawa nam němsko-finski słownik a přiruna pódla finske słowa ze serbskimi a přede-wšěm po wašnju swojeho časa z hebrejskimi. Na str. 1268—70 je potom hromadku finskich prajimow zapisał. Na str. 1280—86 namakaš němsko-esthonski słowničk. Tež w Mscr. bibl. sen. Zitt. fol. 31 poskića Fr. pokazki swojich řečespytnych studijow na str. 1514—63. Nimo finskeho, livonškeho, łotyšskeho a litwjanskeho słownička podawa tam wótbenaš we finskej (str. 1325 a 26), livonskej a pruskolitwjanskej (str. 1552) řeči a k tomu hišće po finsku džesać kazni.

Frenceliana VIII.)*

Podawa *dr. E. Muka.*

M. Abrahama Frencela žiwjenje a spisy.

Abraham Frencel (Brancel) narodži so jako přeni syn a jako druhe z 12 džěci wšudže znateho serbskeho duchowneho a wótcinea Michała Frencela a Hany Marije rodž. Donatec na tehdy hišće serbskej farje w Kóziom pola Nizkeje 19. novembra 1656. Přenju wučbu dosta wón z džěla wot swojeho wučeneho nana, z džěla wot domjaceho wučerja Eliasa Weise, wopytowaše wot 21. junija 1666 hač do 10. hapryla 1679 gymnasium w Budyšinje, kotryž tehdy pod wodženjom rektora M. Jana Theile steješe. Potom poda so do Wittenberga na universitu, hdžež nimo starych a nowych rěčow wosebje theologiju studowaše a 10. hapryla 1682 po mětej disputaciji „de Parello“ dostojnosć magistra**) docpě. Po skónčenych akademiskich studijach přebywaše wón přez 3 lěta jako wučer a duchowny kubłowař w domje tehdyšeho wyššeho hamtskeho hejtmana z Nostic nad Lichanjom p. Klukša a bu, potym zo bě 10. hapryla 1684 w Drježdžanach duchownisku ordinaciju dostał, za fararja do Huski a hižo 7. meje 1686 na poručenje generala z Neitsch do Šunowa p. Bjernadźic (Schönau b. Bernstadt a. d. Eigen) powołany, hdžež hač do kónca swojeho dolheho a zbožowneho žiwjenja wosta. Tu napisa Frencel swoje hoberske džěla wo lužiskich stawiznach a skónči swoje žohnowanja połne žiwjenje 84 lět stary jako jubilejski předar 15. hapryla***) (ěichi pjatk) 1740, „potym zo bě šesć a potsta lět jako horliwy słužobnik we winicy Božej a šesćdzesat lět na doznaću serbskeje a druhich słowjanskich rěčow džělał“. Jako spodźiwnosć w Abr. Frencelowym žiwjenju wuzběhuja jeho rowjeńkojo a po nich Otto w swojim lexiku hornjołužiskich spisowacelow I str. 349, zo běše wón na kóncu swojeho žiwjenja najstarši

*) Z tutym skónčam po dolhej přestawcy (wot I. 1882) rjad nastawkow wo Abrahamje Frencelu. E. M.

**) Při tutej składnosći da po tehdyšim wašnju jeho přećel Gottfried Richter R. M. jemu k šesći němski přispěw (4 str. w folio) we Wittenbergu čišeć.

***) W Jutrničcy 1842 mjenuje so wopaki 21. januar.

duchowny w cyłej Hornjej Łužicy, zo je za čas swojeho duchownistwa w Šunowje wšitkich gospodarjow swojeje wosady, kotrychž bě při nastupjenju swojeho zastojuństwa tam namakał, z wuwzaćom jeničkého k rowu přewodzał a zo běše wón nan džewjatnaće džěci a džěd dwaceći džěcidžěci. Wón běše dwójcy ženjeny a to: 1) z Hanu Susannu Theilec, džowku swojeho wučerja M. Jana Theile, rektora Budyšskeho gymnasija, a jeho mandželskeje Hany rodž. Münchec, rodž. 10. aug. 1665, žen. 25. sept. 1685, kotraž jemu 7. aug. 1709 wumrě, a 2) z Mariju Hilžbjetu, najstaršej džowku Jana Křescana Wiederaufa, fararja najprjedy w Pricynju p. St. Darbny a potom we Łutach p. Zł. Komorowa a jeho mandželskeje Hany Kathariny rodž. Krygarjec z Ranja, rodž. w Pricynju 26. hapr. 1689, žen. 14. hapyryla 1711, kotraž 13 lět po nim 16. jan. 1753 w Solanach (Sohland) wumrě. Z jeho přenjeho mandželstwa pokhadža 7 synow a 5 džowkow, a z druheho 5 synow a 2 džowcy, bromadže 19 džěci.

Swój swobodny čas poswjeći Abraham Frencl rěčespytnym a wosebje stawizniskim studijam hromadžo, přepytujo a rjadujo z njewustawacej pilnosću wšitke powěšće a starše a nowiše spisy a čišćane traktaty wo svojim lužiskim kraju a ludu, na to wašnje we swojich kollektaneach hobersku maćiznu za lužiske stawizny nakopiwi a zabyću wutorhnywi. Nastork k tutym stawizniskim studijam dosta Abr. Frencl wot znateho Žitawskeho stawiznarja Bohuwěra Möncha,*) kiž jemu jenu rukopisnu Žitawsku khróniku požči, kotraž so Frenclj tak zespodoba, zo sebi ju z Mönchowej dowolnosću wotpisa. Bórzy na to stupi z přečelemi lužiskich stawiznow w Budyšinje a Zhorjelcu do znajomstwa; tutym zdžěli wón dobroćiwje, štož wo lužiskich stawiznach wobsedžeše, a woni jemu přečelnje sćezechu, štož jim slušěše. Dołho njetraješe a Frencl wza sebi kandidata duchownstwa do domu, kiž dyrbyeše jemu wšitke „Lusatica“ wotpisować. Po času spisa Frencl sam mnohe wěcy, a tak nabra wón w běhu lět 16 tołstych zwjazkow w folio, kotrež wšě wo lužiskich stawiznach jednaju. Duž jako chceše tehdyši Žitawski měšćanosta Stoll Žitawsku radžinu knihownju wobohaćić, jednaše so z Frenclom a

*) Pfr. Kneschke, Geschichte der Zittauer Rathsbibliothek, Zittau 1811.

wotkupi jemu za 18 toleř dvě džěle wot njeho samoho spisanej: „de diis Slavorum“ a „Nomenclator, exhibens urbium, oppidorum, pagorum, montium et fluviorum nomina“. Po dalšich jednanjach přewostaji Abr. Frencel w haprylu 1717 Stollej wot swojich šesnaće foliantow 10 za Žitawsku knihownju, za čož wón 50 toleř pjenjez a jeho najstarši syn, kandidat prawiznistwa Jan Gotthard Frencel, po wobstatym pruhowanju darmo notariat, t. j. město Žitawskeho notariusa, dosta. Po krótkim času kupi Stoll hišće dwaj wažnej rukopisaj džělaweho Abr. Frencela, mjenujcy jeho „historia populi et rituum Lusatiae Superioris“ a „historia naturalis Lusatiae Superioris“ a skónčnje jeho němski přeložk sydrom knihow Manliusoweho „Commentarius de Lusatia“, wšě tři rukopisy hromadže za 35 toleř. Tak khowa so hišće džensa najwjětši a najwažniši džěl Frencelowych spisow a zběrkow na Žitawskej radžinej knihowni; druhe přińdžechu do Zhorjelca, Drježdžan, Altenburga a někotre — mjenujcy jeho rukopisne delnjoserbske słowniki — najskerje do Delnjeje Łužicy, hdžež so pak po času zhubichu, pak njewobkedźbowane něhdže w cyrkwinych abo privatnych knihownjach khowaju. W Huscy w hrabinskej knihowni, w Šunowje w cyrkwi a na farje a w Budyšinje na měšćanskej knihowni njenamaka so z cyła žadyn Frencelowy rukopis. Wot někotrych tych Žitawskich foliantow wobsedžeše Abr. Frencel wotpiski po jenym exemplaru, kotrež so pozdžišo — najskerje po jeho smjerći — pak knihowni towarstwa wědomosćow w Zhorjelicu pak kralowskej zjawnej knihowni w Drježdžanach dostachu.

Kaž hižo prajach, wotměnjeju so w Frencelowych kollektaneach čišćane a pisane nastawki, a wšě čišćane traktaty su, jeli bě jich format hinaši, wot njeho na foliopapjeru lěpjene. A nimale pola wšěch su na boku, kaž pola tych rukopisnych nastawkow, kotrež Frencel sam spisał njeje, ale jeho kandidat-pisař jenož wotpisował, mnohe a druhdy wobšěrne přispomnjenja wot Frenceloweje ruki. Kóždy foliant bu wot njeho swěru přehladany a, hdžežkuli bě někajki znylk, swědomiće wuporjedženy. Pismo je wšudže jasne a lohko čitajome a Frencelowa ruka wšudže derje spóznažoma.

Wjětši džěl Frencelowych foliantow wosta dotal w rukopisach, někotre so po času pak cyle pak po jenym exemplaru

zhubichu resp. spalichu — mjenujcy wot Žitawskich tom VII a tom X při bombardementu města Žitawy w l. 1757 w domje tehdyšeho „scabina“ dr. Herzoga — a jenož mjeńši džěl bu do čišća daty pak wot Frencela samoho pak po přihotowanju měščanosty Stolla a kandidata G. Altmanna w Žitawje, wot Lipsčanskeho prof. dra. Křescana Bohuwěra Hofmanna, rodzeneho ze Žitawy, w znatej wulkej zběrcy: *Scriptores Rerum Lusaticarum. Ex bibliotheca Senatus Zittaviensis. Praefationem et in scriptores introductionem praemisit C. G. Hofmann. Lipsiae et Budissae 1719. Quattuor tomi in folio.* Što je so w tutej zběrcy z Frencelowych kollektaneow wočišćalo, chcemy delkach w zapisku přispomjeć. W samsnym času staj tež Grosser (*Lausitzer Merkwürdigkeiten. 1714*) a Carpzw (*Ehrentempel merkwürdiger Antiquitäten der Oberlausitz. Bud. 1719*) z Frencelowych foliantow čerpaloj.

Z poňaym prawom praji so w Pypinowych stawiznach słowjanskich literaturow zw. II, 2 str. 388 wo Frencelowej džěławosći: „Při wšěch słabych stronach tehdomnišeje wučenosće so Frencelowe džěła w tym nastupanju wuznamjenjeja, zo su na zeznaće powšitkowneho Słowjaustwa zložene a zo pod tutym wliwom kedźbnosć na zeznaće rěče a ludu wobročichu. Frencel wočakowaše za swoju narodnosć lěpšu přichodnosć a khmanyh, pilnych džělačerjow — *quos linguae Sorabicae dulcedo ac necessitas mecum in sui amorem atque studium rapiet.*“

Z Frencelowych Žitawskich foliantow smy drje wšo, štož so nam za serbsku rěč a narodnosć wažne zdaše, w. l. 1879/80 wučerpali a w tutym časopisu (lětn. 1880—82 a 1891) wozjewili; tola dla powšitkowneje wažnosće jeho džěłow a zběrkow za lužiske a z džěla tež za serbske stawizny chcemy skónčnje tu zapis wšěch jeho spisow z wobsahom a nuznymi přispomnjenjemi zestajeć.

I. *Dissertatio de Parello. Wittenbergae 1680. 4.*

II. *De originibus linguae Sorabicae libri.* Wudać chcyše Frencel džesać tajkich knihow, wušle pak su pod jeho redakciju jenož štyri: Liber I. *De vocabulis Sorabiceis materialiter et formaliter ebraeis. Bud. 1693 in 4°.* — Liber II. *De vocabulis Sorabiceis quae secundum figuras grammaticas ad ebraea referuntur. Zitt. 1694 in 4°.* — Liber III. *De vocabulis So-*

rubicis quae secundum tropos rhetorices ad ebraea referuntur. Zitt. 1795 in 4°. — Liber. IV. De vocabulis Sorabieis quae mediantibus linguis aliis ad ebraea referuntur. Zitt. 1696 in 4°. — Liber V. De diis Slavorum et Soraborum in specie. Čištěne w Scriptores rerum Lusaticarum tom II str. 85—236. — Liber VI. De vocabulis propriis Sorabieis virorum. — Liber VII. De vocabulis propriis regionum seu terrarum aut provinciarum et populorum e lingua Sorabica vel Slavica acceptis. Tute tři knihi njebuchu ženje čišćane, tež njeje mi znate, hdže su wostałe; snadź njeje je Abr. Frencel z cyła dopisał. — Liber IX. De vocabulis propriis Sorabieis urbium. Liber X. De vocabulis Sorabieis pagorum. Tutej knizy stej do jeho spisa, kiž bu wot Stolla-Hofmanna pod napisom: S. T. Lusatiae utriusque nomenclator, exhibens urbium, oppidorum, pagorum, montium fluviorumque nomina wočiščany w Scriptores rerum Lus. tom II 23—63.

Přisp. Frencel chce dopokazać, zo serbske słowa z hebrejskeje, chaldejskeje a syriskeje řeče wukhadžeju, při čimž je wón z českiimi a pólskiimi přirunuje. Mnozy wočency (hl. n. př. Acta eruditorum a Unschuld. Nachr. 1703 str. 237) jeho dla tohołe wězo zmylneho džěta wysocy khwalachu, tola M. Ludowici, rođ. Łužičan a pozdžišo rektor gymnasija w Koburgu, we wosebitej knizy (de fonte linguarum communi. Loebav. 1693) jemu dopokazać pytaše, zo jenož 48 wot njeho podatych serbskich słowow z hebrejšćiny pokhadža. Na to rozmjertzany Abr. Frencel wotmołwi w knižcy:

III. Medicina linguae pro iis tantummodo, qui contra origines Sorabicas disputarunt. Budissae 1694 w 4°.

IV. Eines rechtschaffenen Theologs wohlbestelltes Haus. Řeč při pohrjebje Sal. Hausdorfa. Čišč. w Žit. w folio.

To je wšo, štož je Abr. Frencel sam čišćeć dał.

Nětko njech slěduja kollektanea a folianty, kiž na Žitawskej radžinej knihowni leža, z jich eventualnymi dublettami. Dokelž so nadrobny jich wobsah hižo w lohko přistupnym časopisu „Lausitzer Magazin“ zw. XVI (lětn. 1838) str. 354 sl. a zw. XVII (lětn. 1839) str. 163 sl. wočiščany na-

maka, chcemy my tu jenož to, štož wosebje Serbowstwo nastupa, z druhimi trěbnymi přispomjenkami podaé.

V. Tomus I. (Mscr. bibl. sen. Zitt. fol. 25 do bablindy zwjaz., 1754 stronow.) Hromadženy 1699. Wšě spisy su tu laćanscy spisane. Čo. 1—5 steji w Hofmann, Script. rer. Lus. II, str. 237—280 wočišćane. — Čo. 6. J. Mathiae a Sudetis, de origine Bohemorum et Slavorum. Lips. 1615. — Čo. 27. Jac. Ticinus, Epitome historiae Rosenthalensis. Prag 1692 z rukopisnymi přispomjenkami Abr. Frencela, wosebje na str. 1071—1074; přir. Hofm., Scr. rer. Lus. I, 2. 147 sl. — Čo. 28. Mich. Frencel. De idolis Slavorum. Dissert. tres. Witt. 1692: přir. Hofm., Scr. rer. Lus. II, 63 sl. Dalše hl. Laus. Mag. XVII, str. 163. Na zwjazku steji: M. A.(braham) F.(rencel) 1699.

VI. Tomus II. (Mscr. bibl. sen. Zitt. fol. 26 w bablindže, 838 str.) Hromadženy 1700. Wšě spisy tu su němski spisane. Wšo zwjetša šulske programmata, brošury a podobne wěcki. Najzajimawša je tu rada, kotruž Abr. Frencel knježkam a fararjam w Serbach dawa, zo bychu swěru serbski wukli, přeniši, dokelž móža tak svojich poddanych burow a čeladnikow derje zrozumié a dokelž budža jim tući skerje poslušni a swěru poddani, hdyž z nimi serbski rěča, fararjo a studiosi theologiae pak, zo bychu swoje jim přiručene stadło swěru po božej woli z dobrym swědomjom a z wěrnym skutkowanjom k pobožnosći pasé móhli a nic wjele zamjelčeé dyrbjeli.

VII. Tomus III. (Mscr. bibl. sen. Zitt. fol. 27 w babl., 965 str.) Collegit 1701. Wobsahuje z džěla wotpiski wažnych powěšćow (wot štyrjoch wšelakich rukow), z džěla maće, nětko cyle žadne čišće. Frencel je tu wšo kruće přehladał, wuporjedzał, z přispomjenkami wuhotował, postronował a z wjetša tež sam zregistrował. Wuzběhnjene njech su tu tele spisy: a) Chebdiovsky a Felsova, prjedy konsistorialny protonotar w Prazy, pozdžišo khudy exulant w Zhorjelcu. Zhorjelski čišć. — b) Epigrammata vel potius consilia politica et divinationes praevisae; wobsahuja wěšćenja a zjewjenja před 30lětněj wójnu. — c) Na str. 201—209 dwaj wažnej skladnostnej čišćaj: 1. Jubilaeum sacrum quod Mich. Frencelius pastor Postvicensis celebravit 1701. grat. a Abr. Frencelio. Bud. fol. Same laćanske přispěwy. —

2. Das priesterliche Jubelfest, welches Mich. Frencel, Seelsorger zu Postwitz, 1701 erlebt hatte etc. Z třemi serbskimi mjez wjacorymi němskimi přispěwami. Přir. Čas. M. S. 1880 str. 42 sl. a 1882 str. 44 sl. — d) Verträge wegen des Gebrauchs der Peterskirche zu Budissin. — e) Wšelake rozprawy za a přećiwo wuswobodženju burow wot robotnistwa z lět 1649. — Weinart, Literatur der Sächs. Geschichte džiwa wosebje husto na Frencelowe zběrki w tutym zwjazku.

VIII. Tomus IV. (Mscr. bibl. sen. Zitt. fol. 28 w babl. Str. 1519.) Annalium Gorliciensium tomus I. Wotpisk rukopisa samsneho wobsaha, kiž so w knihowni towarstwa wědomosćow w Zhorjelu khowa, wotpisany skoro cyły wot Abr. Frencela samoho. Existuje po tajkim w dvěmaj exemplaromaj. Wobsah hl. Laus. Mag. XVI str. 354.

IX. Tomus V. (Mscr. bibl. sen. Zitt. fol. 29 w babl. Stron 1424.) Annalium Gorliciensium tomus II. Collegit A. Fr. 1716. Wotpisk druheho Frenceloweho rukopisa, kiž so w knihowni towarstwa wědomosćow w Zhorjelu khowa (potajkim 2 exempl.), z wulkeho džěla wot Abr. Frencela samoho wotpisany, wosebje str. 276—386 a 393—450. Wobsahuje wjele składnostnych spěwow. Wobsah hl. Laus. Mag. XVI str. 354.

X. Tomus VI. (Mscr. bibl. sen. Zitt. fol. 30 w babl. Stron 1520.) Wotpisk Wagnerowych Budyskich annalow, tom. I hač do l. 1585 z nadrobnym registrom wot Abr. Frencela.

XI. Tomus VII. Annalium Budissinensium pars II ab anno 1585. Je so 23. julija 1757 při bombardementu Žitawy spalił. Duplikat tutoho rukopisa khowa so w kral. zjawn. knihowni w Drježdžanach pod čisl. L. 13. Annalium Budissinensium pars II ab anno 1586—1694, a wobsahuje 1193 str. w folio. Rukopis je wotměnjejo so wot dweju rukow (Frenceloweje a jeho pisarjoweje) pisany; wot jeneje teju rukow (Frenceloweje) pokhadžeju porjedženki texta a přistawki. Na deskach zwjazka stej: M. A.[br.] F.[rencel] 1693.

XII. Tomus VIII (Mscr. bibl. sen. Zitt. fol. 31 w babl., hač do str. 892 paginowany, dale hač do 1677 jenož foliowany); w Laus. Mag. XVII str. 170 jako Vol. VII zapisany. Str. 1—192 Acta Bernstadiensia z wjele wažnymi listinami. Wot str.

193—794 wulcyšnje zajimawe „Reisetagebuch eines fahrenden Schülers“ wot l. 1586—1592 a jeho dalše žiwjenje. — Folio 797—990 Leuberowa rozprawa wo hornjołužiskimaj klóštromaj z l. 1668. Potom składnostne spěwy Frencelec a Hausdorfec swojbow (přir. Čas. M. S. 1880 str. 37—42). — Na to zajimawy kruh aktow z l. 1684 wo roboće wsow klóštra Marineje Hwězdy. Na to powěsće wo šwedowskej wójnje Karla XII. a kurwjercha Bjedricha Augusta z němskimi a pólskimi patentami (hl. Čas. M. S. 1882, str. 43) a rěčespytne rezultaty Frencelowych rozmoťwjenjow z livonskimi, litwjanskimi, łotyšskimi, finniskimi a druhimi wojakami (přir. Čas. M. S. 1890: Frenceliana VII).

XIII. Tomus IX. (Mscr. bibl. sen. Zitt. fol. 32, kožany zwjazk. Str. 1300.) Wuzběhujemy tele spisy: Powěsć wo reformaciji w Budyšinje. — Urbarium krajneho bohota. — Kurwjercha Jana Bjedrichowe wukazy dla drasćenja z l. 1546. — Stary rukopis: Derer von Nostitz uralten adeligen Geschlechts Abkunft, Namens-Ursprung und heroische Thaten.

XIV. Tomus X. Je so w domje dr. Herzoga 1757 sobu spalil, wobsahowaše na 1400 str. w folio — podawamy dospołny zapis wobsaha, dokaž w Laus. Mag. XVII brachuje — tele spisy: 1. Schneideri Lusatiae scrutinii historici p. IV wo hrodach a městach, str. 1. — 2. Chr. Weise, Regimentsänderungen in Oberlausitz. Zitt. Progr. 1680, str. 719. — 3. Abr. Hosmann, marchiones Lusatiae, str. 739. — 4. Caroli IV. privileg. 1356 Gorlicensibus concessum, str. 747. — 5. Lusatiae sup. et inf. traditio z někotrymi patentami, str. 763. — 6. Jac. v. Salza's Bericht über des Mrkgth. Ober-Lausitz Aemter-Bestellungen etc., str. 787. — 7. Specification der Ritterdienste 1661 rectificiert, str. 917. — 8. Grenz-Vereinigung zwischen Böhmen und dem Bischof zu Meissen, str. 956. — 9. Pompa reg. Matthiae II. ingr. in Lus. sup. auct. Abr. Hosmanno, str. 795. — 10. Particularitäten bei d. kön. Matthias II. Krönung zu Prag, str. 1005. — 11. Oratio capitani ad reg. Matth. ante homagium, str. 1015. — 12. Glückwünschung zu des Königs Empfang in Ob.-Laus., str. 1021. — 13. Proposita wot krala Matthiasa hornjołužiskim stawam k sejmej přepodate, str. 1027. — 14. Wobzamknjenje na to, str. 1031. — 15. Urbarium des Domcapitels St. Petri zu Budissin über Steuern

und Zinsen v. 1667, str. 1055. — 16. Ehrentafel, str. 1078. — 17. Budissiner Statuten, str. 1110. — 18. Relation, što je so 1620 w Budyšinje stawało, str. 1172. — 19. Greg. Mättig-owy testament, str. 1198. — 20. Bj. Leuber-owa rozprawa krajnemu bohotej dla z Prahi do Hornjeje Łužicy přikhadžaceho arcybiskopa z l. 1670, str. 1226. — 21. Varia carmina, str. 1242. — 22. Žitawski wohnjowy porjad z l. 1697, str. 1270 a Varia carmina, str. 1290. — 23. J. Schulzii Lusatia plaudeus de adventu viri dr. J. Bd. Carpzovii Synd. Zittav. 1702, str. 1306. — 24. Wotpisk lista bamža na Fr. Augusta Sakskeho dla wotkubljanja jeho džěci w katolskim wěrywuznaću, str. 1314; k tomu Carmina, str. 1318. — 25. Leges scholasticae Budiss. 1700, str. 1331. — 26. Cantiones latinae in schola Budiss. decantari solitae, str. 1371. — 27. Specifikacija městow a wsow w Hornjołužiskim markhrabinstwje, str. 1383—1400. — Wot tutych běchu a su z džěla čišćane: č. 2, 3, 22, 23, 25, 26. K čisk. 7 přir. fol. 27, str. 431b.

XV. a) „Historia populi et rituum Lusatae superioris“ oder „Kurzgefasste Erzählung von der Oberlausitz Einwohnern und derselben Gewohnheiten“. (Mscr. bibl. sen. Zitt. fol. 34, twjerdy kožany zwjazk; str. 1436 a index městnosćow, ludow, wosobow atd. 30 stronow.) Wobsah a Serbowstwo nastupace stawy (kapitule) sym hižo wozjewił w Čas. M. S. 1882, str. 22—43, přir. k tomu Laus. Mag. XVII, str. 176 a Hofmann, Script. rer. Lus. I, 132. Register stawow přědku a index zady je wot Frencela samoho pisany. Cyły rukopis je wot Frencela swěru přehladany a za čišć zhotowjeny: wšě serbske słowa su wot njeho z čerwjenej, wšě wažne słowa, kiž mēte so po jeho woli kursivnje čišćeć, pak ze zelenej tintu podšmórane. K č. 11. (Wo wašnjach starych a nětčišich Serbow při kwasach) bu hižo 1767 w Lubanju čišćane (přir. Kretschmann Zittauer Nachlese 1767, str. 159 sl. a Weinart, Litteratur der sächs. Geschichte I, 614). Wotpiski resp. wučahi tutoho wosebje za serbske kulturne stawizny wulej wažneho džěla, kiž su wot Abr. Frencela samoho wobstarany, wobsedza:

b) Knihownja towafstwa wědomosćow w Zhorjelcu pod čisk. Lus. I, 240 z napisom: Historia populi ac rituum Lusatae superioris d. i. Von den Völkern der Oberlausitz,

die bisher darinnen gewohnet und noch wohnen oder nur eine Zeit lang sich hier aufgehalten haben, wie auch von derselben Gewohnheiten oder Gebräuchen. Tutón exemplar ma jenož 682 stronow němskebo texta we wulkim folio a při kóncu na 24 stornach zapis wobsaha. Wotdžěle w tutym Zhorjelskim foliantu pak su te same kaž w Žitawskim: dvě knizy, přenja kniha wobsahuje 28, druha 10 stawow abo kapitulow.

c) Kralowska zjawna knihownja w Drježdžanach dwaj exemplaraj: 1) K 5. Frencelii, Abr., historia populi ac rituum Lusatiae superioris (němski); stron 1388 we folio; wotpis bu dokonjany (finis) 25. okt. 1717, z přistawkami wot druheje (Frenceloweje) ruki.

2) K 5a. F.[rencelii], P.[ast.] A.[brah.], historia populi ac rituum Lusatiae superioris ad perpetuam memoriam ac usum inhabitantium crebriorem conscripta et consignata. Budissin, den 25. okt. 1728. Stron 1344 w folio. Na přěnim listnje su přistawki wot druheje ruki, na kóncu steji: finis d. 25. okt. 1729. Tutón wotpisk je sebi potajkim najskerje w Budyšinje něchtó sčinił pak po Žitawskim pak po předstajacym tehdy najskerje hišće wot Frencela khowanym Drježdžanskim rukopisu.

XVI. Historia naturalis Lusatiae superioris. (Mscr. bibl. sen. Zitt. fol. 34, papowy zwjazk; 1660 stronow.) Nadrobny wobsah tutoho tež za nas wažneho rukopisa sym hižo podał w Čas. M. S. 1882, str. 47—52. Ródný rukopis wot štyrjoch rukow na čiste pisany a wot Abr. Frencela swěru přehladany. Knihownja towařstwa wědomosćow w Zhorjelcu ma tež exemplar wězo tež wot Frencela wobstarany.

XVIII. Mscr. bibl. sen. Zitt. fol. 37 (papowy zwjazk, 442 stron.): Commentariorum rerum Lusaticarum libri VI, quibus accessit septimus de Lusatiis literarum armorumue gloria claris collectore Christophore Manlio Gorlicii Lusatio, verteutschet von Mag. Abr. Frentzeln. Pismo je jenajke a ródne, wot Frencela samoho pisane.

Dale khowataj w knihowni Zhorjelskeho towařstwa wědomosćow dwaj laćanskej rukopisaj:

XVIII. *Lexicon harmonico-etymologicum Slavicum, in quo linguae Sorabicae, nec non Polonicae ac Boemicae, non tantum vocabula recensentur, sed et origo eorum ostenditur; accessit supplementum vocum Sorabicarum Lusatiae inferioris. Tomi quattuor (in folio).**)

Prisp. Njemóžemy sebi zapowjedzić dvě posudženi tutoho hoberskeho a wulkotneho džěta tu podać. Chr. Knauth, *Ob.-Sorab. wend. Kirchengeschichte* str. 892 a po nim Otto w *Lexicon Oberlaus. Schriftsteller* I str. 351 khwali: „Ein Werk von stupender Arbeit und Fleiss“ a Kłosopólski, tehdy student, w *Jordanowej Jutrničcy* 1842, str. 29, sudži: „Zawěsće, štóžkuliž tuto hoberske džěko widzi, dyrbi spóznać, zo so tajka pilnosć a džělawosć pola wučenyh jara rědko namaka. Frencl je hižo w času, hdyž druzy Słowjenjo we hłubokim sparje spachu, hdyž ani najmjeńša mysl njebě na to, zo bychu nowosłowjanske zerja něhdy zeskhadžeć móhće, na pisumje džěłať, za kotrehož dokonjenjom nětčiši Słowjenjo dotal darmo žadaju. Jeho wysoki, dalokowidžacy duch přewidžeše cyłu přezjenosć a cyte pasmo mjez słowjanstwom a ze wšěch jeho spisow pokazuje so, kak wažne běše jemu hižo Słowjanstwo a słowjanska rěč a kak wón hižo wšě moey swojeje wučenosće napinaše, jako druzy Słowjenjo na přirunowanje svojich narěčow a podrěčow ani njemyslachu. Zawěsće naš serbski Frencl je zažožer powšitkowneje słowjanskeje filologije.“

XIX. *Historia ecclesiae Schoenaviensis, qua origo, ejus dotes resque variae recensentur, a 1694.*

W Drježdžanskej kralowskej zjawnej knihowni leži wobšěrny rukopis (J. 245), na kotrymž je Abr. Frencl sobu džěłať jako tehdyši serbski rěčespytnik, z tymle napismom na 1. stronje:

XX. *Matrical d. i. Alphabetisches Verzeichniss sächsischer Orte. Diese Collection hat Hr. M. Kreysig gefertigt, hat der Rector Schoettgen nachmals copieret. Fr.: so in dieser Sammlung bei Bedeutung derer Örter öfters vorkombt, bedeutet M. Abraham Frenzel, Pfarrer zu Schöna . . ., welcher der wendischen Sprache ungemein erfahren gewesen, und die Benennung verschiedener Örter daher deriviret.*

*) Chr. Knauth, *Kirchengeschichte* str. 892 podawa trochu hinaši napis tutoho rukopisa: M. A. Frenclii, *Past. Schoen., Sylva Vocabulorum Sorabicae linguae oder der wendischen Sprache Wörterbuch, wie solchen beyde in der Ober- und Niederlausitz vorkommen. Tom. IV. Mst.*

Dale khowa so na radnicy w Altenburgu (Sachsen-Altenburg) rukopis Abr. Frencela wo městnostnych mjenach starohród-skeho kraja pod napisom

XXI. M. Abr. Frencelii, pastoris Schoenaviensis, Explicatio nominum Sorabiorum pagorum praefecturae Altenburgensis 1697. Tutón rukopis njeje hišće wučerpany.

Skónčnje maju so tu mjenować rukopisy, wo kotrychž ze wšej prócu njejsym wuslědźić móhł, hdže so khowaju abo hdže su wostałe. Wone nastupaju wosebje delnjoserbsku rěč a mjenuja so najprjedy wot Khrystiana Knautha, Derer Oberlausitzer Sorbenwenden umständliche Kirchengeschichte, Görlitz 1767 na str. 392 sl. a po tutym źórle wot Otto-a, Lexicon Oberlausitzer Schriftsteller I, str. 351 a wot Kłosopólskeho w Jutrníčcy 1842 str. 30. W času Knautha khowachu so tele folianty wěsće hišće w Abr. Frencelowej swójbje. Su pak to:

XXII. Voces Sorabicae Lusatiae inferioris, excerpit eas ex Cl. Gottlieb Fabricii versione Sorabica N. T. M. A. Frencelius. Rukopis w folio wobsahuje 28 listnow a steja tam najprjedy serbske słowa a potom laćanske a němske (wuznamjace) słowo. K tomu je městno připisane (kniha, staw, hrónčko) a móže potajkim za (delnjo)serbsku konkordancu služić.

XXIII. Lexici Sorabici Lusatiae inferioris primae lineae autore Gottlieb Fabricio, inspectore Cothusianorum; auxit eas supplemento M. Abrah. Frencelius. Tuto autographum wobsteji z 38 listnow a su najprjedy simplicia a primitiva jako radices stajene, pod nje pak composita a derivata a to serbski, němski a laćanski.

XXIV. Lexicon Sorabicum inferioris Lusatiae colligebat anno Chr. 1736 (Knauth wopaki 1739) aetat. 79—80. Minist. 51—52. M. Abrah. Frencelius, V. D. M. Schoenaviensis in agro urbis Loebaviae. Rukopis originalny (t. j. wot Frencela samoho pisany) wobsaha 80 listnow w folio a je kaž předkhadźacy čo. XXIII připrawjeny, jenož zo so we nim wjacy hač hišće raz tak wjele słowow namaka.

XXV. Origines linguae Germanicae oder deutsches Lexicon, 3 Bände, rukopis w folio. Přir. Otto I, str. 351.

XXVI. M. Abr. Frencelii Annales der Stadt Löbau bis 1708. Rukopis w folio; 644 stron. (Hl. Weinart, Litteratur der sächs. Geschichte zw. I, str. 703.) Leži snadź w Lubiju na radžinej knihowni.

Potajkim je M. Abr. Frencel zawostajil 37 knihow resp. rukopisnych foliantow, wot nich pak stej so 2 foliantaj spaliloj a wot 4 njehodži so městno jich nětčišeho khowanja dopokazać.

Literatura wo Abr. Frencelu a jeho spisach (tak dalo ko hač je mi znata): Ludovici diss. hist. phil. de fonte Linguarum communi, potissimum autori Originum Sorabicarum opposita, Lips. 1693. — Unschuldige Nachrichten (III) 1703. — Hofmann, Scriptores rerum Lusaticarum, Lips. 1719. — Acta eruditorum. — Grossens Jubelpr. Lex. III, 89. — Oberlaus. Beiträge III, 191. — Derer Oberl. Sorbenw. umständl. Kirchengeschichte v. Chr. Knauthen. 1767 str. 390 sl. — Oberlaus. Nachlese 1767, str. 159 sl., 1768, str. 81. — Oberlaus. Arbeiten V, str. 49. — J. Hortschansky, Nachrichten von dem Geschlechte der Frenzel. Görl. 1791, str. 7 sl. — Familien-Nachrichten und Lebensumstände des Pfarrers zu Schönau a. d. E. Joh. Christ. Frencel. Bautzen 1796. — Verzeichniss der Prediger des Eigenschen Kreises, Görl. 1799, str. 15 sl. — Otto, Lexicon Oberl. Schriftsteller I. Görl. 1801, str. 351 sl. — Weinart, Litteratur der sächs. Geschichte I. — Weinart, Litteratur des sächs. Staatsrechts und der Statistik II, str. 132, 614. — Oberlaus. Kirchen-Gallerie, str. 91 a 212. — M. Joh. Gottlieb Frenzel: Die in Schönau a. d. E. gewesenen treu-fleissigen evang. Herren Prediger. Löbau 1736, str. 10 sl. — Lausitzer Monatsschrift 1805, str. 49. — Kneschke, Geschichte der Rathsbibliothek in Zittau. Zittau 1811, str. 69 sl. Neues Laus. Magazin, zw. XVI (1838), str. 254 sl.; zw. XVII (1849), str. 163 sl. a zw. XXXIV (I. 1866), str. 186 sl. — Schubert, Chronik der Geschlechter Frenzel und Schletter. Dresden 1843, str. 3 sl. — Jordan, Jutrnička 1842 str. 27 sl. — Pypin-Pech, Geschichte der Slavischen Literaturen, Leipzig 1884 II, 2 str. 387. — Brockhaus, Conversations-Lexicon sub v. Frenzel.

Prěni serbskokatholski katechismus.

Wopisał *M. Hórnik*.

Serbski knihopis abo přehlad pismowstwa, kotryž maćična knižka „Serbske Hornje Łužicy“ w lěće 1848 wozjewi, je wosebje w tutym Časopisu rozmnožowany a porjedžany był. Tola hodži so hišće něštožkuli přistajić k powěsćam mjenowaneje knižki. Zo „Siftorfske Snihe“ (bl. str. 78) njejsu w lěće 1659, ale 1759, to dawno wěmy. W přidawku k serbskej katholskej literaturje na str. 88 mjenuje so starša agenda „Parochiale Misnense“; ale wudawk z l. 1512 po swědčenju H. Dučmana nima ničo serbske a wudawk l. 1570, kotryž snadź někotre serbske texty wobsahuje, njeje so dotal namakał. Snadno měni Jakub Ticin tule agendu, hdyž w jenym wudaću svojich „Principia“ piše: *Paucissimi hactenus (nam unum dumtaxat vel alterum prodiiisse constat) Venedici idiomatis libri a Romanae Apostolicae quo fidei asseclis typo excusi*.)*) Abo bu snadź hišće předy něšto serbske za katolikow přeložene a wočišćane z katechisma, kotryž mišnjanski biskop Jan VIII. z Malećie w Mainz u l. 1539 wuda? Doniž to připadnje so njewuslědźi, su přenje serbske knižki za lutherskich Serbow wudate; to pak je tež wěrjomne, dokelž bě jara mało Serbow katholskich wostało, tak zo bu čezko, za tajku črjódku knihi wudawać.

Dotal wostawa přeni spisaćel katholsko-serbskich knihow w Kulowje l. 1656 rodženy jesuita Jakub Ticin. Wo nim je w Časopisu wjacy króc so pisało. Přirunaj A. Jenčowe: Stawizny serbskeje rěče a narodnoće; A. Dučmanowe: Pismowstwo katholskich Serbow; mojej nastawkaj: Žiwjenjopisne listki w lětniku 1858 a „Jakub Ticin a jeho ryčnica“ (1878).

Ze swojej krótkej rěčnicu, l. 1679 w Prahy wudatej, połoži Ticin zakład k pismowstwu katholskich Serbow. Tola wědźachmy z někotrych žórłow, zo je wón pólla laćanskeje Historije Róžanta tež serbski katechismus wudał, ale žadyn našich bibliografow

*) W druhim wudawku stoji: *Quod nullum (quantum mihi perspectum est) Venedici idiomatis liber hactenus ab ullo Catholicorum prodierit, unicum fuisse impedimentum puto, Orthographiae certae ac universalis defectum. Kotry wudawk je starši?*

njebě jón widzał. Tu dosta so mi zbože, zo exemplar w němskej krajinje wuslědžich a jón za knibi mojeho naklada wuměnich. Wopisanje prěnjeho serbskeho katholskeho katechisma pak sluša do tuteho Časopisa.

Napismo knižki in 12° (z cyła 48 stron) je němske a serbske, jako tež wšón text na lěwej stronje němski a na prawej serbski. Wono rěka: *Deß Ehrwürdiget Patris Petri Canisii S. J. Theologi Christlicher Catholischer Catechismus, Teutisch und Wendisch.* Toho čestlě Dostojuneho Patra Petra Canisija z Jezusoweho Towaršwa Theologa Křesťianskij Katholskij Catechismus Němskij ha Serbskij. Mit Erlaubnuß der Obern. Prag in der Academ. Dručerey, 1685. Na druhej stronje titula stoji: *NB. Wer diß Büchlein recht lesen will, der muß diejenige Regeln beobachten, die in den, Anno 1679 in Druck außgangenen Principijs Linguae Wendicæ, seynd beschriehen worden.*

Poswjećeny je tutón katechism (jako před tym hižo rěčnica) budyškemu tachantej, Serbej Měrcínej Bricknarej à Bruckenstein, administratorej Łužicy „in Spiritualibus“, praelato meritissimo, Domino Patrono ac Meccoenati gratiosissimo D. D. D. servus in Christo J. X. T. S. J. Na to slěduje text: *Kurze Frag und Antwort etc. Krotke Wopraffenia, ha Wotmowenia atd.*

Text je potajkim w prašenjach a wobjima po zawodnych prašenjach znate pjeć hłownych štučkow katechisma. Prawopis njeje wšudže doslědny. Hač runje sym hižo w Časopisu 1878 Ticinowy „Modus scribendi et legendi Wendicæ“ z jeho rěčnicy podał, přidawam tola tudy někotre pokazki z katechisma, dokelž w něčim wot tam poskićenych přikładow wotkhiłuje.

1) Japoštołske wěrywuznaće rěka tak: *Sa wěru do Boha Woca sšohomocneho Stworicězela něběš ha zěmě. Ha do SĚBDM Krěsta jeho jenocho narodzenoho Sěna, nassoho Sněza. Křiz jo podjate wot swiatoho Duchy, narodzene wot Marie Knežné. Serpěw martu pod Pontiom Pilatom, křizjowane wumřěw ha porěbané. Křěslam dělě stupiw, na čjeći čžeň zaso wot mordwěch horě staněw. Spěw kněběsam, sedži na prawice Boha sšohomocneho Woca. Wot toho won pššindě budžo, sudzić žiwěch ha mordwěch. Sa wěru do swiatoho Duchy. Zenu swiatu Katholsku Křesťiansku Cěrkwě,*

zromadžistwo téch swiatých. Wodawano téch rěchou. Zas horě-
stačo toho miasa. Ha jene wecne živeño. Amen.

2) Božo kaznje rěkaju: **Ź**l přina **R**azna: **Ź**é dérbiff do je-
noho samo **B**oha wěrić. **Ź**a druja: **Ź**e nédérbiff ména **B**ožoho
darmo ménuwać. **Ź**a čjeća: **Ź**é dérbiff ton swiate džej swecić. **Ź**a
štvorta: **Ź**é dérbiff **M**ana, ha **M**ać čješćuwać. **Ź**a piata: **Ź**e
nédérbiff morduwać. **Ź**a ššesta: **Ź**e nédérbiff mandželstwa wamać.
Źa sedma: **Ź**e nédérbiff kranec. **Ź**a woséma: **Ź**e nédérbiff falšne
šwedomé dawac. **Ź**a džewata: **Ź**e nédérbiff požadać twojoho **B**liššoho
mandželšjeje. **Ź**a džewata: **Ź**e nédérbiff požadać twojoho bliššoho kubwa.

3) **W**ótčonaš: **W**óčžo naš, kiž sé na něběšach; pošwěćeno boć
tvoje měno. **P**ššindž knam tvoje **K**ralěstwo. **D**woja wola so staj
hako na něběšach, tak též na žěni. **N**aš ššedně **K**lěb daj nam
ždenc **H**a wodaj nam naše **W**ine, hako též mé wodawamé našim
winiškam **H**a něwedž naš do špotuwaña. **N**ě wumož naš wot
žwoho. Amen.

4) **J**andželske powitanje: **S**trawa boć **M**ŹŹŹŹ, nadě pouna,
ton **K**něž jo žtobu; té sé požonuwana bėž tēmi žonškim, ha požo-
nuwane jo ton **P**wod twojoho žiwota **I**ŹŹus **K**řestus. **S**wiata
MŹŹŹŹ **M**aćer **B**oža prošš za naš **K**řšnitou nět ha tu šštundu
našše ššměrće Amen.

5) **A**ve **M**aris **S**tella na kóncu knižki ma tajkile přeložk:

Wštaj žmora **W**ězda,
Wilka **M**aćer **B**oža;
Źé sé ššece **K**něžna,
Božna žněbēs porta.

Pošelštwo čí žjewi
Jandžel **G**abrieli:
Daj nam mērē bodlić,
Měno **Ź**ěšé mēnić.

Winškam bantē wotiwěž,
Slěpēm šwětwošćē pššiněž,
Źěj **P**wošćē knam nedaj,
Dobrotu nam žabaj.

Wopokašš so nam mać,
Našš paćer cěw wozac,
Kiž wot tēbē pššiffou,
Naš žtobu jo wumou.

Kněžna wuzwolēna,
Bewššim sé jac krasna;
Źžin naš na tom šwěće
Źžistěch, formněch pššece.

Źžiste žiwēnē nam daj,
Na žicher pućž pomhaj.
Źo bē widžec moli
IŹŹŹŹŹ **W**ěcnošćē.

Džak boć **B**ožu **W**ocej,
Kwawa joho **S**ěnej,
Ha též **D**uchej swiatom.
Kumma čžešćē boć ššim čžom.

Hewak zajimawe, prawe a njeprawo słowa a formy pak poskićam slědowace po rjedze w knižcy: Němska cerkwa, něch (njech), (w) swjatom, žw, na kaisom, hućzene ludže, začisťaju, Bouna Estufa, dwanaćo Artifule, swojomu boću ha woštaću (Substanz und Wesenheit), troji těch perssonach, Duch swjate sweci (heiliget), postawené, wibowné, swecěno na Duffi (inwendig Heiligung) dostawamé, swecina, Krizmo, pod tém wobličjwom, rěchi wotpušći ha wodawa, Žěna dwěma skaziwoma, cěwé Zakon, swiatu Mřsu swushec, postawené, dla pššed spotowanim, pššihodné, nět, te žwe woštaji, najzatamanffe (verdammlichste) rěchi, posnosće habé hordosć, poznatej praudže, zawisťné, na tom, trobé (strózbje), Szojate (dreyerlen), dobre štuffi, do (m. hdo, štó), budža nuć hć (!), méréno (abo =ne?), požorne (Sanftmütig), hž pwaćžu (płakaju), méréne (měrniwy), dokonana Bojussnosť, posćene, Boži Raj (Himmelreich).

Prěnje serbskokatholske kěrluše.

Podal *M. Hórník*.

Hdyž buchu lužiscy Serbja tehdy hižo křescanscy Němcam poděisnjeni, njemějachu drje někotre sta lět žanych serbskich nabožnych spěwow. Tehdy spěwachu w cyrkwjach a cyrkwičkach łacanscy. A hdyž Němcy našeje dioecesy w 14. stotku počachu tež němske kěrluše na swjedzenjach sobu spěwać, njespěsni a njeprěloži nihtó kěrluše wbohim serbskim poddanam; znajmjeńša njeje nihdže na to ani spomnjene.

Samo hdyž tachant Leisentritt swoje němske kěrluše (geistliche Lieder und Psalmen) tři króc wuda (1567, 1573, 1584), njenadeńdže so wustojny serbski duchowny, kotryž by někotre za Serbow přeložil abo předžělał. W 17. stotku drje počachu lutherscy a katholscy Serbja kěrluše z němskeho přeložować, ale te přeložki so jenož wotpisowachu abo zertnje dale rozšěrjachu. Tuž njemóžemy so džiwać, zo bě a je serbska rěč w kěrlušach jara hubjena. Spodziwne dyrbimy mjenować, zo katholscy Serbja prjedy serbske kěrluše wudachu (1690, 1696 z 86 kěrlušemi a potom hišće štyri jednotliwe), dyžli mnoholični lutherscy, za kotrychž hakle 1710 přenje spěwafske wuńdžechu, 202 kěrlušow wobjimace.

Prěnje serbske katholske kěrlušě su přidate jako „Přidawek: Někotrěch starěch Khatólikskich Kherluschow, na Serbskju Nětž tał-to nět přěstaweněch“ k přěnim perikopam abo scěnjam, kotrež je Jurij Hawštyn Swětlik l. 1690 w Budyšinje wudał. Přidawek podawa 15 kěrlušow, mjez kotrež pak je lauretanska litanija sobu ličena.

Dokelž su perikopy z tutymi přěnimi serbskokatholskimi kěrlušemi hižo žadnostka, zdžělu z nich slědowace na pokazku rěče, prawopisa a čišća.

1. Yeden Yutné Kherlusch.

Der Tag vertreibt die finstre Nacht, ic.

Tón Džen tu Nócž přecz zahnuw ho,

Wotžuy tež té Křestihano,

Kwal Boha kř cje ztworiv ho.

Yom Yandžek Tžesčj spěwaju,

Ha kwalicž nepřestawaju

Boha, kř wšćicžto ztworiv ho.

Tě hrowšćisć tež, kał na Kano

Těch Wacžkow krašne Spěwano

Křji Boha kř nich žejwio.

Yom Něbo z temi Běždami,

Yom tež tón Woheń z Wodami,

Yom Wšć ha Žěna Wówdayo.

Wšćicžte-hlej Bože Žtworeńo,

Kaž heno ma Žamožeńo,

Tał kwali Boha hrowyoho:

Tě pak Čžwońetžo rozemné,

Kř žě na Boha podobné,

Kał žě yom žam tał něžakné?

Rožpomni šćať, žo pžeto Boh

Čže žebi ruńa ztworiv ho,

Žo té ho prawe žpoznaw bė;

Be ho z Gutrobu lubuwaw,

Ža hrowyoh Boha wuznawaw,

Žožiwaw yoho Dobrotow.

Dokelž wón cje tał lubuyo,

Smoyu cži Guadu popžeyo:

Džakuy žo yomu z Gutrobu.

Stań-hoře, niespi, modl ƚo knóm,
Bodź statnie ƚwérné wo wschom tóm,
Ztoź wojo ƚwata Wola yo.

Té niewěsch, hde ƚo mohwe stacź,
Zo tón Kńez budźo zakwaparź,
Łóhobla pżeczje hladay ho.

Bodź zprócne wojo Pżikazniach;
Kwal wojo wo wschich Stworeńiach,
Dżakuj ƚo ƚojo Dobrotow.

Něki: Wotźo wschęje Smělnosće:
Těbi bódź Dżak do Wěcznosće,
Wschęje Śnadé ha Dobroté.

Pżez Kręsta Sěhna twoyoho:
(Yóm Tżescź ha Kwawa spěwa ƚo,
Z Łóbu runa tech Někěsch.)

Day ƚo tēz ya tať zboźne bow.
Ha z Łówaršćiwom wschich Dandželow,
Twoju Tżestź wěczńe spěwacź mohw.

2. Tēz yeden yudné Křěrlusć.
SĚu du süßer Heyland mein, u.

Nězujšo ƚwódkl Zbóźnišo,
K Těbi ya Kano wówan ƚo,
Mi bérbi twoje Měno bódź
Dżencź přěni Wof, ha ƚudé krócz. Kyrieleyson.

Tu czěwu Kócz yo wotżuwaw
Moy Duch, ha Těbe spominaw:
Hacź rune yo tón Žiwot spaw,
Tón Duch yo ł tebi wachuwaw. Kyrieleyson.

Hdež Spańo ƚwóy Kónčź dostańo,
Nayprěne žtoź me napadńo,
Nayprěne, žtoź me ziwěheli,
Bódź ƚame twoje Měno mi. Kyrieleyson.

O bówa bé ni Sutura
Wot Někow tżiscje prózna wscha!
O bé tam Num tať ƚwate bow,
Zo bé moy Nėzus bódlicź móhw! Kyrieleyson.

Napěln me té z Poboźnosćju,
Zapať me z twoyey Lubośćju:
Day Poczćiwosćźi pżiberacź,
Twoyoho Třozťa doběwacź. Kyrieleyson.

O lubšči Knez, o lubšči Bóh!
 Pžez tvoje šivate Čžerpeńo
 Těbi ha nětko poružam
 Čžewo, Tžescž, Dušchu, čžete šam. Kyrieleyson.

Zankni šchal moju Šutrobu
 Do tvojeje Šutrobe wšchu,
 Wot Kańa nět hač do Kocze
 Šdžerž me wo tvojej Šomoczě. Kyrieleyson.

Mariya tvoja luba Macž,
 Handžell mój Běstěn hežewey wzacž
 Do něju Škhowa džencza me,
 Čžewo, ha Dušchu, Šubwo wšče. Kyrieleyson.

Ž Twoyenu Šnadu day, žo bów
 Tón něju Zastup wšchón mój Któw:
 Bów moya Włocz, bów nanyšuschi
 Škhow, ua Čžete, ha ua Dušči. Kyrieleyson.

Žtož ha džencž žtžiuu, džez ha hdu,
 Žtož ha džencž čžerpu tam, ha tu,
 To wšcho něč k twoyej Lubošči
 Šo štańo, ha mi k žbóžnosčži. Kyrieleyson.

Amen, Amen bódž twěrno to!
 Dófelž mój Bóh tať šwěrně ho;
 Do těje hóho Šmělnosčže
 Poružam šo do Wěcznosčže. Kyrieleyson.

3. Jeden staré wětžornišči Šherlušči
 do něžto-prawišchich Šadkow žněženě. Wo šwonyom šamatnom Wošju.

Tón Wětžor šo wopokazo.
 Šwaleně bodž Wožo Kněžo:
 Mě šo těbi džakuhome,
 Žo naš tón Džěń žwarnutawo hě.

Šrošémě čže, žwarnuž naš daley
 Džencza tu Kocz, žo měrně špali:
 Štań pžinas ž twoyej Šomoczju,
 Žwarnuž naš pžede wšchey Žwóščju.

Day žo mé šo Šěchow kali,
 Šutrobńe he wopwaktwali:
 Žo měrně šo nakazali,
 Šwěrnju Šofutu žžiniši!

Daj žo bé nas twóy Duch hutžiw,
 Ha našče Gjezo taľ zľlutžiw!
 Žo wone nět neresčiwé,
 Dajo ho předé resčiwé.

Daj Boh žbožo ł naščom Spaiiu!
 Daj Strówo ł Wotpotžiwaniu!
 Daj žo mé ž Měrom wuřńómé!
 Na to mé, Amen! řpěwamé.

4. Pobóžne řorutžeńo ł řwóyom řiwatom Ğandzelej řesténey.

O Engel Gottes Hüter mein ic.

Ğandzeľo Boži té řestéńo moy,
 řwarnuy me pjećze, mi na Strońe stoy
 Wosobńe džencza { tón Džěń } prošcu cze,
 Wosřwěcz régeruy, ha zařitay nie.

Tebi ha ž Ğutrobu džakuyu řo
 řa twóy Sweru, ha zawřěćizľo to,
 řtož té mi ľube řé wopolažaw,
 řděz moye žiwé Dńe pžimńe řé řaw.

Daleř cze prošcu, bodž pžimne tón řzas,
 řděz pžindžo řměrcž, ha tón pošľedńi řaz,
 řděz trapičž zehčzo tón řepjećzel žwé:
 Wopolaž, žo té moy řomocznik řé.

řwarnuy me tohdé, ha řwarnuy nie nět,
 řo nie řěpžemožo dyabowřki řřřet:
 ře wřčom nie dóbromu napominay,
 řo ž tobu dořtanu řěběřki řay. Amen.

5. Ave Maria du Himmels-Königin ic.

Ave Mariņa, něběřka řralowna!
 řé wřčóhó Swěta řróžtarľa řnadowna!
 řiwata ha žbóžna řé té narodžena,
 řot Boha řé té řlacžer wuzwolena
 ře wřčimi řněžnami řama.

Ave Mariņa, řěběř řřěňžorowna!
 řé řé ta našča řětžnicza žamožna
 řiwatu ha žbóžnu wřčón Swět cze mēńay
 řo cze, bócz řlacžer tóho řaňřuščóho
 řuzwoliw ho řam Bóh wěřčni.

Abe Mariya, Zaroda rózowa!
 Knežna wschich Knežnow hušorze tještjowna!
 Swata ha zbóžna hě bowa podyata,
 Sé tēm Profětam dawno přez poznata,
 Kiž cze šu tež wopišwali.

Abe Mariya! Té Kještianow Tješč!
 Mimošcje Maczer, ha našcha Běšowosć!
 Té Bože Město! Té Dajnosć hwónězow!
 Té hělné Tórnio! té Studňa Dajuba!
 Té Kneni wschiczkožo Swěta!

Abe Mariya, Tempel Salomona!
 Té džitna Kóža tóho Gedehona!
 Té tžité Špihel wschiczkeje Brandoseje!
 Té hě ta Fórma wschiczkeje Tžiftošcje!
 Sé Kóža be wschoho Czerna.

Abe Mariya, Hušoka Czěderňa!
 Té Kweško z Pola! té krašna Šilija!
 Té hě ta Porta Boža přez zankšena!
 Prošch Boha za naš Patrona zamožna,
 Šo wschicze budžome zbóžni!

Amen, Mariya hutorbne špěwamé,
 Š Měšlu, ha z Wošom šwamw cži dawamé;
 Swatu ha zbóžnu přecze cze prawimé.
 Štaň pži naš hnadne na našom Škóntženim,
 Šděž tu přecz budžome děrbecz. Amen.

W o b s a h.

Myšiske bytosće lužiskich Serbow. Napisal Ad. Černý	str. 3.
Serbske přisłowa a hrónčka. Wot J. Wellle	51.
Wučali z protokollow M. S.	52.
Zličbowanje M. S. w 43. lěće (1889)	57.
Pokładnica maćičneho domu	58.
Wosebite fondy při M. S.	59.
Přinoški sobustawow M. S. (1889)	59.
Dary za dom M. S.	61.
Zličbowanje wo domu Maćicy Serbskeje	62.
Zapis wudatych knihow Maćicy Serbskeje	63.
Wo stopnjowanju samohłosowkow w serbsćinje. Spisal dr. E. Muka	65.
Wo předložkach w serbsćinje. Spisal dr. E. Muka	75.
Frenceliana VII. Podawa dr. E. Muka	97.
Frenceliana VIII. Podawa dr. E. Muka	99.
Prěni serbskokatholski katechismus. Wopisal M. Hórník	112.
Prěnje serbskokatholske kěrłuše. Podal M. Hórník	115.

W o b s a h.

Wo stopnjowanju samohłosowkow w serbščinje. Spisał dr. E. Muka str.	65.
Wo předložkach w serbščinje. Spisał dr. E. Muka	„ 75.
Frenceliana VII. Podawa dr. E. Muka	„ 97.
Frenceliana VIII. Podawa dr. E. Muka	„ 99.
Prěni serbskokatholski katechismus. Wopisał M. Hórnik	„ 112.
Prěnje serbskokatholske kěrlušy. Podal M. Hórnik	„ 115.

K wužitku maćičneho domu předawaju so w maćičnym knihoskladže a pola pokladnika Mjerwy za dvě hriwnje wot Ludwika Kuby wubjernje harmonisowane a serbscy a čěscy krasnje wudate:

Písňe lužické (serbske ludowe pěsnje).

Tute pěsnje hodža so derje za serbske koncerty.

➡ Wo zapłaćenje přinoškow (kóždolětnje 4 *M* abo w cuzych pjenjezech po kursu) a wo dary za dom M. S. najpodwolnišo prosymy. Pokladnikowa adresa za póst je: Kaufmann M. Mörbe, Bautzen (Sachsen).

Tež prosymy, zo bychy naše česćene sobustawy svojich znatych k přistupjenju do našeje Maćicy Serbskeje namolwjeli. Lětny přinošk sobustawa M. S. je 4 hriwny, w delnjolužiskim wotrjedže hriwna.

Přinoški kwitujemy w Časopisu a „Lužicy“, darjene knihi dotal jenož w „Serbskich Nowinach“.

Časopisa M. S. su tež mnohe stare lětniki hišće na předań přez knihokupca Rühla abo přez direktne skazanje pod adresu: An die Maćica Serbska in Bautzen (Sachsen).

Rozeslanje maćičnych spisow (dwójcy za lěto) wobstara knihokupstwo E. Rühla. Hdy by něchtó wozjewjeny spis njedostal, njech napiše kartku z adresu: Herrn Kaufmann Mörbe, Bautzen (Sachsen).

Nekrolog wo dr. Pfulu, wot k. lic. Imiša slubjeny, hišće přinjesemy.